

THAMMASAT
UNIVERSITY

หอสมุดปฐิติ พนมยงค์

หายาทมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่

ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.
และ

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ต.จ.,ต.ม.

ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก

ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (๒๔๗๔)

ฯพณฯ ดร.สุกศิลป์ ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำกระทรวงการต่างประเทศ
บริจาคเงินจัดทำสติกเกอร์

ประชุมพระราชปจณา ภาคที่ ๔

พระราชปจณาในรัชกาลที่ ๓

สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า ฯ พระบรมราชเทวี

โปรดให้พิมพ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพท้าววันดาวิจารณ์ (เหม สุจริตกุล)

ณพระเมรุท้องสนามหลวง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

ด้วยสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าฯ พระบรมราชเทวี ทรงพระปรารภ
ที่จะให้พิมพ์หนังสือแจก ในงานศพทำวณิศาภิราชนิธิ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะพระราชทานเพลิงพระ
อัฐิพระยาสุริยวรมนตรี วันที่ ๓๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ที่พระเมรุ
สมเด็จพระมหาสมณะ ซึ่งได้พระราชทานเพลิงแล้ว ณ ที่ซึ่งสนามหลวง
นั้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้หากรรมการขอพระสมุทวชิรญาณ สำหรับ
พระนคร เพื่อจะมีหนังสืออันใดที่ยังไม่ได้พิมพ์แล้วควรจะพิมพ์ขึ้นไว้อย่าง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงราชานุภาพ สกลนายกขอ
พระสมุทฯ กราบบทูลแนะนำให้พิมพ์ประชุมพระราชพงศาวดารที่ ๔
ต่อเนื่องกับสามภาคที่ได้พิมพ์ไว้แล้ว ก็มีพระหฤทัยทรงยินดีเห็นชอบด้วย
จึงได้ให้พิมพ์หนังสือขึ้น เพื่อประโยชน์แก่ความศุขแก่ท่านทั้งหลาย
ผู้ซึ่งได้รับหนังสือนี้ แลทรงพระอุทิศส่วนกุศลบุญราศี ซึ่งได้ทรงบำเพ็ญ
ในงานศพนี้ให้เป็นผลสำเร็จโดยมโนรวิวินิตแก่ทำวณิศาภิราชนิธิ แล
หวังพระหฤทัยว่า ท่านทั้งหลายผู้ได้รับหนังสือนี้ไป คงจะอนุโมทนา
ทั่วกัน

พระวิมลวชิรญาณ

ท้าวเนิดาวารินิ (เหม สุจริตกุล)

ประวัติ

ท้าววนิดาวิจิริณี (เหม สิริทกุล) เกิดวันพดุม เดือนหก แรม
แปดค่ำ ขงจี่สมัญธิศก จุลศักราช ๑๒๐๐ ตรงกับวันที่ ๑๖ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๓๘๑ ในรัชกาลที่ ๕ ได้เข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ทำหน้าที่
พระเจ้าลูกเธอ ในเจ้าคุณพระไวยงกา ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารคาอยู่ใน
รัชกาลนั้น ได้ช่วยดนมกล่อมเกลี้ยงดูแลรักษาพระเจ้าลูกเธอ ๆ โดย
มากบงน้อยบงทั่วไป ให้มีความสุขสำราญ จนทรงพระเจริญวัยขึ้นทุก
พระองค์

ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ก็ได้ช่วยเจ้าคุณไวยงกาพิทักษ์รักษา กำกับ
พระพลียงพระนมของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ในสมเด็จพระนางเจ้าโดย
มากบงน้อยบงทุกพระองค์ ให้ทรงพระเจริญสุขสำราญตลอดเวลา
ที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดในตำแหน่งที่ขรัวนาย
ฝ่ายในพระบรมมหาราชวัง

ครั้นมาในรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระราชดำริถึงคุณความดีความ
ชอบที่ได้ทำการฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ก่อนนั้น จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้เป็นท้าววนิดาวิจิริณี แลได้
รับพระราชทานตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ฝ่ายใน ทดียบจุลจอมเกล้า
แลได้รับพระราชทานเงินเบี้ยหวัด ทั้งร่นน้ำสงกรานต์ด้วยทุกปี

ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ท้าววนิดาวิจิริณี บวชเป็นโรคชราอยู่ช้านาน
มีอาการทรงอยู่แลชุกตลงทีละน้อย จนวันที่ ๓๐ สิงหาคม จึงถึงอนิจกรรม
มีอายุ ๘๓ ปี กับสามเดือนหย่อนอยู่สักหกวัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานโกศราชินีกลแล้ว จะพระราชทานเพลิงศพพร้อมกนิศพ
เจ้าพระยาสิริรัตนมนตรี ในวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕

รัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงต้องทรง
 ขวนขวายทำนุบำรุงพระพุทธจักร ซึ่งเคร้าหมองด้วยเหตุดังกล่าวมา ใน
 ส่วนคัมภีร์พระธรรมวินัยทรงพยายามทำสังคายนา แลสร้างพระไตร
 ปิฎกขึ้นทั้งฉบับหลวง แลพระราชทานอนุญาตให้ลอกคัดไปไว้สำหรับ
 พระภิกษุสงฆ์เล่าเรียนในพระอารามทั้งปวงอีกหลายฉบับ คงเกิดแต่มี
 พระราชประสงค์จะให้พระราชาคณะเอาใจใส่ตรวจตราพระไตรปิฎกให้ มี
 ความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย จึงได้มีพระราชปฤชาในข้ออดีตกรรม
 ต่าง ๆ ให้พระราชาคณะถวายนววิสัย เพราะการที่จะถวายนววิสัย
 จำต้องค้นหาหลักเป็นที่อ้างในคัมภีร์ต่าง ๆ ซึ่งรวบรวมอยู่ในพระไตร
 ปิฎก แลจำต้องเอาใจใส่อ่านพระไตรปิฎกจึงจะถวายนววิสัยได้สะดวก ถ้า
 ไม่มีพระราชปฤชา พระราชาคณะก็จะอ่านพระไตรปิฎกน้อยลง จึงได้
 มีพระราชปฤชาอยู่อย่างนี้

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลหลัง ๆ ก็ทรงประพฤติดุตามแบบ
 อย่างครั้งรัชกาลที่ ๑ ต่อมา แต่หนึ่งคือพระราชปฤชาฉบับกระจัดกระจาย
 ทรายจำนวนไม่ได้แน่ว่าจะมีในรัชกาลไหนเท่าใด หอพระสมุด ฯ มีแต่
 ฉบับซึ่งรวบรวมหาได้มาแต่ที่ต่าง ๆ พระราชปฤชาครั้งรัชกาลที่ ๒
 ยังไม่พบฉบับเลย แต่พระราชปฤชาครั้งรัชกาลที่ ๓ พบ ๘ เรื่อง พระ
 ราชปฤชาครั้งรัชกาลที่ ๔ พบแต่ตัวพระราชปฤชาเรื่อง ๑ แต่หา
 พบวิสัยนาไม่ เข้าใจว่าในรัชกาลที่ ๔ จะไม่มีใครมีพระราชปฤชานัก
 เพราะการเล่าเรียนพระไตรปิฎกเฟื่องฟูมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชอยู่ในรัชกาลที่ ๓ เหตุที่ทรงพระปรี

(๓)

ตกว่าพระราชกณจะไม่เอาใจใส่ศึกษาพระไตรปิฎกไม่มื่ออย่างเมื่อครั้ง
รัชกาลที่ ๑ ส่วนพระองค์ก็ทรงทราบแต่กลานพระไตรปิฎก จะหา
ผู้เสมอเหมือนมิได้ จึงปรากฏเป็นพระบรมราชาธิบายเสียเองโดยมาก
มาในรัชกาลที่ ๕ ปรากฏพระราชบัญชาแต่ ๒ เรื่อง ดูเหมือนเป็นแต่
การที่จะทรงรักษาราชประเพณีซึ่งเคยมีมาแต่ก่อนให้คงอยู่

หนังสือพระราชบัญชาแล้ววิชันนาเป็นหนังสือที่น่าอ่านทุก ๆ เรื่อง
เพราะพระราชบัญช่าย่อมเป็นสิ่งที่เกิดความสงสัยในข้ออิทธิธรรม ฝ่าย
วิชันนาก็อธิบายโดยประสงค์จะให้แลเห็นว่าความที่ถูกต้องเป็นเช่นนั้น ๆ
อาไศรยหลักฐานอย่างนั้น ๆ เป็นที่อ้าง จึงควรเป็นเครื่องประคับสตี
ปัญญาของผู้อ่านไม่เลือนกว่า

การที่พิมพ์หนังสือประชุม พระราชบัญชากำหนดว่าจะพิมพ์เป็น ๕
ภาค คือ

ภาคที่ ๑ พระราชบัญชาครั้งกรุงเก่า

ภาคที่ ๒ พระราชบัญชาครั้งรัชกาลที่ ๑ (ตอน ๑)

ภาคที่ ๓ พระราชบัญชาครั้งรัชกาลที่ ๑ (ตอน ๒)

ภาคที่ ๔ พระราชบัญชาครั้งรัชกาลที่ ๓

ภาคที่ ๕ พระราชบัญชาครั้งรัชกาลที่ ๔ กับที่ ๕

ในสมุดเล่มนี้เป็นภาคที่ ๔ คือพระราชบัญชารัชกาลที่ ๓ มีจำนวน
พระราชบัญชา ๘ เรื่องด้วยกัน รายเรื่องแลบทมีพระราชบัญชา แจ้งอยู่ใน
สารานต่อไปนี้

สารบานเวียง

พระราชปณิธานในรัชกาลที่ ๓ ภาค ๔

ที่ ๑ ว่าด้วยสร้างหอพระไว้ ในพระราชวังจะควรฤาไม่ แลว่า
สร้างหอพระกับสร้างวิหารจะมีผลเสมอกัน ฤาต่างกัน
แลว่าถ้าจะเชิญพระไปไว้ยังวิหาร แลแล้วเข้าอาไศรยอยู่
ในหอพระนั้น ฤาจะรื้อหอพระไปปลูกเสียก่อนแล้ว ปลูก
ที่อยู่อาไศรยลงในที่นั้น จะมีโทษฤาไม่

หน้า ๑

ที่ ๒ ว่าด้วยอากรค่าน้ำแลอากรสุราที่ พระเจ้าแผ่นดินทรง
บัญญัติขึ้นจะเป็นโทษฤาเป็นคุณ แลว่าพระเจ้ามหาราช
ปราบปรามโจรผู้ร้ายมิให้เกยวข้องแก่ทศกัณฐ์สงคราม
แลจะเรียกส่วยสาอากรให้ปราศจากมิชฉาซึ่งจะวางพระ
อารมณ์อย่างไร แลว่าท้าวเวสสุวรรณมหาราชเป็นพระ
โสดา จะลงทัณฑ์ทศกรรมแก่บริวารที่หยาบช้า ด้วย
กรรมอันใด แลจะวางพระสติประการใด

หน้า ๗

ที่ ๓ ว่าจะเอาทองพระพุทธรูปวัดมณฑลพิตรซึ่งหักพังอยู่นั้น
กับทั้งทองเครื่องประดับสำหรับพระบาง มาหล่อเป็น
พระพุทธรูปขึ้นอีกองค์หนึ่ง จะควรฤาไม่

หน้า ๒๓

ที่ ๔ ว่าผู้ที่ต้องมาวิโยคโคกเคราะห์ถึงผู้ตายไปแล้ว เพราะ
บาปอกศลประการใด แลจะปรณิบัติประการใด จึงจะ
พ้นวิโยคทุกข์ แลผู้ที่โคกเคราะห์ถึงจะมีประโยชน์อันใด

แก้ญาติที่ตายไปแล้วยังๆไม่

หน้า ๓๐

ที่ ๕ ว่าได้บำเพ็ญพระราชกุศลสิ่งใดไว้ จึงได้มาเสวยสิริ
ราชสมบัติ แล้วว่าทรงพระปรีวิติกลงพระประยูรญาติ
ว่ายังไม่สมควรที่จะล่วงลับไปในจึงล่วงลับไป แล้วได้
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลแลได้ทรงแผ่ส่วนพระราชกุศล
ไป โฉนจึงไม่ช่วยของกันไว้ได้ แล้วจะบำเพ็ญพระ
ราชกุศลสิ่งใด จึงจะมีพระชนม์ยืนนาน แลพริกพร้อม
ด้วยพระราชโอรสราชธิดา แลพระประยูรวงศ์านุวงศ์
ทั้งปวง

หน้า ๓๗

ที่ ๖ ว่าด้วยสามัคคีรสจะมีคุณประการใด

หน้า ๔๘

ที่ ๗ ว่าฉันทิจะไ้พระภิกษุสามเณรเปนยาเปรียบ
ให้สมควรแก่พระราชศรัทธา

หน้า ๗๕

ที่ ๘ ว่าได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมามากแล้ว ยังมีการพระ
ราชกุศลอย่างใดที่พอจะทำได้ แต่ยังไม่ได้ทรงบำเพ็ญ
บ้าง แล้วด้วยคนเขื่องใจมีทรัพย์สินอยู่เพียงกหาปณะ
หนึ่ง จะทำบุญสิ่งใด จึงจะให้ได้อานิสงส์มากเท่ากับ
ผู้มีทรัพย์สินทำตั้งร้อย แลพันกหาปณะ

หน้า ๘๐

ที่ ๙ พระราชปรารภเรื่องพระสงฆ์ไทยห่มผ้าอย่างมอญ

หน้า ๘๒

พระราชปณิธานในรัชกาลที่ ๓

พระราชปณิธานที่ ๑

ข้อ ๑ ว่าด้วยการสร้างหอพระในพระราชวังจะควรฤาไม่

ข้อ ๒ ว่าด้วยการสร้างหอพระกับสร้างพระวิหาร จะมีผลเสมอกันฤาต่างกัน

ข้อ ๓ ว่าถ้าจะมีผู้เชิญพระไปไว้ยังพระวิหาร แล้วเข้าหาใครบ
อยู่ในหอพระฤาหอพระไปปลูกเสียบที่อื่น แล้วปลูกที่หาใครบลงในที่นั้น
จะมีโทษฤาไม่

๑ คัมภีร์สุ จุลศักราช ๑๑๘๘ โสณสังวัจฉรมิคสิริมาศศุภรกษ์
ขณฺฑิมคฺติจฺนทวารกาลกําหนด สมเด็จพระบรมนารถ บรมบพิตรพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ดำรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกคณะพระ
ที่นั่งบยบมาลามาหาจักรพรรดิพิมาณ พร้อมด้วยพระประยูรวงศ์นางวงศ์
และข้าทูลลอองธุลีพระบาทเฝ้าเบื้องบงกชมาศ เพลาคำทรงฟังพระ
ธรรมเทศนาจบแล้ว ตรัสประกาศด้วยพระราชปณิธาน จึงมีพระราชโอง
การมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาททํารัสเหนือเกล้าฯ ให้พระยาธิเบศย์ภัก
กิจวงมหากเล็ก เชิญพระราชปณิธานออกไปเผด็จมณเฑาะฐ สมเด็จพระ
สังฆราชแลพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงว่า พระมหากษัตริยา
ธิราชเจ้า แลเสวยสุคตหทัย สกฤตที่มีจิตตรึงอยู่กับกุศล ประกอบไป

ด้วยศรัทธาประสาทเลื่อมใสผูกพันในพระพุทธคุณอยู่เป็นนิจ ย่อมมีความ
ปรารถนาจะกระทำสักการบูชาพระบรมธาตุแลพระพุทธรูปพระสถูปเจดีย์ให้
เป็นนิจ เพื่อประโยชน์จะให้เป็นที่อาจิณกคฺส แล้วเห็นผลในทิศานุทวีป
ธรรมว่าเป็นมหามงคลอันใหญ่ยิ่ง จึงสร้างหอพระขึ้น เชิญพระบรมธาตุ
แลสร้างพระพุทธรูป พระสถูปพระเจดีย์ มาประดิษฐานไว้กระทำสักการ
บูชา ซึ่งสร้างหอพระไว้ในคามเขตรเป็นต้นนี้เวศวังทั้งนี้จะควรฤกษ์ได้ควร
อันสร้างหอพระกับสร้างพระวิหาร จะมีผลเสมอกันฤจะต่างกัน แม้
มีบุคคลจะเข้าใจว่าเป็นเคสสถานอยู่ในที่คามเขตรเป็นราชนีเวศอยู่ในพระ
ราชวัง มิได้เป็นที่พระอาราม ก็จะไม่เชิญพระบรมธาตุ แลพระพุทธรูป
พระสถูปพระเจดีย์ไปประดิษฐานไว้ในพระวิหารแห่งใดแห่งหนึ่ง แล้ว
จะเข้าหาใคร่อยู่ในหอพระตามความปรารถนา ถ้ามีถึงนั้น จะขอหอดพระ
ไปปลูกเสียบท่อน จะปลูกที่หาใคร่ลงในที่นั้น ตามความปรารถนาแห่ง
คน บุคคลกระทำดังนี้จะมีโทษฤกษ์ได้มีโทษประการใด ให้สมเด็จพระ
สังฆราชาธิบดี แลพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ค้นหาพระยาพิ
แลคัมภีร์พระธรรมดกกา ถวายวิสัชนาเข้ามาให้แจ้ง

แก้พระราชปณิธานที่ ๑

อาตมภาพสมเด็จพระสังฆราช ๑ สมเด็จพระวันรัต ๑ พระพิมล
ธรรม ๑ พระธรรมอคม ๑ กรมหมื่นนชิตชิโนรส ๑ พระพรหมมุนี ๑
พระพุทธโฆษาจารย์ ๑ พระเทพโมฬี ๑ พระญาณวิริย ๑ พระวิริย
วงศ์ ๑ พระญาณสมโพธิ ๑ พระสุเมธ ๑ พระเทพมุนี ๑ พระอคม

ญาณ ๓ พระอมรโมหิ ๓ พระศรีวิสุทธิวงศ์ ๓ พระศรีสุธรรมมุนี ๓
 พระรัตนมุนี ๓ พระศรีสมโพธิ ๓ พระญาณไตรโลก ๓ พระราชาคณะ
 ผู้ใหญ่ผู้น้อย ๒๐ รูป ขอลวาทพระพรเจริญพระราชศิริสวัสดิ์พิพัฒ
 มงคลพระชนมสุขของทุกประการ - แต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร
 พระองค์สมเด็จพระบรมมหาราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
 ด้วยมีพระราชโองการให้พระยาวิเศษกิจข้างวังมหาดเล็ก เชิญพระราช
 ปรุจฉาออกมาเผด็จถามว่า พระมหากษัตริย์ราชเจ้า แลเศรษฐี
 คหบดีภักทนต์มจฺตรคณอยู่ด้วยกุศล ประกอบด้วยศรัทธาประสาธ
 เลื่อมใส ผู้ก่นในพระพุทธคุณอยู่เป็นนิจย่อมมีความปรารถนาจะกระทำ
 สักการบูชาพระบรมธาตุ แลพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ให้เป็นนิจ
 เพื่อประโยชน์จะให้เป็นอาจิรกุศล แล้วเห็นผลในทศนันทวิภวธรรม
 ว่าเป็นมหามงคลอันใหญ่ยิ่ง จึงสร้างหอพระขึ้นเชิญพระบรมธาตุ แล
 สร้างพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ มาประดิษฐานไว้กระทำสักการบูชา
 ซึ่งสร้างหอพระไว้ในที่คามเขตร แลเป็นที่นาควัดวังคั่น จะควรฤ
 มิได้ควรนั้น

แก้ไขข้อ ๓

๑ อาตมภาพแลพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง รับพระราชทาน
 ค้นหาพระยาพิแลคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ ได้ความในพระคัมภีร์อรรถกถา
 มหาปริณิพพานสูตรว่า “ที่มายุคพุทธาณญฺหิ สรวี สุณฺณชนฺธสฺสทิสํ
 เอกชนฺเมว โหติ ภควา ปน อหํ น จีวํ จิตฺวา ปริณิพฺพายามิ มยฺหิ
 สาสนํ ทาว สพฺพตฺถ วิตุตฺตาริกํ ตสฺมา ปริณิพฺพตฺตสฺสาปํ เม สาสปมตฺตํ”

ธาตุ ๓ เหตุว่า อุตตโน วสนธุฐานาเน เจติยํ กถวา ปริจฺจนโต มหาชนโน
 สกฺคปรายโนเยว โหตุติ ธาตุโน วิกิริณํ อธิธุฐานาสิ” แปลเนื้อความ
 ตามวาทพระยาพิฟ้า พระสรีรกายแห่งสมเด็จพะสรรพคุณพทธเจ้า
 ซึ่งมีพระชนมชีพอนันนัน เมื่อพระพทธองค์ขึ้นธเข้าสู่พระปรินิพพาน
 พระบรมธาตุเป็นแท่งเกี้ยวงามเหมือนท่อนทอง จะขจัดขยายห้ามมิได้
 “ภควา” อันว่าสมเด็จพะพุทธองค์ทรงพระภาคเจ้าแห่งเรา พระ
 พุทธองค์ทรงพทธวิตถว่า ตถาคคจะสถิตย้อยู่โปรตสัถมิไค่นานนัก ก็
 จะเข้าสู่พระปรินิพพาน พระสาสนาแห่งตถาคคยังหาแผ่ไปในที่ทั้งปวงไม่
 เหตุคงนั้นเมื่อพระตถาคคขึ้นธเข้าสู่พระปรินิพพานแล้ว หม่อมหาชนจะ
 ถอเอาซึ่งพระธาตุ มาคคว่าเท่าเม็ดคพรณล็กกาค ไปกระทำเป็นเจกีย
 ฐานไว้ในที่อ้อยแห่งคณ บำรงรักษายบูชาเป็นเนืองนิจ “สกฺคปรายโนเยว
 โหตุ” จงให้มีสวรคเป็นทีไปนเปื้องน่า แท้จริง พระพุทธองค์ทรงพระ
 วิตถคงนี้ จึงทรงพระอธิฐานให้พระธาตุแตกกระจ่ายออกไปเป็นสามสณณ
 หวังพระไทยจะให้สัถวไค้สวอยสมัคคทั้งสามประการ อนึ่งพระยาพิฟ้าใน
 คัมภีร์สถูปวงค์ว่า “โสฬสโกฏิณาคสทสสปริวตุโต อาคณฺทวา ฯลฯ
 มณฺจิริกนาคภวนํ คจฺจนโต ฉนฺนวุตฺติโกฏิฉเนน ปุชฺชํ กถวา สกฺคตฺรคเนหิ
 เจติยณฺจ เจติยฆรณฺจ มาเปตฺวา ธาตุโย ปริหริตฺติ” แปลเนื้อความว่า
 ฌอบทองใส่พระบรมธาตุในรามคาม พระสถูปพังลงฌอบทองลงไค้กลัง
 อยุ่ในน้ำ พระบรมธาตุเปล่งพระรัศมีสว่างอยุ่ในกลางทราย พระยา
 กาลนาคจึงเจิญเสด็จพระบรมธาตุคักทั้งฌอบทองลงไค้ลุ่มมณฺเจียรนาค
 ราช นิमितรเป็นเจกียแลเจกียฆรสณณแล้วค้วยแก้วแลทองอันผ่องใส

ไฟโรประคิษฐานไว้ไปนทัญชา ครั้นนานมาพระอรหันต์จึงให้พระโส
ณฺตรเถรลงไปเชิญเสด็จขึ้นมา บรรจุไว้ในห้องเหมมาลิกเจดีย์ในลังกา
เป็นเยี่ยงอย่างมาดังนี้

อาตมภาพเห็นว่าทรงสร้างหอพระเจ้าไว้ประดับด้วยเงินแลทองอัน
พิจิตร เป็นที่ประคิษฐานแห่งพระบรมสารีริกธาตุ แลพระพุทธรูปไมกร
พระสลูปล แลธรรมเจดีย์คือพระไตรปิฎก ด้วยพระสันดานนั้นชุ่มชื้นอยู่ใน
คุณพระรัตนไตรย ไถ่บูชาด้วยเครื่องสรรพสักการ ทรงรูกองพระพุท
ธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ด้วยวิยัลศรัทธามหากุศลรายอัน
ประเสริฐ มีผลกำหนดนับด้วยพระพุทธานุภาพนั้นมีได้ เป็นบุญญาภิ
สังขาร ไหลหลั่งมาแห่งกองกุศลมิได้ขาดสายกระแสนุญเป็นเนืองนิจทุก
คำเข้า อาตมภาพทั้งปวงเห็นว่าหาโทษมิได้ มีแต่กุศลฝ่ายเดียว จะเป็น
เหตุให้เสวยสุขสมบัติในสวรรค์โดยแท้ ฯ

แก้ไข ๒

ซึ่งทรงพระราชปณิธานว่า สร้างหอพระเจ้ายกสร้างพุทธวิหาร จะมี
ผลเสมอกันฤจะต่างกันนั้น อาตมภาพทั้งปวงพิจารณาเห็นว่า สร้างหอ
พระเจ้ายกวิหาร ถ้าประมาณใหญ่น้อยเท่ากัน ปริภาครพิสัยลงกระทำ
มีประมาณเท่ากันก็มีผลเสมอกัน ถ้าวิหารใหญ่กว่าหอพระเจ้า วิหารมี
ผลมาก เหตุปริภาครพิสัยมาก ทั้งประโยชน์ความเพียรยินดีมากกว่ากัน
วิหารทานนั้นมีผลมากนัก สมด้วยพระยาพินในคัมภีร์ติลกนิยาตว่า พระยา
มหาปนาทแต่ชาติก่อนกบิยาได้สร้างศาลามีเสาแลกรอยฝาแล้วด้วยไม้
มะเดื่อ มุงด้วยหญ้า ฟินฝาแล้วด้วยไม้ฮั้ว ถวายพระปัจเจกโพธิ

ปรนิบัติพระปัจเจกโพธิ์ด้วยจิวรนิณฑชยาคถึง ๗ องค์ ใ้ไปเสวยสมบั้ใน
สวรค์ จุติจากสวรค์ลงมาเป้นพระยามหาปนาท มีปราสาททิพย์ ๗ ชั้น
แล้วด้วยแก้ว ๗ ประการสูงประมาณ ๒๕ โยชน์

แก้ไขข้อ ๓

อนึ่งทรงพระราชปจฉาว่า แม้มียุทศลงจะเข้าใจว่าเป็นเคสสถาน
อยู่ในที่คามเขตร เป้นราชนิเวศอยู่ในพระราชวัง มิใช่เป็นที่พระอาราม
จะเชิญพระบรมธาตุแลพระพุทธรูป พระสถูปพระเจดีย์ ไปประดิษฐาน
ไว้ในวิหารแห่งใดแห่งหนึ่งแล้ว จะเข้าอาศรัยอยู่ในหอพระเจ้าตาม
ความปรารถนานั้น อาตมภาพพิจารณาเห็นว่ามิใช่ เหตุไม่เคารพ จึง
เอาที่อยู่แห่งพระเจ้ามาเป้นที่อยู่ของตน ด้วยจิตรเป้นอกุศลนัยเข้าใน
โลกมุต

อนึ่งแม้ว่าระอหอพระเจ้าไปปลุกไว้ในที่อื่นโดยเคารพ แล้วจะ
เอาที่อื่นนั้นปลุกเป้นที่อยู่ก็ควร เหตุไฉนนั้นมีไต่อกุศลถวายไว้ทั้งที่ ถ้า
ไฉนนั้นทกแก่อกุศลถวายไว้ทั้งที่ แม้มียุทศลงจะระอหอพระเจ้าไปปลุก
เสียที่อื่น จะปลุกที่อาศรัยลงในที่อื่นนั้นก็สมควร เหตุไฉนนั้นมีไต่อกุศล
ถวายไว้ทั้งที่ ถ้าหอพระเจ้าชำรุดทรุดโทรมลง ควรจะกระทำซ่อมแปลง
ทำนุบำรุงให้เหมือนดังเก่า ถ้ามีดังนี้จะระอไปปลุกเสียที่อื่น ก็ให้ปลุก
หอพระเจ้าลงไว้ ให้เหมือนดังเก่าจึงจะควร ขอถวายพระพร ฯ

ข้อ ๒ ว่าพระเจ้าพิมพิสาร แลพระเจ้ามโหฬารจะปรายปรามโจรผู้
ร้ายมิให้ก่อขบถก่อกวนคอกกลกรรมบถ แลจะเรียกส่วยสาอากร ให้
ปราศจากมิจฉาฉินจะวางพระอารมณ์ประการใด

ข้อ ๓ ว่าด้วยท้าวเวสสุวรรณหาราชเป็นพระโสดา จะลงทัณฑ์กรรม
แก่บริวารที่หยามชู้ด้วยกรรมกรณอื่นใด และจะวางพระสติประการใด

๑ ศกมัสถกเลศศิกราช ๑๑๘๘ โสณสังวัจจวนกัมมัตถธัมมิกคสิริมาศ
กาลยักขะจตุรสถักจินทวารกาลยวิเนทกำหนด สมเด็จพระบรมนารถ
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระวิริยภาพในพุทธการกธรรมอัน
มหาประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่งมัยยภักตามหาจักรพรรดิพิमान
เพลาเช้าห้าโมงเศษทรงปรณียัตพระสงฆ์ แล้วตรัสประภาษด้วยพระราช
อุจฉา ทรงสรวเสขในอาบไซแห่งสัตว์โลก จึงทรงพระมหากรุณาตรัส
เหนือเกล้าว่า กาลนี้เป็นพายนกาลอาบไซแห่งสัตว์น้อยนักพลันก็
พลันสูญมิได้เที่ยงเป็นพระอนิจจัง ซึ่งจะมีไถ่มีปรีชาญาณพิจารณาให้
ละเอียดในบาปและบุญคุณแลไทย ประโยชน์แลใช้ประโยชน์นั้นมิได้
ควร ควรที่สัตว์โลกจะมีชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ ซึ่งจะมีชีวิตอยู่
ด้วยมีจลาอาชีวะนั้นมิได้ชอบ

อนึ่งทรงพระราชดำริเห็นว่า ทรงบำเพ็ญซึ่งศีลขารมีแลทานขารมี
ทั้งปวงนั้น ก็นับเนื่องเข้าในพระสมังคฆขารมี ล้วนเป็นปัจจัยแก่พระโพธิ
ญาณขารมีสันตงน ^{๕๕} พระกรรมลหุทัยจะยังพระสมังคฆขารมีให้
บริสุทธิ จึงทรงพระวิมุกติสงไสยในอากรค่าน้ำแลอากรสุรา เกรงจะเป็นที่
เคี้ยวหมองแห่งสัมมาอาชีวะ จึงมีพระราชโองการมานพระยัตนทุรสุ
สิงหนาทคำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้พระยาวิเศษกิจางวางมหาดเล็ก พระ
วิเชียรปรีชา พระเมธาธิบดี หลวงธรรมาธิบดี ราชบัณฑิต ชน
มหาสิทธิโวหารอาลักษณ์เชิญพระราชบริหารเป็นพระราชบัญชา ออกไป
เผด็จตามสมเด็จพระสังฆราช แลพระราชาคณะผู้ใหญ่น้อยทั้งปวงว่า
แต่ทั้งพระมหานครศรีอยุธยาช้านานนับด้วยร้อยปีเป็นอันมาก ได้
ทรงฟังในพระราชพงษาวดาร เป็นโบราณกาลแล้วสืบ ๆ กันมา
กระษัตริย์พระองค์ใด ที่จะเป็นมฤดาภิษิตนั้นมิได้มี พระมหากษัตริย์
แต่ละพระองค์ ๆ ย่อมทรงพระมหันตปริชาญาณอันยิ่ง พระราชาคณะ
ผู้ใหญ่น้อยแต่ละพระองค์ ย่อมทรงพระปริยัติธรรมแตกฉานในห้อง
พระไตรปิฎก มิได้ทรงตรัสสั่งสนทนากันว่า อากรค่าน้ำอากรสุรา
จะมีโทษฤหาโทษมิได้ประการใด จึงทรงพระราชบัญญัติไว้ ให้เป็น
จารีตขัดขรราชประเพณีสืบ ๆ กันมาตรวจเท่ากาลทุกวันนี้ ครั้นทรงพระ
พิจารณาด้วยพระปริชาญาณอันละเอียด จะเห็นว่าไม่มีโทษก็มีโทษ
อ้างอิง แต่ทรงฟังพระสัทธรรมเทศนา มาด้วยพระสุตตาคมญาณ
ช้านานนับด้วยร้อยปีเป็นอันมาก ก็ยังมีได้พบเห็นพระยาพิไนย์กับภริยา
ครั้นจะเห็นว่ามิโทษ พระมหากษัตริย์ซึ่งได้ดำรงแผ่นดินล่องไปใน

อดีต ล้วนทรงพระขุณฺญาอันฤทธี ทรงพระราชขุณฺญัตไว้ ฤๅจะเห็นว่า
 อากรค่าน้ำแลอากรสุรอันเหมือนกันกับค่าน้ำ ครั้นเมื่อพระเจ้ามหาสมมติ
 วงศ์ จะเอาเยี่ยงอย่างอันนั้นมาทรงขุณฺญัตไว้ เพ้อจะบันเทาซึ่งโทษ
 แห่งคนที่เสพสุรา แลกระทำปาณาติบาตให้กระทำน้อยลง แล้วจะมีให้
 ยังเกิดความวิวาทซึ่งกันแ่กกันจะเป็นทั้งนฤๅประการใด

อนึ่งพระราชดำริที่จะทำวงแผ่นดินให้เป็นยุติธรรมอันยิ่ง จะใคร่
 ทรงทราบว่าพระเจ้าพิมพิสารราชบรมกระษัตริย์ พระเจ้ามahanามบรม
 กระษัตริย์ เป็นพระโสศกอันยทกส พระองค์จะทำวงแผ่นดินปรายปราม
 ซึ่งไรผู้ร้ายกัวยพระราชอาญา มิไ้ให้เก้ยข้องในทิศอกุศลกรรมมถ
 แลจะเรียกส่วยสาอากรให้ปราศจากมิถาชีพนัน จะวางพระอารมณ์
 ประการใด

อนึ่งท้าวเวสสุวรรณมหาราชบุตรเป็นพระโสศก แต่บริสัชชบริวาร
 แห่งพระองค์ล้วนกับทะเลหยาบช้าทารุณนัก พระองค์จะว่ากล่าวสั่งสอนลง
 ทิณทกรรมกัวยกรรมกถ์อันใด จะวางพระสติประการใด ให้สมเด็จ
 พระสังฆราชแลพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง คันคบุรยาพิแล
 คัมภีร์พระธรรมกถา กับทั้งอดีตโนมัตบาธิบายถาวิสัชนาเข้ามาให้
 แ่มแจ้ง ให้เป็นประโยชน์คนประโยชน์ท่าน อย่างยังประโยชน์ทั้งสอง
 ฝ่ายให้สูญไป จะไ้เป็นราชวตธานุวัตร สำหรับบรมกระษัตริย์สืบ ๆ
 แผ่นดินต่อไป

แก้พระราชปณัติ ๒

๑ อาตมภาพสมเด็จพระสังฆราช ๑ สมเด็จพระพนรัตน์ ๑ พระพิมลธรรม ๑ พระธรรมอศม ๑ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ๑ พระพรหมมุนี ๑ พระพุทธโฆษาจารย์ ๑ พระธรรมไตรโลก ๑ พระธรรมเจดีย์ ๑ พระวิเชียรโมฬี ๑ พระปรารภ ๑ พระญาณวิริยะ ๑ พระเทพโมฬี ๑ พระอริยวงศ์มุนี ๑ พระเทพมุนี ๑ พระญาณสมโพธิ ๑ พระสเมธ ๑ พระราชกระวี ๑ พระอมรโมฬี ๑ พระศรีวิสุทธิวงศ์ ๑ พระศรีสังฆมุนี ๑ พระรัตนมุนี ๑ พระศรีสมโพธิ ๑ พระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นน้อย ๒๓ รูป ขอดถวายพระพรเจริญพระราชศิริสวัสดิพิพัฒน์มงคลพระชนมสุขทุกประการ แก่สมเด็จพระมยุรฆพิตุพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระบรมมหาราชวชิราวุธเจ้า ผู้ทรงพระบวรศรัทธาธิคุณอันประเสริฐ ด้วยมีพระราชโองการให้ราชบุรุษเชิญพระราชาบริวาร เป็นข้อพระราชปณัตติออกมาเผด็จถามว่า ซึ่งโบราณราชประเพณีที่ทรงพระบัญชา อากรค่าน้ำ อากรสุรา ไว้ให้เป็นจารีตขัตติยราชประเพณีสืบ ๆ กันมาดังนี้ เพื่อจะมีให้ยังเกิดความวิเวกซึ่งกันและกัน ถึงค่าน้ำครั่งเมื่อพระเจ้ามหาสมมติเทวราชแต่ปฐมกัลป์แล้วจะขึ้นทะเลซึ่งไทยแห่งชนที่เสพสุรา แลกระทำปาณาติบาตให้กระทำน้อยถ่วง จะเป็นดังนี้ฤๅประการใดนั้น

แก้ข้อ ๑

อาตมภาพทั้งปวงขอพระราชทานถวายวิสัยนา โดยอัตโนมัติ ขยาย พิจารณาเห็นตามกระแสพระราชปณัติว่า สมเด็จพระบรมขัตติย

ธิปไตยซึ่งได้ดำรงแผ่นดินล่องไปในอดีตนั้น ล้วนมีพระสันตทานมากไป
 ด้วยพระมหากษัตริย์คุณ จะทรงพิจารณาเห็นว่าสันตทานแห่งสัตว์โลกใน
 หายนไสมย มักหนาไปด้วยวาระโทสะโมหะ จะชุ่มช้ำด้วยราชอาณา
 โดยกรรมกรรมต่าง ๆ นั้น เห็นจะหนักในพระราชอาณานิกร จึงทรง
 บัญญัติด้วยราชทัณฑ์สิ้นใหม่ เพื่อจะยับยั้งเสียซึ่งโทษแห่งชนที่เสพ
 สุราแลกระทำปาณาติบาต ให้กระทำความชั่วช้าลง ดูพระยาพิชัยในคัมภีร์
 มิสินทปญฺหว่า “การุญเณน ตถาคโค สัพพญญตฺวา โฉ เทวทศสุส
 คคิ โอโลเกนโค อทฺทส เทวทศคํ พฺหุณี กปฺปสคสฺสสุสานิ นิรเบ
 นิริยํ ๑ ล ๑ มม สาสเน ปพฺพชิตสุส ปริยนุคคํ ภวิสฺสคคิ” แปล
 เนื้อความว่า พระนาคเสนเจ้าถวายเป็นวิสัยนาแก่กรุงมิลินทราชกระษัตริย์
 ว่าดูกรบพิตร สมเด็จพระสัมพันธวงศ์ทรงพิจารณา เห็นซึ่งคดีแห่งพระ
 เทวทัตด้วยพระสัมพันธวงศ์ว่า พระเทวทัต ถ้ามิได้บรรพชาในพระ
 ศาสนาจะกระทำอกุศลกรรมเนื่อง ๆ แลจะไปยังเกิดในอบายภูมิสิ้นกาล
 ถึงแสนกัลป์เป็นอันมากหากำหนดที่สุดแห่งกรรมมิได้ ^{นี้} เบื้องว่าพระ
 เทวทัตได้บรรพชาในศาสนาตถาคตกรรมนั้นก็จะมิกำหนดน้อยลง จะ
 ตั้งอยู่ในวินัยภูมิแต่กำหนดกัลป์หนึ่งเท่านั้น เหตุทั้งนั้นสมเด็จพระ
 สัมพันธวงศ์ จึงพระราชทานบรรพชาอุปสมบทแก่พระเทวทัต ด้วยทรงพระ
 มหากษัตริย์คุณ ยับยั้งเสียซึ่งอกุศลโทษในมหานรกนั้น ให้น้อยลงฉนั้นไ
 ก่ก็ อันว่าโบราณราชกระษัตริย์ ทรงบัญญัติอากรค่าน้ำแลอากรสุรา
 ด้วยราชทัณฑ์สิ้นใหม่ เหตุมีพระกรรมผลเหตุยกอุปด้วยพระมหากษัตริย์

จะขึ้นทะเลซึ่งออกสู่ไทยแห่งชนที่เสฟสุรา แลกระทำปาณาติบาตให้
น้อยตัวลง มีอุประไมยคุณนั้น

อนึ่งทรงพระวิมุติส่งไสยในอากรค่าน้ำแลธากรสุรา เกรงจะเป็นที่
เศร้าหมองแห่งสัมมาอาชีวะนั้น อาตมภาพทั้งปวงพิจารณาเห็นว่า ซึ่ง
จะเป็นกุศลากุศลกรรมนั้น ก็อาไศรยแก่เจตนาเป็นประธาน เมื่อหา
เจตนามิได้แล้วผลแห่งกุศลแลอกุศลนั้นก็มีได้มี สมทวยวาระพระบาท
ในพระคัมภีร์ปฐมสามนต์ปาสาทิกอรรถกถาว่า พระโมคคัลลยตรัสตรีกถา
เจ้าถวายพระพรวิสัยนาเปลื้องพระราชปริวิตก แห่งสมเด็จพระเจ้าธรรมมา
โสกราชพิตรว่า พระพุทธปฏิภาณตรัสพระสัทธรรมเทศนาไว้ว่า “เจตนาทำ
ภิกขเว กมฺมมนฺติ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจา
มนฺสาติ” บุตรสงฆ์ทั้งปวง บุคคลยังเจตนาให้ขึ้นไปแล้ว แลกระทำ
กรรมอันเป็นกุศลแลอกุศล ด้วยกายแลวาจาแลจิตต่าง ๆ ตถาคต
กล่าวว่า เจตนาอันประกอบด้วยทวารทั้งสามนั้นเรียกว่ากุศลากุศลกรรม
ตรัสพระสัทธรรมเทศนาไว้ดังนี้ แลข้อซึ่งประพุดติเลียงชีพโดยชอบ
ธรรมแลบมิได้ชอบธรรมเป็นบุญเป็นบาปประการใดนั้น ก็มีแก่ชนทั้งปวง
ตามแต่ที่ประพุดติเลียงชีพโดย ไวรหาริกะแห่งตนต่าง ๆ ไซ้จะนับเนื่อง
เข้ามาถึงพระบรมราชสันตทานด้วยนั้นหามิได้ เหตุพระเจ้าแผ่นดินก็มีได้
ปลงพระกระมลเจตนาขึ้นถึงในอกุศลจิต อันชนทั้งปวงกระทำนั้น

อนึ่งพระบาทในพระมหาปริณิพพานสูตร ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ตรัสพระสัทธรรมเทศนา แก่พระอานนท์ในอธิปัตติยธรรมคำรบสามนั้นว่า

“กนิษฐิ เท อาณนท สุกั วชชี อปญฺเจตคัม น ปญฺเณเปสนฺติ ปญฺเจตคัม น
 สมุจฺฉินฺทนฺติ ยถาปญฺเจตคเต โปราณเ วชชีธมฺเม สมากาย วตฺถุณฺติ”
 ทุกรอาณนท ท่านยังได้สัจับแลดูว่า กระษัตริย์วัชชีราชฐในกรุงไพสาลี
 ยมิได้บัญญัติขึ้นใหม่ ซึ่งจารัตอนยมิได้บัญญัติไว้แต่ก่อน อนึ่งยมิได้
 ตักรอนเสียซึ่งจารัตราชประเพณี อันโบราณราชกระษัตริย์ทรงบัญญัติไว้
 ย่อมประพฤติโดยวัชชีธรรม ตามชัตยราชบัญญัติไว้แต่ก่อนนั้น พระ
 อาณนท ก็กราบทูลว่า ข้าพระองค์ได้สัจับสมดังพระพุทธอุกา จึงทำรัส
 ว่า “ยาวกัณฺเ อาณนท วชชี ปญฺเจตคัม น ปญฺเเปสนฺติ ปญฺเจตคัม น
 สมุจฺฉินฺทิสฺสนฺติ ยถา ปญฺเจตคเต โปราณเ วชชีธมฺเม สมากาย วตฺถุณฺติ
 วชชีเมเว อาณนท วชชีนํ ปาณิกขา โน ปาริหานี” ทุกรอาณนท เป็องว่า
 กระษัตริย์วัชชีราชฐยมิได้บัญญัติขึ้นใหม่ ซึ่งจารัตอนยมิได้บัญญัติไว้
 แต่ก่อน อนึ่งยมิได้ตักรอนเสียซึ่งจารัตราชประเพณี อันโบราณราชกระ
 ษัตริย์บัญญัติไว้แต่ก่อน แลประพฤติในวัชชีธรรมตามโบราณราช
 ยินบัญัติอยู่ตราบใด อันว่าความเจริญราชศิริสวัสดิก็ปรากฏมีแก่
 กระษัตริย์วัชชีราชทั้งปวง ยมิได้เลื่อมสยูล้านกาลตราบนั้น

อนึ่งมีพระบาทพิกล่าวก่ในคัมภีร์สมังควลิลาสินีธรรมถกถาว่า “ปญ
 ญคัม สมุจฺฉินฺทนฺตานํ ปเวณิ อากตานิ สุกาทินิ อคณฺหนฺตานํ โกโส ปรี
 หายติ ตโต หตฺถิสฺสพฺพลาภา โอโรธาทโย ยถา นิพพฺพํ อลพฺพมา นธา
 เมนพฺพเลน ปรีหายนฺติ เตเนว ยุตฺถุณฺมา เจว น ปาริจริยณฺมา ฯลฯ” เหว
 ราชัน ปาริหานี โหนฺติ ฯ ปญฺเจตคัม อสมุจฺฉินฺทนฺตานํ ปเวณิ อากตานิ
 สุกาทินิ อคณฺหนฺตานํ โกโส วทฺหมติ ตโต หตฺถิสฺสพฺพลาภา โอโร

ชาติโย ยดา นิพทธี วตถุ ลพุกนามา ตามพลสมบุณา ยุทธฤมา เจว
 ปาวิริยภุมมาโหนติ เอว ราชัน วุฑฒิ โหติ ” แปลในข้อความว่า เมื่อ
 พระมหากษัตริย์สวรรคตลงเสียซึ่งโบราณราชบัญญัติ มิได้ถือเอาซึ่ง
 ทรัพย์สำหรับขึ้นทูลพระคลังมีส่วยเป็นต้น อันเนื่องมาตามชาติยราช
 ประเพณีแต่โบราณนั้น อันว่าราชโกษาธุการก็จะรวบไร้ย่อมมาจากพระ
 ราชทรัพย์ ลำดับนั้นราชบรรลัษทั้งหลาย มิได้ทรงเสนาทั้งสี่หมู่ แล
 นางพระสนมเป็นอาทิจะมีใ้รับพระราชทานฉนสาร โดยสมควรที่ตน
 ได้มาแต่ก่อน ก็จะย่อหย่อนจากพิริยพลภาพในการยุทธสงคราม อันจะ
 ปรายปรามข้าพเจ้ามิตร ซึ่งจะมาอย่าขบขันหาสี่มาพระราชาอาณาเขต
 แลกิจที่จะอุปจากสมเด็จพระบรมกษัตริย์ กับทั้งสรรพกิจต่าง ๆ เป็นเหตุ
 จะให้เสื่อมลงซึ่งพระราชอิศริยยศดังนี้ อนึ่งฉนบรมกษัตริย์ยังมีใ้คต
 รอนเสียซึ่งชาติยจารีตราชบัญญัติมาแต่ก่อน แลถือเอาซึ่งทรัพย์อันควร
 จะขึ้นทูลพระคลัง มีส่วยเป็นต้น ตามเยี่ยงอย่างโบราณราชประเพณี
 สืบ ๆ กันมา อันว่าราชโกษาธุการก็จะมั่งคั่งบริบูรณ์ด้วยฉนสารสมบัติ
 ราชบรรลัษทั้งปวง เมื่อใ้รับพระราชทานซึ่งพระราชทรัพย์ โดยอันควร
 แก่ตนเคยใ้ได้นั้น ก็จะประกอบด้วยพิริยพลภาพในการยุทธสงคราม อัน
 จะปรายปรามปรกข้องกันขบขันหาสี่มาอาณาเขต แลกิจอุปจากใน
 สมเด็จพระบรมกษัตริย์ กับทั้งสรรพราชกิจต่าง ๆ เป็นเหตุที่จะใ้
 เจริญพระราชอิศริยยศ เหตุฉนนั้นบรมกษัตริย์รัชชีราชทั้งปวง ย่อม
 ประพฤติโดยโบราณจารีตชาติยประเพณี ยังมีใ้คตครองเสียซึ่งราชบัญญัติ

อันสืบ ๆ มาแต่ก่อน ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอปริหานิยธรรม คุณพระบรม
พทธาธิบายบ้นทรแก่พระอนันตทังน

อนึ่ง อาตมภาพทั้งปวงคันคพระบาทในพระคัมภีร์ต่าง ๆ อันมีในหัง
พระไตรปิฎกเห็นแจ้งว่า ซึ่งจะเลียงชีวิตโดยสัมมาอาชีวะ แลมีจลาอาชีวะ
นั้น ก็มีมาแต่ปฐมกัลป์ ประชาชนทั้งปวงย่อมกระทำค้ำขายเลียงชีวิต
โดยวิไลยที่เป็นสัปรุยแลเป็นอสัปรุยสืบ ๆ กันมาแต่อดีตกาลช้านาน ใ
จะพึงบังเกิดแก่ครั้งตั้งพระมหานครศรีอยุธยามาจนตรวเท่ากาลทุกวันนี้
นั้นหาจะมีได้

อาตมภาพทั้งปวง จึงพิจารณาเห็นว่า สรรยสัตพัฒน์นาสรรพอากร
ต่าง ๆ จะเป็นสัมมาอาชีวะ แลมีจลาอาชีวะก็ตบธรรมามีในโลก ก็คงจะ
เป็นสรรพสัตพัฒน์นากรชนทอ้งพระคลัง แห่งสมเด็จพระบรมมหาราช
เจ้าสนทงนั้น อนึ่งพระบาทในคัมภีร์ใด ๆ จะได้บอกความชัดว่า ให้
ภิกษุศาสดาภิมาตย์ แห่งบรมขัตติยาธิปไตยเรียกสรรพอากรแก่ราษฎร
ทั้งปวง ให้เรียกแต่ที่เลียงชีวิตเป็นสัมมาอาชีวะ ที่เป็นมีจลาอาชีวะ
แล้วห้ามมิให้เรียกชนยังทอ้งพระคลัง พระบาทจะชักความคังนิกหา
มิได้มี เหตุฉนั้น อาตมภาพทั้งปวงจึงพิจารณา เห็นว่าอากรค่าน้ำแลอากร
สุราน จะมีได้เกี่ยวของมัวหมองในพระเจ้าแผ่นดิน เหตุหาพระกระมล
เจตนามิได้

แก้ไขข้อ ๒

ประการหนึ่งซึ่งพระราชปฤชาว่า สมเด็จพระเจ้าพิมพิสาร สมเด็จพระ
เจ้ามโหฬาร บรมขัตติยราชทั้งสอง เป็นพระโสดาบันบุคคล พระองค์
จะดำรงแผ่นดินปราบปรามโจรผู้ร้ายให้ราบคาบด้วย พระราชอาณัติได้ให้

2000

อาตมภาพทรงปวงพิจารณาเห็นโดยอัธยาศัยนิยบาย ขอพระราช
 ทานถวายวิสัชนาว่า กระษัตริย์ทั้งสองพระองค์วางพระอารมณ์มิยัด
 อยู่ตามเสกขภูมิ ยมิได้มีพระกรรมลเจตนา ในที่จะกระทำโทษแก่ผู้
 ซึ่งเดิมทีพระราชอาณาจักร แต่ยังมีไต่ถวัลยอนสืบซึ่งโบราณราชประเพณี
 เพื่อจะรักษาจารีตบรมกระษัตริย์ ซึ่งดำรงแผ่นดินมาแต่ก่อน ถึงมาครว่า
 จะมีผู้กราบทูลว่าจับโจรผู้ร้ายได้จะนำเอามาถวาย ก็จะมีพระราชโองการ
 คำว่า ท่านทั้งปวงจงพิจารณาว่ากล่าวกันเถิด ซึ่งจะปลงพระไทยให้ลง
 โทษโดยพระราชอาณานัณมิได้มีเป็นอันขาด เหตุสันดานแห่งพระโสกา
 ขาดจากอวกเจตนา แลมลละสืบซึ่งปฏิญสังโยชน์ กล่าวคือโทโสที่มี
 กำลังกล้านั้นสิ้นแล้ว อนึ่งอันว่ายาปธรรมทั้งปวง ซึ่งเป็นส่วนอันพระโสกา
 ปติมรรคญาณประหารเสียไค้นนั้นก็มีเป็นอันมาก สมด้วยพระยาพิไน
 วิสุทธิมัคคว่า “ สัมมโนสสุ สกุกายทิจฺจุวิจิจฺจิสสพฺพตฺตปรมาสโส
 อปายคณินยา จ กามราคปฏินาติ เขตเต ปฐมณานวชฺฌา ” ล้ำสังโยชน์
 ทั้งหลาย ๑๐ นั้น พระโสทามรรคญาณฆ่าเสียได้ซึ่งสังโยชน์แต่ห้า
 ประการ คือ สกุกายทิจฺจุ ๑ วิจิจฺจิส ๑ สีสพิตปรมาส ๑ กามราค ๑
 ปฏิญคือโทโส นั้น ๑ เป็นห้าประการด้วยกัน อธิบายว่าสกุกายทิจฺจุนั้น
 สงเคราะห์เอาทิจฺจุทั้ง ๒๒ มีสกุกายทิจฺจุเป็นต้น แลสังโยชน์ทั้ง ๓ ตัว
 คือทิจฺจุวิจิจฺจิสสพิตปรมาสนั้น พระโสทามาเลืหาเคยยมิได้ ฝ่าย
 กามราคกับปฏิญนั้น พระโสทาบ่งประหารเสียแต่ที่กำลังกล้า อาจให้

ผลไปยังเกิดในอภายไค้ ที่กำลังอ่อนมีอาจให้ผลไปสู่อภายนั่นยังเหลือ
อยู่ในสันตทานแห่งพระโสธายันนุทคลบัง “กิเลสสุ ทิฏฐิวิจิกิจิภา
ปจฺจนานวชฺชา” ถ้าจะจิตฝ่ายกิเลสทั้ง ๑๐ นั้น พระโสธาม่าเสียไค้ซึ่ง
กิเลส ๒ ประการ คือสักกายทิฏฐิกับวิจิกิจิภา

อนึ่ง ฝ่ายมิจิตฺตธรรมทั้ง ๑๐ นั้น พระโสธาม่าเสียไค้สี่ประการ
คือมิจิตฺต ๑ มุสาวาท ๑ มิจิกัมมมันต ๑ มิจิกอาชีวะ ๑ ใน
กองมิจิริยห้า มีอาวคสมิจิริยแปดอาทิ นั้น พระโสธาม่าเสียสี่สันเพน
นิรวาสเสส ฝ่ายวิปลาสนั้น พระโสธาม่าเสียไค้ซึ่งสัญญาวิปลาส จิต
วิปลาส ทิฏฐิวิปลาส อันสำคัญคิดเห็นว่าเที่ยงในสิ่งอันไม่มีไค้เที่ยง ว่า
เพนตนในสิ่งอันไค้ตน กับทิฏฐิวิปลาสซึ่งเห็นว่าสุขในกองทุกข์ เห็นงาม
ในกองอกุฏ วิปลาสเหล่านั้นเป็นส่วนพระโสธาม่าเสีย ให้อันตรายจาก
สันตทานทั้งพรวณามาฉนี้ จึงเห็นว่าพระกระมลเหตุภัยแห่งสมเด็จบรม
กระษัตริย์ทั้งสองนั้น ขาดจากวชกเจตนาเป็นแท้ เหตุจิตรแห่งพระโสธ
ยานนุทคลนั้น เว้นจากปาณาติบาตกรรมเป็นนิรวาสเสส แลมลละเสีย
ซึ่งโทษที่มกำลังกล้านั้นสิ้นแล้ว เป็นแต่ยังมีไค้ตัดซึ่งโยธราช
ประเพณี เพื่อมิให้เสียจาริตบรมกระษัตริย์สืบมาแต่ก่อน เหมือนกัน
กับเศรษฐีชิตา ซึ่งเป็นภรรยาแห่งกุกกุณมิติรมฤคสุทถก มีในคัมภีร์พระ
ธรรมบท แลนางผู้นั้นก็เพนพระโสธายันนุทคล คณะเมื่อสามจะไปสู่บ้าน
นั้นก็กล่าวว่ เจ้าจงส่งฉนแลหอกกับทั้งหลาวแลช้ายมาให้แก่เรา นางนั้นก็
ส่งอาวุธทั้งปวงให้แก่สามี่ ๆ นั้นก็ไปกระทำปาณาติบาต ผ่านมฤคชาติ

ด้วยอาวธนั้น ๆ เหตุอันนี้พระสงฆ์ทั้งหลายสโมสรมสนทนาแก่กัน
 ยังเกิดวิมุตติกังขาว่า บุคคลที่ได้พระโสณานั้น ยังกระทำปาณาติบาต
 อยู่แลฤๅ สมเด็จพระบรมโลกนารถเจ้า จึงบัญชาพระพุทธรักษาว่า
 ทูลรสังฆทั้งปวง อรรถมาว่าพระโสณายันบุคคลที่จะกระทำปาณาติบาต
 นั้นไม่มีได้มี นางนั้นกระทำตามยังค้ำสามี่แห่งตน แลจิตรแห่งนางจะได้
 คิดว่าสามี่อาตมาจงถืออาวธนี้ไปฆ่าสัตว์เล็ก จะได้กำไรหัดงินหาไม่ได้
 แล้วจึงตรัสพระสัทธรรมเทศนาด้วยพระคาถาว่า

“ปาณินฺทิตฺติ เจ วโณ นาสฺสุ หเรยฺย ปาณินา วิส
 นา วณฺ วิสมเนวติ นตฺถิ ปาปํ อกฺขุพฺโต.”

ทูลรสังฆทั้งปวง อันว่าบุคคลผู้ใด มีมออันปรกติดี ปราศจากขาด
 แผลดขาดนั้น จะพึงถือเอาซึ่งยาพิษด้วยมือแห่งตน ยาพิษนั้นก็มีได้
 ชายเขาไปในหัดถาพยพ อันนั้นแลมีกรรมกรรมอันใด อันว่ายาพิษก็มีได้มี
 แก่นางเศรษฐีธิดา ซึ่งส่งอาวธให้แก่สามี่ด้วยปราศจากอกุศลเจตนา
 ก็มีอุปะไมยเหมือนกันนั้น มีพระพุทธรักษาทรงปลุกเปลื้องความสงสัย
 แห่งสงฆ์ทั้งปวงด้วยประการฉะนี้ แลภริยาทนางเศรษฐีธิดา ส่งอาวธ
 ให้ด้วยมิได้ตัดเสียซึ่งค้ำยังค้ำแห่งสามี่ หากอกุศลเจตนาไม่มีได้จู่ใจ
 อันว่ากรรมกรรมที่รับทั้งสองพระองค์ ผู้ดำรงโอสถียสสมบัติ แลดำรงสโน
 ราชกิจงานกิจทั้งปวง ก็มีได้ตัดเสียซึ่งโบราณราชบัญญัติ แต่หากุศล
 เจตนาไม่มีได้คัจฉนั้น

อนึ่ง ขอซึ่งกรรมกรรมทั้งสองจะวางพระอารมณให้พ้นจากมิจฉาชีพ
 ประการใดนั้นเนอความวิสัยนั้นก็เหมือนในบทก่อน แต่กรรมกรรมที่เป้น
 กัลยาณบุณฺชน ประพฤติโดยโบราณจารีตราชบัญญัติมิได้ตัดรอนเสีย

นั้น ก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอธิปไตยธรรม พระสัพพัญญุตัสสรเสริญ
มิได้เทียบว่าเป็นมิฉาชีพแล้ว จะบอกกล่าวถึงฤทธิคุณที่บรรล
แก่พระโสภณนั้นแล้ว แลอำนาจพระโสคาปคิมรรคญาณนั้น ฆ่าเสียได้ซึ่ง
มิฉาชีพในกองมิฉัตถธรรมนั้น ขาคสฺสญฺโดยนัยพรรณามาแล้วแต่
หนหลัง เหตุอันอาตมภาพทั้งปวงจึงถวายวิสัชนาว่า บรมกรรมที่
ทั้งสองอันเป็นโสคาปคิมรรคญาณนั้น ขาคจากมิฉาชีพกับทั้งวรรคเจตนาใน
ปาณาติบาตกรรม แลอกุศลทุจริตต่าง ๆ ซึ่งจะให้ผลไปสู่อบายได้นั้น
เป็นนิราสเสสโดยแท้

แก้ไขข้อ ๓

ประการหนึ่ง ซึ่งข้อพระราชปจฉาว่า ท้าวเวสวรรณมหาราชเป็น
พระโสคาปคิมรรคญาณ แต่ก่อนนัยบรรลซึ่งเป็นบริวารแห่งพระองค์นั้น
ล้วนกักขฬะทารุณนัก พระองค์จะว่ากล่าวสั่งสอนลงโทษกรรมด้วย
กรรมกรณ์อันใด แลจะวางพระอารมณ์เป็นประการใดนั้น อาตมภาพ
ทั้งปวง พิจารณาเห็นโดยอัตโนมัตยาริยายถวายวิสัชนาว่า ท้าวเวสวรรณ
โลกบาลยพิตรก็จะวางพระอารมณ์เหมือนกันกับสมเด็จพระเจ้าพิมพิสาร
พระเจ้ามโหฬาร เหตุพระองค์เป็นพระโสคาปคิมรรคญาณ ซึ่งจะให้พระอารมณ์
ต่างกันนั้นหาบมิได้ แลกองบาปกรรมทั้งปวงที่เป็นส่วนพระโสคาปคิมรรค
เสียได้ก็ถวายวิสัชนาในบทก่อนนั้น ก็เขาสฺมญฺจากพระกรรมผลสันดาน
เหมือนกัน มาตราว่าพระองค์จะว่ากล่าวหมิ่นนิกรบรรลซึ่ง จะมีได้ก็เสีย
ซึ่งทุจริตเทวราชประเพณีสืบมา แต่ซึ่งจะปลงพระโทษลงในที่กระทำความ
กรรมกรณ์อาญา ด้วยอกุศลเจตนาอันมีได้มี แลข้อซึ่งพระองค์มา

กราบทูลถวาย อาชวานาฏียปรีตแก่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเป็นธรรมเนียม
ให้ทูลพิชิตบรรลัษีในพระพุทธศาสนาเจริญ เพื่อจะป้องกันสรรพอุบายที่วันตรา
อันยังเกิดแต่มนุษย์ไทย แล้วแลทูลบรรยายซึ่งเทพทัตชอาชวานา
มีพระบาทในคัมภีร์สมังคละวิลาสินีธรรมถกถาว่า

“ จตุททาโร มหาราชานา อาชวานาฏียนคร เว นิสินนา สัตตพทุ
อารพภู อิมํ ปรีตํ พนธิทวา เย สตุถุ อมฺมชาณํ อมฺมหากญจ ราชชาณํ น
สฺสณนฺติ เตสํ อธิทวฺจิตฺตํ กริสฺสํมาติ สวานํ กตฺวา” แปลข้อความว่า
ท้าวมหาราชทั้งสี่นั้น มาสโมสสันนิบาตณเมื่องอาชวานาฏียเทพอา
อันมีในชั้นจตุมหาราชิกะเทวโลกแล้ว ทรงพระปวารณซึ่งพระองค์แห่ง
สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทั้ง ๗ พระองค์มีพระพุทธรูปสี่เป็นต้น นิพนธ์
เข้าเป็นพระคาถา ชื่อว่าอาชวานาฏียปรีต เหตุจนาในเมื่องอาชวานาฏีย
เทวนคร เพื่อจะถวายให้เป็นธรรมเนียมแห่งสมเด็จพระธรรมราชเจ้า
จึงให้กระทำพระราชกฤษฎีกา ประกาศแก่หมู่มนุชย์บรรลัษีทั้งสี่จำพวก
อันอยู่ในเทวอาณาประวัติแห่งพระองค์ให้รู้ทั่วกันว่า อมนุษย์ผู้ใดมิได้
ฟังซึ่งธรรมเนียมและราชอาณาแห่งเรา แลเบียดเบียนพิชิตบรรลัษี
อมนุษย์นั้นก็จะตักตึงเทพกรรมกรณอย่างนั้น ๆ อมนุษย์ผู้ใดลักขโมย
ลักขโมยกระทำตามอย่างที่เรากระทำแก่ผู้ล่วงพระราชบัญญัติโดยจารีตเทวโลก
ประเพณีอันมีมาแต่ก่อน ชื่อว่าท้าวมหาราชทั้งสี่ มีท้าวกวเวรราชเป็น
ต้น ตั้งไว้ซึ่งเทพอาณาประกาศแก่อมนุษย์บรรลัษีทั้งนั้นแล้ว ก็นำพระ
อาชวานาฏียปรีตนั้นมาถวายแก่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ถ้าท้าวมหาราช

ทั้งนั้น อันว่าท้าวเวสสุวรรณหาราชพระองค์นี้ กอปรด้วยวิสาสะกัยพระ
 บรมครูยิ่งกว่าท้าวโลกบาลทั้งสาม จึงทูลถวายพระอาณานาฎิยปริต แล
 กล่าวบรรยายซึ่งเทพทนต์อาญาแต่พระองค์เคี้ยวว่า อมนุษย์ใดมิได้ฟัง
 บังคับบัญญัติข้าพระองค์ทั้งสี่แลกระทำประทุษร้ายแก่พุทธบรรลัษ อัน
 เจริญซึ่งพระอาณานาฎิยปริตนี้ อันว่าอมนุษย์มีเหลือทั้งหลาย มียักษ์
 เสนาบดีเป็นต้น ก็จะทำโทษแก่อมนุษย์ผู้นั้น ด้วยเทพกรรมกรณ
 อย่างนี้ ๆ แลจะได้กราบทูลว่า พระองค์กระทำโทษเองนั้นหามิได้
 ประการหนึ่งซึ่งท้าวโลกบาลทั้งสี่ มีท้าวเวสสุวรรณเป็นพระโสคาบัน
 ยุทธพลเป็นประธานทรงบัญญัติซึ่งเทพอาญาประกาศแก่อมนุษย์ทั้งปวงนั้น
 หวังจะให้ยำเกรงซึ่งเทพกรรมกรณหามิได้ให้เบียดเบียนทำประทุษ
 โทษแก่คณานิกรมมนุษย์พุทธบรรลัษทั้งสี่ มีกษัตริย์เป็นต้น ด้วยพระ
 กรรมลเมตราบาพพรหมวิหาร ไซ้จะบัญญัติไว้ด้วยโทษจิตรเจตนา
 ประสงค์แต่จะคอยกระทำโทษอมนุษย์ทั้งปวงนั้นหามิได้ แลพระองค์
 ทรงบัญญัติห้ามปรามทั้งนี้ เป็นพระอาณิสสลงสของประการ คือจะคุม
 ครองป้องกันรักษาพุทธบรรลัษ ให้เสวยผาสุกวิหาร เหตุพ้นจากอมนุษย์
 โกลาณนั้นหนึ่ง คือจะยังหม่อมมนุษย์ให้เว้นจากบาป ในกิริยาอันเบียดเบียน
 บิณฑาซึ่งพุทธบรรลัษนั้นหนึ่ง อนึ่งอันว่าเทพทนต์อาญาผู้นั้น มีอุปมาค
 ุบิณฑาภาอันห้ามปรามบุตรว่า อย่าให้กระทำการมอันทารุณทุจริต ถ้า
 ยมิฟังคำห้าม แลกระทำการมคังนั้น ก็จะต้องพระราชอาญาอันสาหัสอย่าง
 นั้น ๆ กล่าวห้ามปรามทั้งนี้ด้วยสามารถมีจิตรกรุณาแก่บุตร จะให้พ้น

จากทฤติกรรมฉนโตกัถิ อันว่าเทพทัณชชัญญุตี อันท้าวมหาราชทั้งสี่
 มีท้าวกุเวรราชเป็นต้นตั้งไว้ หวังจะห้ามปรามอมนุษย์นิกมทั้งหลายให้
 ยำเกรงขมิให้กระทำประทุษฐุโทษแก่พุทธบรรลัษ ด้วยมีพิงอาณัติก
 ยรหารแลกระทำกรรมทั้งนั้นก็จะต้องเทพอาญา อมนุษย์มเหสัถจะ
 กระทำอย่างนั้น ๆ แลซึ่งทรงบัญญัติห้ามปรามทั้งนี้ ด้วยสามารถมี
 พระไทยกรณาแก่หมู่อมนุษย์ทั้งปวง จะให้เว้นจากกรรมก็มีอุปไมย
 เหมือนทั้งนั้น อนึ่งผิอมนุษย์ใดมีสันดานอันกระต้างขมิได้ยำเกรงซึ่ง
 เทพทัณชชอญา ด้วยทวายเหตุตระหนกว่าท้าวเวสวรรณมหาราชพระองค์
 ก็เป็นพระโสคายมิได้กระทำทุษฐุโทษแก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง แลอมนุษย์
 ผู้นั้นจะเบียดเบียนพิบัติทาแก่พุทธบรรลัษ ซึ่งเจริญธรรมอาญานั้นกัถิ อัน
 ท้าวเทวมหาราชทั้งสามพระองค์ กับอมนุษย์มเหสัถทั้งหลาย มียกข
 เสนาบดีเป็นต้น ที่ยังมีไคยบรรลแก่พระโสคา ก็คงจะกระทำโทษแก่
 อมนุษย์ผู้นั้น ด้วยเทพกรรมกรณอันสาหัส โทยนัยอันประกาศไว้นั้น
 เป็นแท้ เหตุท้าวโลกบาลทั้งสี่ ตรัสปลุกษาพรอัมกันห้ามปราม หมู่
 อมนุษย์มิให้เบียดเบียนพิบัติทาพุทธบรรลัษ ไซ้จะตรัสห้ามแต่ท้าวกุเวรราช
 อันเป็นพระโสคาพระองค์เดียวนนหาขมิได้ เหตุฉนจึงเห็นว่าท้าวเวสวรรณ
 มหาราช วางพระอารมณ์มีชัยอยู่ตามเสกขภูมิ มิได้เกี่ยวข้องในกิจ
 ที่จะกระทำโทษแก่อมนุษย์บรรลัษโดยแท้ อาตมภาพทั้งปวงพิจารณา
 เห็นในพระคัมภีร์ต่าง ๆ กับทั้งอิตโนมัตยาธิบายถาวาวิสัชนาทั้งนี้ ขณ
 ถวายพระพร ฯ

พระราชปุจฉาที่ ๓

ว่าจะเอาของพระพุทธรูปวิมลมงคลพิตรซึ่งหักพังอยู่นั้น กับทั้งทอง
เครื่องประดับสำหรับพระบาง มาหล่อเป็นพระพุทธรูปขึ้นอีกองค์หนึ่ง
จะควรฤๅไม่

๑ ศุภมัสสกุ จุลศักราช ๑๓๘๘ สักระสังวัตรนักษัตรนพศกวัน
ตฤทุอาสุชมาสศักราช จากที่คิดจักรวาลวิเนทกาลกำหนด สมเด็จพระ
บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ดำรงราชธรรมทศพิธ
พิทยาไศรยไตรจริยา อรรถศาสนูปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง
ด้วยอามิคุชชาแลปฏิบัติคุชชา เป็นมหาสักการอันประเสริฐ เสด็จออก
ณพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน เวลาค่ำเจ้าพนักงานกราบ
บังคมทูลพระกรุณา รายงานสรรพการพระราชกุศล ซึ่งทรงสร้าง
พระไตรปิฎกแลทรงสร้างพระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์พระวิหารอุโบสถ
แลการปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมทั่วทุกตำแหน่งพระอารามใหญ่น้อยทูลเกล้า ฯ
ถวายพระราชกุศลทรงพระโสมนัสตรัสประภาษ โดยพระราชหฤทัย
บันเทิงในพระทานบารมี แลพระศีลบารมี ที่ได้ทรงบำเพ็ญมา ล้วน
ทรงพระราชศรัทธาอันอุกฤษฐ แล้วทรงพระดำเนินโณทกอุทิศส่วนกุศล
โกษฐาส ให้ทั่วไปแก่สัตว์โลกในอนันตจักรวาล เพื่อยะให้เป็นปัจจัย
แก่พระโพธิญาณสิ่งเดียว พระหฤทัยจะยังสรรพราชกุศลสมภารโพธิ
ญาณบารมีให้แก่กล้า ด้วยพระสัมปชานวิริยหากให้ทรงพระอุสาหะ
จึงมีพระราชโองการมานพระบัณฑูรสรสังฆนาทกำรัสเห็นเกล้า ฯ ให้
พระยาวิเศษย์กิจางวามหาคเล็ก ดำเนินพระราชโองการออกไปเผด็จ

สมเด็จพระสังฆราช แลพระราชคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ว่าทรง
พระราชดำริถึงพระพุทธรูปวิมลกมลพิตร เปนมหาพุทธรูปอันใหญ่
หลวง พระมหาวีรหารนั้นเมื่อหลังคาฝาผนังหักพังทำลายสิ้นสูญมาช้านาน
พระพุทธรูปต้องครำฝนทนแดดลมมาจนชำรุดทรุดโทรมไปทั้งพระองค์
ทรงสังเวชพระไทยนัก ครั้นจะทรงคึกคักแข็งให้ขึ้นไปเชิญเอาลงมา
บรรดปฏิสังฆระเหมือนพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ได้เชิญลงมาครั้งก่อน ๆ
นั้นก็เห็นเป็นที่ยากนัก ด้วยพระพุทธรูปวิมลกมลพิตรทั้งพระองค์ก็ใหญ่
ทั้งทองคำก็ได้หล่อติดกันเป็นแท่งทั้งพระองค์ ก่ออิฐกับปูนกระทำให้
แกนใน แล้วตีตารางเหล็กสรวมลงไว้ จึงเอาแผ่นทองมาขุบยกันเข้า
ตรึงเป็นแผ่น ๆ ไปทั่วทั้งพระองค์ ยากที่จะชลอได้ล้อเลื่อนลากเชิญลง
มาได้ ครั้นจะทิ้งไว้ก็เป็นกังวล พระไทยมิได้วายที่จะทรงพระปริวิตก
ยัตินทรงพระราชศรัทธาจะใคร่ให้รื้อเอาแต่แผ่นทองชนลงมาให้สิ้นเชิง
จะเอาทองเพิ่มเติมเข้าแล้วจะทรงสร้างหล่อเป็นพระพุทธรูปขึ้นใหม่ แต่
พระองค์นั้นจะมีไต่ใหญ่เท่ากับพระองค์เดิม พระราชดำริที่จะทรงกระทำ
ดังนี้จะควรฤาจะมีไต่ควรจะมีไทยฤาจะมีไต่มีไทยประการใด

อนึ่งพระบางเป็นพระพุทธรูปเชิญลงมาแต่เมืองเวียงจันทน์ ครั้นจะเชิญ
เข้าประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว พระพุทธ
ลักษณะวิลาสก็มีไต่งามบริบูรณ์เหมือนด้วยพระพุทธรูปฉลองพระองค์ จะ
เชิญไว้ด้วยกันก็จะไม่จำเวิญพระเนตรเฉลิมพระราชศรัทธา ครั้นจะเชิญ
ไปประดิษฐานไว้ในพระอารามแห่งใดแห่งหนึ่งก็เกรงโจรแลผู้ร้าย ด้วย
สรรพเครื่องสักการบูชาประดับพระองค์ล้วนแล้วด้วยแก้วแลทอง ทั้งสิ่ง

ของเครื่องสักการบูชาอื่น ๆ ก็มีมาก พระอริยาไศรยประกอบด้วยพระ
 กรณาคุณ จะมีให้ราชโกลยอบบายทุกซบซึ่งเกิดแก่ฝูงคนที่เป็นโจรแลผู้ร้าย
 จึงมีพระราชบริหารดำรัสหาญาว่า แม้นจะเอาสรรพเครื่องสักการบูชา
 นั้นมา ที่ควรจะยบจะหลอมก็จะยบจะหลอมที่ควรจะทำน่ายกจะทำน่าย
 ใ้วัตถุทองเงินมาแล้วจะหล่อสร้างพระพุทธรูปขึ้นไว้องค์หนึ่ง ให้สำเร็จ
 ด้วยสิ่งของเครื่องสักการบูชาทั้งนี้ จะควรฤๅมิได้ควรประการใด ให้
 สมเด็จพระสังฆราชประชุมพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงให้พร้อม
 กันคณคพระยาพคณิภรพระอรรคกถาถวยาวิศิษณาเข้ามาให้แจ้ง

แก้พระราชปณิชาที่ ๓

๑ อากมภาพ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระพนรัต พระ
 พิมพ์ธรรม พระธรรมมอคม พระพุทธโฆษาจารย์ พระพรหมมุนี กรม
 หมั่นนุชิตชินโนรส พระเทพมุนี พระธรรมไตรโลก พระญาณสมโพธิ
 พระโพธิวงศ์ พระปารกกรม พระญาณวิริย พระวิเชียรโมฬี พระศรี
 สากยบุตร พระวินัยมุนี พระราชกระวี พระเทพโมฬี พระศรีวิสุทธวงศ์
 ๑๘ พระองค์พร้อมกัน

ขอถวายพระพรพระเจริญพระราชคีรีสวัสดิพิพัฒมมงคล พระชนมสุขทุก
 ประการ แต่สมเด็จพระมขพิตรพระราชสมภารพระองค์สมเด็จพระบรมมิก
 ราชอิรราชเจ้า ผู้ทรงพระบวรศรัทธาธิคุณวิบูลยอริยาสาสนูปถัมภ
 พุทธการกธรรมสรรพพามีศปฏิบัติคุณงามหาณินหารอันประเสริฐ ท่วมมี

อนึ่งถ้าจะว่าด้วยพระพุทธรูปเล่า อรรถาธิบายก็เหมือนกันกับพระ
เจดีย์นั้น ประการหนึ่งผิวพระเจดีย์แลพระพุทธรูปอันกระทำไว้ก่อนนั้นมิ
ไถ่งาม ชนทั้งหลายปรารถนาจะกระทำให้งามกว่าเก่า จักทำลายเสียแล
จะสลอมากก็ แต่ถ้าว่ากระทำให้เป็นองค์ปรกติขึ้นดังเก่าได้แล้ว ก็จะมี
ผลานิสงส์เป็นอันมากแก่ชนพวกนั้น เหตุกระทำด้วยกุศลจิตเป็นเดิม
กุศลชีวโกมารภัจ แลความในพระบาฬีนั้นว่าแต่กระทำให้เป็นปรกติ
ดังเก่า จะได้ข้อความชัดว่า ถ้าบุคคลหรือองค์พระพุทธรูป มากระทำเป็น
องค์พระพุทธรูป หรือองค์พระเจดีย์มากกระทำเป็นองค์พระเจดีย์ พระองค์
จะใหญ่เท่าพระองค์เดิมแลจะย่อมกว่าพระองค์เดิมก็มีได้กำหนด คง
เรียกว่ากระทำให้เป็นปรกติดังเก่า จะได้ข้อความชัดดังนี้หามิได้

อาตมภาพทั้งปวงผูกพยาพร้อมกัน เห็นโดยฉัตโนมัตยธิบาย
ถวายเป็นวิสัยเห็นว่า ถ้าบุคคลกระทำด้วยจิตเจตนาเป็นกุศลแล้วก็คงเป็น
กุศลโดยแท้ แต่บรรดาเจ้ารัชัตยราชประเพณี มิได้ทรงกระทำสืบ ๆ
กันมาแต่ก่อน เหมือนครั้งเมื่อกรุงเทพมหานครแต่โบราณนั้น พระพุทธ
ไสยาสน์วัดป่าโมกข์ กระแสน้ำเซาะตลิ่งรั้งเข้าไปใต้รากพระวิหาร สม
เด็จพระมหากระษัตริย์เจ้าแต่ก่อน ก็ให้ประชุมพระราชาคณะผูกพยาว่า
ถ้าหรือองค์พระพุทธรูปไปก่อนนั้นใหม่นั้นจะควรฤา มิได้ควร ครั้นนั้นพระ
ราชาคณะซึ่งสามารถในพระปริยัติโดยยิ่งพร้อมกัน ถวายพระพรให้ชลด
ไปทั้งพระองค์ ไปประดิษฐานไว้ในที่อันควร แล้วก่อพระวิหารสวมลง
ให้เป็นปรกติเหมือนดังเก่า

อนึ่งครั้งเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้านั่น ก็ใช้ฉันท
เชษฐพระศรีสรวเพชฌ์ พระพุทธปรยางนสง ๗ คตกรังมานแต่กรังเก่า
ชำระคไปทั่วทั้งพระองค์ ก็เหลือพระปฏิสังขรณ์ให้เป็นปรกติก็ จึงมีพระ
ราชโองการดำรัสให้เฝ้าก็ขงปฤกษาพระราชาคณะว่า ถ้าจะทำลายเอาทอง
ในองค์พระเจ้านั้น มาหล่อหลอมให้เป็นพระองค์ขึ้นใหม่ จะควรฤมีได้
ควร ครั้นนั้นเจ้าพระคุณราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงพร้อมกันถวาย
พระพรให้อันเชษฐเข้าประจุไว้ในพระเจดีย์วัดพระเชตุพน ซึ่งขอพระราช
ปฤชาประการนี้ อาตมภาพทั้งปวงพิจารณาไต่ความในพระบาท มีได้
ออกความชด ข้างบูรณจารีตราขประเพณี ก็มีได้ทรงกระทำเป็นเยี่ยง
อย่างสืบ ๆ กันมา

ประการหนึ่งซึ่งพระราชปฤชาว่า จะเอาสังสรพเครื่องประดับเครื่อง
บูชาของพระบางนั้นมา ที่ควรระบุมะหลอมก็จะบุมะหลอม ที่ควรระจำ
หน่าย ไต่วัดถุทองเงินมาแล้ว จะหล่อสร้างเป็นพระพุทธรูปขึ้นใหม่อีก
พระองค์หนึ่งเพราะจะมีให้ราชไทยกับอบายทุกขยังเกิดแก่ฝูงคนที่เป้นโจร
ผู้ร้าย จะควรฤมีได้ควรประการใดนั้น

อาตมภาพพระราชาคณะทั้งปวงพร้อมกัน ขอพระราชทานอนโม
ทนาในส่วนสรวราชกุศล ที่มพระกรรมลเมตดาแก่ฝูงคนที่เป้นโจรแล
ผู้ร้าย กลัวระต้งราชไทยอบายทุกขนั้น ก็นบเฝ้าเข้าในพระเมตดา
ขารมีมีผลมากยิ่งนัก แต่อาตมภาพทั้งปวงพิจารณาในคัมภีร์ต่าง ๆ
พบพระบาทในคัมภีร์ทุกขสมันตปาสาทิกาอรรถกถา อรรถาธิบายความ

ว่า ตอกไม้อันบุคคลปลูกไว้เพื่อประโยชน์จะบูชาแก่พระเจดีย์องค์หนึ่ง
แล้วนำไปบูชาพระเจดีย์องค์อื่นต่อไปอีกนั้นมิได้ควร อนึ่งถ้าเห็นฉัตร
แลธงอันบุคคลปักไว้บูชาแก่พระเจดีย์องค์หนึ่ง แล้วฉัตรแลธงซึ่งเหลือ
จากบูชาในที่นั้น จะนำไปถวายแก่พระเจดีย์องค์อื่นต่อไปอีกก็ควรมิได้
มีโทษ ใต้ความในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อาตมภาพทั้งปวง พิจารณาในพระคัมภีร์ต่าง ๆ ทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
อรรถกถาก็มิได้มีเขียนอย่างเป็นที่อ้างอิงออกความชัดแต่คัมภีร์ใดคัมภีร์
หนึ่ง ซึ่งจะถวายวิสัชนาว่าควรโดยแท้ ยมิได้ควรโดยแท้ นั้นมิได้มี
เหตุหาเขียนอย่างอ้างอิงเป็นพยานยมิได้ ขอถวายพระพร ฯ

พระราชปณิธาที่ ๕

(ไม่พบพระราชปณิธา มีแต่คำถวายวิสัชนา)

ข้อพระราชปณิธาว่าสรรพสัตว์เกิดมาในโลก ก็ย่อมถึงแก่ความตายเป็นธรรมดา แต่ผู้ที่ยังอยู่นั้นต้องมาวิโยคโคกเศร้าระรอกถึงผู้ตาย จนได้เสวยขี้อวิโยคทุกข์ต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้จะว่าผู้ที่รักใคร่อาลัยถึงนั้น ได้ทำบาปอกศลไว้ประการใด แลจะได้พ้นจากขี้อวิโยคทุกข์นั้น จะปรนนิบัติประการใด แลผู้ที่เศร้าโศกถึงญาติที่ตายไปแล้วนั้น จะมีประโยชน์อันใดแก่ญาติที่ตายไปแล้วเหล่านั้นบ้างฤาไม่

แก้พระราชปณิธาที่ ๕

อาตมภาพ พระพินิตธรรม จะได้รับพระราชทานถวายวิสัชนาในพระราชปณิธานนั้น อาตมภาพพิจารณาตถกตรองไป เห็นความว่าลักษณะบุคคลทั้งหลาย อันเป็นบุคคลที่ยังเวียนวนอยู่ในวัฏสงสาร ย่อมมีจิตรตกไปจากขั้วดีแลความศรัทธาโดยมาก ย่อมกอบไปด้วยทุกข์โทมนัสคือข้อมิได้ขาดเลย เหตุไฉนจึงเป็นไปดังนี้เล่า เหตุว่าสัตว์ทั้งหลายนั้น ย่อมปราศจากสิ่งอันเป็นที่รักใคร่ ก็อันใดเล่าซึ่งเป็นเช่นนั้น สิ่งอันเป็นที่รักนั้นได้แก่สัตว์แลสังขาร คือบุตรแลภรรยาประยวงศาบิดามารดา คณาญาติทั้งหลาย แลทรัพย์สินวัตถุทั้งปวงเหล่านั้น เป็นที่รักใคร่แก่สัตว์ทั้งปวง ปางเมื่อชนทั้งหลายมีบุตรภรรยาเป็นต้นนั้น ครั้นต้องแสงพระอาทิตย์อันกล้าหาญ กล่าวคือชาติทุกข์ ชราทุกข์ มรณทุกข์ เข้าแล้ว ก็ถึงซึ่งสภาวะหาบุญญัตมิได้ ก็ทำลายสายบุญล่องลอยไป แต่บุคคลที่ยังเหลืออยู่นั้น ย่อมกอบไปด้วยทุกข์โทมนัส ระรอกถึงผู้ที่รักใคร่อันกับสูญไปนั้น ก็เมื่อเป็นอย่างนั้นจะว่าบุคคลที่รักใคร่อาลัย

ดังนั้นได้กระทำซึ่งอกุศลกรรมไว้ไปนประการใด ซึ่งเป็นทั้งนี้เพราะ
 อกุศลอันตนได้กระทำไว้แต่ชาติปางก่อน ปางก่อนนั้นตนได้กระทำปาณา
 ติยาตกรรม ครั้นตนกระทำกาลกิริยาตายแล้ว ก็ไปบังเกิดในอบายภูมิ
 ทั้ง ๔ ครั้นจุติจากอบายภูมิแล้ว ก็ขึ้นมาบังเกิดในมนุษยโลก เมื่อมา
 บังเกิดนั้นฝ่ายกุศลอันตนกระทำไว้แต่ยพพาติปางก่อนนั้น เข้าอุปถัมภ์
 เป็นชนกกรรมนำปฏิสนธิให้มาบังเกิดในสกุลอันสูง อุดมไปด้วยสมบัติ
 ทั้งหลายเป็นอันมาก ครั้นนานมา ๆ ผลวิบากแห่งปาณาติยาตที่ตน
 กระทำไว้นั้นยังหาสิ้นไม่ จึงมาให้ผลเข้าเบียดพจน ให้วิโยคพลัดพราก
 จากสัวลแลสังขารอันเป็นที่รัก กระทำซึ่งบุคคลผู้นั้นให้ไต่ความทุกข์
 โทมนัส เป็นไปทั้งนี้เพราะผลแห่งปาณาติยาตกรรมสิ้นทั้งนี้ เมื่อ
 บุคคลจะปรินิพัตติให้ปราศจากขันธ์วิโยคทุกขนั้น พึงรักษาศีลให้บริสุทธิ์
 เหตุมีบาปในปรมาภเวศติกาอรรคถาทุกขทุกขว่า “ปาณาติปาตา
 เวรมณียา เจตฺถ ๑ ล ๑ ปิเยหิ มนาเปหิ สทฺธิ อวิปโยคตา
 ทิมายุกตาติ” สำแดงข้อความว่า ผลทั้งหลายมีต้นว่า “องคฺยจฺจฺจค
 สมฺนาคตฺตา” คือภาวะบริบูรณ์ด้วยอวัยวะอันใหญ่ ๑ “อาโรหฺยปรินาห
 สมฺปฺกฺติ” คือบริบูรณ์ไปด้วยกายอันสูงแลเป็นปรินิพตฺ ๑ “ชวสม
 ปฺกฺติ” คือบริบูรณ์ด้วยกำลัง ๑ “สุปฺติฏฺฐิตฺปาตฺตา” คือภาวะมีท้าวตั้ง
 เป็นอัน ๑ “จารฺตา” คือภาวะรุ่งเรือง ๑ “สุจิตฺตา” คือภาวะสะอาด ๑
 “มฺหฺตฺตา สุจิตฺตา” คือภาวะอ่อนแอเป็นสุข ๑ “สุรฺตา มหฺพฺพฺลตฺตา” คือภาวะ
 แกล้วกล้าแลมีกำลังมาก ๑ “วิสิฏฺฐจฺจนตฺตา” คือภาวะมีถ้อยคำอันสละ

สลวย ๑ “อภะชัชปรีสตา” คือภาวะมีปรีสขมิได้พลัดพรากจากตน ๑
 “อณุมฤตา” คือภาวะมิได้สั้กั้ตกโลกสลว ๑ “อปรปรีสีกตา” คือภาวะ
 อันข้าศึกกั้กั้กั้มิได้ ๑ “ปรูปกุกเมน อมรณตา” คือภาวะมิได้ตายด้วย
 ความเพียรแห่งผู้อื่น ๑ “อนนุตปวิวารตา” คือภาวะมีวิวารหาที่สุกมิ
 ได้ ๑ “สรูปตา สุตถะจนาตา” คือภาวะมีรูปงาม และมีสั้ถฐานอัน
 งาม ๑ “อปปาพาทตา อโสกิตา” คือภาวะมีอาพาทน้อยแลมีความโศก
 น้อย ๑ “โลกปียตา” คือภาวะเป็นที่รักแห่งสัตว์โลก ๑ “ปียะเหติ มนาเปหิ
 สัทธั อวิปปโยคตา” คือภาวะมิได้พลัดพรากจากสั้ถแลสังขารอันพึงรัก
 แลยังจิตรให้จำเรื้อ ๑ “ทีณายุกตา” คือภาวะมีอายุยืน ๑ แลผล
 วิเศษทั้งสำแดงมาเป็นผลแห่งการเว้นจากปาณาติยาต

ซึ่งมีพระราชปฤชาว่า จำเดิมแต่ได้เสวยซึ่งวิบุลราชสมบัติมา จะ
 ได้มีความประมาทหามิได้ อุตสาหะบำเพ็ญกิจการกุศลมิได้ขาด ได้
 ฐาปนการพระอารามทั้งหลายไว้เป็นอันมาก แล้วได้ถือศีลส่วนกุศล
 ให้แก่ชนทั้งหลาย มีพระราชบุตรแลพระราชธิดาเป็นอาทิ ที่ชอบ
 อธิษฐานไครยจะได้เป็นที่ปลูกยารักษาซึ่งแผ่นดินสืบไป ไฉนแล้วผลแห่ง
 กุศลที่ได้ถือศีลให้แก่ชนทั้งหลายนั้น จึงมิให้ผลแก่ตนแลคนทั้งปวงให้
 เห็นเป็นทิฏฐุอย่างแล้ว ซึ่งพระราชกุศลที่พระองค์บำเพ็ญนั้น ก็มีผล
 นิสังสไปนอเนกอนันต์ คงจะให้ผลไปในอนาคตกาลสันกาลช้านาน ซึ่ง
 จะจัดเป็นทิฏฐุธรรมเวทนิยกรรมให้ผลเห็นประจักษ์ในชาตินี้ไม่ได้ ซึ่ง
 ผลจะเป็นทิฏฐุธรรมเวทนิยกรรมในชาตินี้นั้น ต่อเมื่อได้พร้อมด้วย
 สัมปทาทั้งสี่จึงจะให้ผลเห็นประจักษ์ในชาตินี้ได้ แลบรมบพิตรพระราช

สมภารผู้ประเสริฐ ทรงพระราชศรัทธาบำรุงพระบวรศาสนาในครั้งนั้นเป็น
 ที่สุดที่แล้ว ทรงกระทำซึ่งพระราชกุศลเป็นอาจิณมิได้ขาด พระชนมายุ
 จะวัฒนาจำเริญถื่นกาลนาน ครั้นสิ้นพระชนมายุสังขารแล้ว อาไศรย
 เพราะพระราชกุศลเป็นอาจิณกรรม ก็ระน้อมนำพระองค์ให้ไปยังเกิด
 ในเทวโลก สมด้วยพระพุทธานุภาพตรัสเทศนาไว้ว่า “อิติ โมทติ
 เปฯ โมทติ” บุคคลผู้ใดเมื่ออยู่ในมนุษยโลก กอปรด้วย
 ศรัทธาเชื่อมั่นในศีลทานการกุศลทั้งหลาย อุสาหะยินดีในที่จะทำการ
 กุศล ครั้นนานมาเกือบใกล้จะถึงมรณสัณภาพ และมีอารมณ์ที่ถูกตรอง
 ในกองกุศลที่ตนได้กระทำไว้นั้น ก็มีความยินดีในกองการกุศลแห่ง
 อาตมา ครั้นจิตแล้ว ก็ได้ขึ้นไปยังเกิดในที่อันสุขุม คือสมบัติใน
 เทวโลก แลบุคคลได้กระทำบาปนั้นย่อมมีความเดือดร้อนไปด้วยอกุศล
 เมื่อจะใกล้ดับสูญนั้นพิจารณาไป ก็เห็นแต่อกุศลที่ตนได้กระทำไว้ ก็
 ยังเกิดวิปัสสารเดือดร้อนด้วยกรรมแห่งตน ครั้นดับสูญแล้วก็ไปยังเกิด
 ในที่อันเดือดร้อนคืออบายภูมิทั้งสี่ ตรัสเทศนาไว้ดังนี้

อนึ่งเล่าพระพุทธรองค์ตรัสเทศนาไว้ว่า “เปมโต ชายเต โสโก
 เปมโต ชายเต ญ” ซึ่งโสโกเศร้าโสกาภยันตรวาย จะยังเกิดขึ้นแก่
 สัตว์ทั้งปวงนั้น ก็ย่อมยังเกิดขึ้นแต่ความรักนั้นสิ่งเดียว พระธรรมเทศ
 นาตรัสไว้ดังนี้ นักปราชญ์ผู้กอปรด้วยธรรมโมชยัญญาพึงพิจารณาเหตุอัน
 ซึ่งอนิจจธรรมแห่งสัตว์ทั้งหลาย แล้วก็พึงยำยักเสยซึ่งวิโยคทุกข์ให้

เขายางจากสันดานแห่งตนด้วยตพทั้งคพหามเลวิขมฺภนปฺหาม บุคคลผู้ใด
มีสติวิปลเสียได้ซึ่งความโศกให้เขายางลงได้บ้าง ทำซึ่งจิตรแห่งตนให้
เกษมจากอุลลิตคือทุกข์โทมนัสได้แล้ว ก็เป็นอุตมมงคลอันอุดมในอิโลก
แลปรโลก

อนึ่งเล่าในคัมภีร์ปรมมรตโชติที่ปนีอรรธกถาจริยาปิฎกนั้นมีบาฬีว่า
“เปตสฺส หิตาย รุณฺหาทิกิ วา” สำแดงข้อความว่า บุคคลที่เศร้า
โศกร่ำไรรักซึ่งญาติอันดับสูญไปแล้วนั้น ประโยชน์แลความทุกข์อันใดซึ่ง
จะบังเกิดไปถึงหมู่ญาติทั้งปวงไม่มีเลย มีแต่จะกระทำซึ่งกายของตน
ให้ไ้ความเดือดร้อนอย่างเคียว “เอวํ ทิฏฐนฺติ ญาตโย อวิทุสฺสิโน”
มีบาฬีในคัมภีร์มงคลที่ปนี สำแดงข้อความว่า ถึงจะร่ำไรเศร้าโศก
ประการใด ๆ ก็ดี ญาติที่ดับสูญไปนั้น ซึ่งจะได้กลับฟื้นเป็นขึ้นมา
ก็หามิได้ ทั้งอยู่อย่างไรรก็อยู่อย่างนั้น

อนึ่งเล่าพระองค์ศรีสทศนาไว้ ในคัมภีร์พระธรรมบทว่า “ปุตฺตมตฺถิ
ธมฺมตฺถิ อิติ พาโล วิหฺลวติ” เปนอาทิฉันนี้ ว่าบุคคลเป็นพาลหาบุญญา
มิได้ ย่อมพิริพรีไปว่าลูกหญิงของข้า ลูกชายของข้า หลานของข้า
แลสมบัติทั้งปวงเป็นของข้า ย่อมว่ากล่าวไปฉนั้นเอง ๆ อาศรัยเพราะ
ปราศจากวิจรรณปัญญา เมื่อพิจารณาไปซึ่งสิ่งของทั้งปวงนั้นก็ใช่ของ
อาตมาสันทนนั้น พระธรรมเทศนาโปรดไว้ฉนั้น แลจะขึ้นเศร้าโศกไปใช้วิโส
ให้ดูเยี่ยงอย่างชนทั้งหลาย อันมิได้เศร้าโศกในกาลเมื่อบุตรของอาตมา
อันอสรพิษขบคายนั้น อนึ่งเล่าความตายนั้นเป็นธรรมกา ประเวณี
แห่งสัตว์โลกทั้งหลาย อันต้องเที่ยวอยู่ในวิฏฐสงสาร อันมรณะนั้นจะได้

เว้นจากบุคคลนั้นห้ามมิได้ อนึ่งเล่าในคัมภีร์จริยาปิฎก มีข้อความว่า
 “คุณ อนุสฺสรวุโธ” ถ้าแลบุคคลที่ยังอยู่นั้น รุกกถึงคุณแห่งผู้ตายนั้น
 แล้วกพึงกระทำของการรูกแล้ว ก็พึงอุทิศส่วนกุศลไปถึงเทอญ ก็จะมี
 ประกอบด้วยผลานิสงส์แก่ผู้ตายผู้นั้นแน่นอนแท้ อนึ่งเล่าผู้ประกอบไป
 ด้วยวิจารณ์ปัญญา พิจารณาเห็นทุกขลักษณะและอนิจลักษณะและอนัตต
 ลักษณะ ก็พึงเจริญมรณานุสติกรรมฐาน โดยอาการเจตประการอันมี
 ในคัมภีร์ วิสฺสทิมคินัน พึงศึกษาอารมณ์แห่งตนให้เกลวักกล้ำในพิจารณา
 ซึ่งมรณานุสติกรรมฐานไว้ให้ชำนาญชำนาญแต่เนิ่นๆ พึงดูเยี่ยงอย่างประเพณี
 แห่งโพธิสัตว์เจ้าอันบำเพ็ญซึ่งพระโพธิญาณ พระองค์ย่อมให้ปัญฺมมหา
 ภิรจาค มีน้ำพระทัยมิได้ย่ออ่อนพระบารมีตามต้นคำพุทธประเพณีพระมหา
 สัพพัญญูโพธิสัตว์ ที่ไคยรัสแต่กาลปางก่อน

ขอถวายพระพร ซึ่งพระราชสมภารเจ้าได้เสวยซึ่งวิบุลราชสมบัตินั้น
 เพราะพระราชากุศลอันพระองค์ได้กระทำไว้แต่ในบุพพชาติปางก่อน เหตุ
 พระบาทในนิกัณทสูตรว่า “ปเทสฺวชฺช อิตฺถสฺสริยํ ลลา สพฺพเมเตน ลพฺภติ”
 อรรถาธิบายความว่า “ปเทสฺวชฺช” อันว่าสมบัติในประเทศก็ดี “อิตฺถสฺสริยํ”
 อันว่าภาวะเป็นใหญ่ คือสมบัติแห่งจักรพรรดิราชก็ดี “จกฺกวตฺติ สฺสํ ปิยํ”
 อันว่าความศุขแห่งพระยาจักรพรรดิ อันบุคคลปรารถนายินดีก็ว่า “เทวสฺสชฺชปี
 ทิพฺพสฺส” อันว่าสมบัติแห่งเทพยดาในเทวโลกก็ดี แลผลทั้งสี่มีประเทศ
 ราชเป็นต้น ทั้งถาวรสถิตนามานี้ แต่ล้วนบุคคลได้ด้วยบุญนิธิ ขุมทรัพย์
 คือบุญสันทั้งนั้น

ขอถวายพระพร ซึ่งพระราชปรมาภิไธยนี้ ใต้วิไลยที่อาคมภาพ
 วิศิษฐ์ ได้เป็นวิไลยแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวิศิษฐ์ อาคมภาพพิจารณา
 พยาพิชิตแห่ง คือบรมมรรคโคตรรถถาขุททกปาฐ ๑ นิธิกัณฐสูตร ๑
 พยาพิชิตแห่งท่าน ขอถวายพระพร ฯ

พระราชปฤชาที่ ๕

(ไม่พบพระราชปฤชา มีแต่คำถวายวิสัชนา)

- ข้อ ๑ ว่าไต่ขำเพ็ญพระราชกุศลสิ่งใดไว้ จึงไต่มาเสวยศิริราชสมบัติ
- ข้อ ๒ ว่าด้วยทรงพระปริวิตกถึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง แลพระพันยี่หลวง แลพระบรมราชประยูรวงศ์นางวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาท แลราชพาหนะทั้งปวงว่า ยังไม่สมควรที่จะล่วงลับไปไหนจึงล่วงลับไป
- ข้อ ๓ ว่าไต่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลไว้นานอันมาก แลไต่ทรงแผ่ส่วนพระราชกุศลนั้นแก่สมเด็จพระประยูรวงศ์นางวงศ์ มีสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นต้น ไฉนพระราชกุศลนั้นจึงไม่ช่วยยื้องกันไว้ได้
- ข้อ ๔ ว่าจะบำเพ็ญพระราชกุศลสิ่งใด จึงมีพระชนม์ยืนนาน แลพริกพร้อมด้วยพระราชโอรสราชธิดา แลพระประยูรวงศ์นางวงศ์ทั้งปวง

แก้พระราชปฤชาที่ ๕

อาตมภาพ พระธรรมเจดีย์ มุนีวงศ์นายกคิปปุญญาวา มหาคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี อันสถิตยณจักรวรรดิราชาวาสวิหารพระอารามหลวง ขอถวายพระพรว่า อาตมภาพได้รับพระราชทานข้อพระราชปฤชามาแล้ว พิจารณาในข้อพระราชปฤชาแต่ต้น จนอวสาน ก็เห็นว่าทรงทราบในพระราชบวรสันดานแล้ว ด้วยทรงพระ

สภยพระสังฆกรรมเทศนาทั่วไปในห้วงพระไตรปิฎกแล้ว จักถวายวิสัชนา
โดยสังเขปไปตามแต่จะไ้ พอประคัยพระสทิษัฎญามารมี

แกไข ๑

ซึ่งทรงพระปริวิตกว่า ไ้บ้่าเพ็ญพระราชกุศลสิ่งใดไว้ จึงได้มา
เสวยศิริราชสมบัติดังนี้ อาตมภาพพิจารณาเห็นว่า ประพฤติเป็นไป
ด้วยอำนาจบุญญาภินิหาร หากไ้ทรงบ้่าเพ็ญมาแต่เบื้องบุริมภพโดย
วาระพระบาทในนิภิกขันตสูตรว่า “เอสเทวมนุสสุสานิ สัพพกามทโท
นิธิ ๑ ล ๑ สัพพเมเตน ลพฺภติ” เนื้อความว่าบุญนิธิ ชุมทองกล่าวคือ
บุญนี้ ย่อมสำเร็จความปรารถนาแห่งเทพยดาแลมนุษย์ทั้งปวง “ยัม
เทวภิปรุเจตฺติ” เทพยดาแลมนุษย์ทั้งหลาย จะปรารถนาซึ่งสมบัติสิ่ง
ใด ๆ ก็ย่อมไ้ได้ตามความปรารถนาสิ้นทุกประการ ด้วยบุญนิธิชุมทอง
กล่าวคือบุญ “สุวณฺณตา สุสรตา” อนึ่งบุคคลมีฉวีวรรณพรรณแห่งกาย
อันงามเปรียบเสมอด้วยทองแลมีสุรเสียงอันไพเราะห้ ประคยเสียง
แห่งท้าวมหาพรหมแลนกกกรเวกก็ไ้ “สุสุณฺณชาณิ สุรปตา” อนึ่งบุคคล
จะมีสัณฐานแห่งสิริกายอันงาม สถานประเทศแห่งอังกาพพใหญ่น้อย
ควรจะเสมอกั้เสมอ ควรจะเต็มกั้เต็ม ควรจะกลมกั้กลม แลมีสกลกา
ยินทรีย์อันงามพร้อม คือไม่สูงหนักไม่ต่ำหนัก ไม่พีหนักไม่ผอมหนัก
ไม่ดำหนักไม่ขาวหนัก นั่นกั้ไ้ “อาธิปจฺจ ปรีวาโร” บุคคลจะไ้ไ้เป็น
อธิปัตถิ คือไ้ไ้เป็นขัตติยมหาศาล พราหมณมหาศาล คหบดีมหาศาล มี
บริวารมากนั่นกั้ไ้ สมบัติทั้งปวงนี้บุคคลย่อมไ้ไ้ด้วยบุญนิธิชุมทองกล่าว

คือของบุญ “ปเทสฺสชฺชํ อิตฺถํ” อนึ่งบุคคลจะได้เป็นอิศราริย์
เป็นใหญ่ในประเทศราช แลผ่านสมบัติเป็นบรมจักรพรรดิได้เป็นใหญ่ใน
ทวีปทั้ง ๔ นั้นก็คือ “เทวราชสมบัติ ทิพฺพเส” บุคคลอันเป็นมณเฑียรได้ไปเสวย
สมบัติทิพในเทวโลก เหมือนพระยาสมันตราชานั้นก็ บุคคลอันจุติ
จากมณเฑียรโลกแล้ว ได้ไปเป็นเทวราชเป็นใหญ่ในเทวโลกนั้นก็คือ
สมบัติทั้งปวงนั้นบุคคลย่อมได้ด้วยบุญนิธิมของกล่าวคือของบุญ ใช้แต่
เท่านั้นบุญนั้น ย่อมให้สำเร็จผลตลอดจนพระโลกตรสมบัติ อาโศรย
วาร์พระบาฬิกัน แลซึ่งได้มาเสวยศิริราชสมบัติดังนี้ ก็จักได้ชื่อเป็นไป
ด้วยบุคคลราชพระบารมีโตมาเพื่องมาแต่ในกาลปางก่อน

แก้ไข ๒

ประการหนึ่ง ซึ่งทรงพระปรีชาตบารวถึงสมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวง พระพันยหลวง ถึงว่ายังไม่ควรที่จะเสด็จสวรรคต แลก่อนเสด็จ
สวรรคตล่องไป พระบรมราชประยูรวงศ์มวงศ์ มีองค์สมเด็จพระอนุชา
ธิราชเป็นอาทิ ก็ยังไม่ควรที่จะเสด็จทิวงคต โฉนจึงเสด็จทิวงคตล่องไป
แลข้าพระบาทบริจาฝ่ายใน แลข้าทูลของอุลพระบาททั้งปวงฝ่ายนำ
ก็ยังไม่ควรที่จะลาถ่วงลับไป เหตุโฉนจึงถวายนังคมลาถ่วงลับไป แล
ราชพาหนะทั้งปวงเล่าก็ยังไม่ควรที่จะถ่วงลับไปก็

ข้อนี้อาตมภาพพิจารณาเห็นว่า เป็นไปด้วยอำนาจผลแห่งอกศล
กรรมของท่านที่มาแล้วในกาลก่อน อาโศรยวาร์พระบาฬิกันก็มี
พระสารสังคะแลทศศีลว่า “ปาณาติปาโต ๑ ล ๑ ปาณาติปาตสุต

วิปาโก” ความว่า บุคคลผู้ใดกระทำปาณาติยาตกรรม บุคคลผู้นั้นเมื่อ
 ได้มาเกิดเป็นมนุษย์นั้น เคษายาเป็นกรรม ๔ ประการคือ อပ္ปัพพะ
 กรรม ๑ อပ္ปะเจตทกะกรรม ๑ ชนกะกรรม ๑ อပ္ปะตถัมภกะกรรม ๑
 เป็น ๔ อပ္ปัพพะกรรมนั้น เป็นพณิกงานที่จะเบียดเบียนสัตว์ให้ยากลำบาก
 เวทนา อပ္ปะเจตทกะกรรม เป็นพณิกงานที่จะเข้าไปใกล้ ได้โอกาสแล้ว
 ก็ระตคซึ่งชีวิตินทรีย์แห่งสัตว์ให้ขาด ชนกะกรรมเป็นพณิกงานที่จะยัง
 สัตว์ให้อพยยยังเกิดในที่ชั่วต่ำช้า อပ္ปะตถัมภกะกรรม เป็นพณิกงานที่จะ
 อပ္ปะตถัมภคาชอุททหนสัตว์ให้ไต่ทุกข์ไต่ยาก ให้ไต่ความลำบากเวทนา
 มีประการต่าง ๆ ไม่รู้แล้ว กรรมทั้งหลายให้ผลให้เป็นบุคคลมีอายุนั้น
 พลันมรณภาพแต่ในปฐมวัยแลมีชฌิมวัย “ปิเยหิ มนาเปหิ วิโยโค”
 กรรมที่กระทำไว้วิโยคพลัดพรากจากสัตว์แลสังขารอันเป็นที่รักแลเป็นที่
 ยังจิตรให้เจริญก็เพราะปาณาติยาต ใช้แต่เท่านั้น ปาณาติยาคนมีโทษ
 มากอยู่ สมเด็จพระบรมครูตรัสเทศนาแก่ศุภมานพ ในศุภสูตรในคัมภีร์
 พระมีชฌิมนิกายอุปปริยัธณาสว่า “มาณว” คุกรศุภมานพ “มนุสฺสา”
 อันว่ามนุษย์ทั้งหลาย “กมฺมุสฺสกา” มีกรรมเป็นของแห่งตน “กมฺมุ
 ทายาทา” อนึ่งมนุษย์ทั้งหลายมีกรรมเป็นทรัพย์แห่งตน “กมฺมุโยนิ”
 อนึ่งมนุษย์ทั้งหลายมีกรรมเป็นกำเนิดแห่งตน “กมฺมุพณฺธุ” อนึ่งมนุษย์
 ทั้งหมดมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ญาติแห่งตน “กมฺมุปฏิสฺรณ” อนึ่งมนุษย์
 ทั้งหมดมีกรรมเป็นที่พักแห่งตน มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมามีอายุนั้น
 พลันมรณภาพแต่ประถมวัยมีชฌิมวัยนั้น ก็เพราะกระทำปาณาติยาต
 กรรม ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตในปริภพ

อนึ่งบุคคลทั้งหลายที่เกิดขึ้นมา ย่อมมากไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บ มักใช้นั้น “วิเทชนชาติกา” เพราะเหตุเย็บเย็บพัศัฏฐะทำให้สัตว์ลำบากเจ็บ กระทำทัณฑกรรมต่าง ๆ “อทยาปยุนา” ไม่เอ็นดูสัตว์ในปริมภพนั้น

อนึ่งบุคคลทั้งหลายที่เกิดขึ้นมา “ทุพพณฺณา” มีสีสันพรรณอันเศร้าหมองนั้น ก็เพราะเหตุมีความโกรธมากในปริมชาตินี้

อนึ่งบุคคลทั้งหลายที่เกิดขึ้นมา “อญฺเปสกุชา” มีศักตานุภาพน้อยนั้น ก็เพราะเหตุฉกฉวยอริยาตยาประทุษร้ายในลาภสักการะการุณมานะวันทนยะแห่งชนทั้งหลายอันในปริมภพ

อนึ่งบุคคลทั้งหลายที่เกิดขึ้นมา มีสมบัติพัสถานน้อยนั้น ก็เพราะเหตุมิได้ให้ซึ่งเข้าแล่นำวัดถายานมาลาคันธะวิเลปะนะ แก่สมณะแลพรหมณ์ในปริมภพ

อนึ่งบุคคลที่เกิดขึ้นมา มีตระกูลอันต่ำช้านั้น ก็เพราะเหตุไม่มีความจะเป็นคนกระต้างด้วยมานะ ไม่มีความระบิตามารดา สมณะพรหมณ์ แลพระอุปัชฌาย์อาจารย์และผู้เฒ่าผู้แก่ ควรจะบูชาก็ไม่บูชา ในปริมชาตินี้

อนึ่งบุคคลที่เกิดขึ้นมา “ทุปฺปญฺญ” เป็นคนโง่เง่าเฉลาโหลหาปัญญาไม่มีไฉน เพราะเหตุไม่ได้ถามซึ่งอรรถธรรมแก่สมณะแลพรหมณาจารย์ท่านเป็นผู้รักปราศรัยว่า “กัณฺเฑ กุสฺสั” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ จะกระทำเป็นประการใด จึงจะเป็นบุญเป็นกุศล “กั อกุสฺสั” กระทำเป็น

ประการใดจึงเป็นยาเป็นอกุศล จะได้ไต่ถามดังนี้ถ้าหากได้ กระทำ
แต่อกุศลกรรมในปริมาตินั้น ครั้นเกิดมาในชาตินี้จึงหาบุญญาบิได้
สมเด็จพระศาสดาตรัสพระสัทธรรมเทศนาในอกุศลวชิ มีปาณาติบาต
เป็นต้น แก่ศุภมานพยติลงเพียงนี้

สมเด็จพระศาสดาจึงตรัสพระสัทธรรมเทศนา “ปาณาติปาตา
เวรมณี” ในอกุศลวชิมีวันจากปาณาติบาตเป็นต้น ต้องเข้าในข้อที่ทรง
พระปริวิตกว่าจะฆ่าเพี้ยพระราชกุศลสิ่งใดจึงจะมีพระชนมชีพยืนนั้น แก่
ศุภมานพว่า “มาณว” บุตรศุภมานพ “ทีฆายโก” บุคคลที่มีอายุ
ยืนนั้น ก็เพราะกุศลที่ตนรักษาคือปาณาติบาต ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
สันดานมากไปด้วยเมตตากรุณา “ทยาปนโน” จนกระทั่งเห็นสัตว์
เห็นสัตว์ต้องโอบไต่ทุกข์แล้ว ก็คิดอ่านปลดปล่อยให้พ้นจากมรณภาพ
ด้วยอุบายอันเป็นธรรมปราศจากโทษปราศจากบาป

หนึ่งบุคคลที่เกิดขึ้นมา “อยุปาพาโธ” มีความสุขมากไม่อาพาธ
ป่วยไข้ ปราศจากทุกข์โศกโรคภัยนั้น “อวิเทกจาติโก” เพราะ
เหตุที่ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่กระทำให้สัตว์ทั้งปวงได้ความลำบาก
สันดานมากไปด้วยหิริ แลโอตปโปในปริมาติปริมาภ

หนึ่งบุคคลที่เกิดขึ้นมาแลมากด้วยญาตีมากด้วยสมบัติพัสถาน มีได้
ยากมิได้จน เพราะกุศลที่ตนรักษาคืออทินนาทาน ไม่ฉกไม่ลักไม่ขว้าง
ไม่ชิงไม่ฉ้อไม่ตระบัดเอาทรัพย์อันเจ้าของหวงแหนรักษา หนึ่งก็มีใจ
ศรัทธาอุสาหะฆ่าเพี้ยทาน ทรมานจิตรตระหนี่เสียได้

อนึ่งบุคคลที่เกิดขึ้นมา มีบุตรภรรยาว่าง่ายสอนง่ายตั้งอยู่ในถ้อยคำ
มิได้กระทำให้เคืองให้แค้น มีแต่จะแสวงหาประโยชน์มาให้ แต่ใจก็
มิได้ส่งไปในภายนอก ไต่บุตรภรรยาที่ดี ๆ อย่างนี้ เพราะบุคคลที่ตน
รักอาศัยการเมตตากรุณาไว้นั่นเอง มิได้ประมาทในปริวิต

อนึ่งบุคคลที่เกิดขึ้นมามีตะบะเยอะมาก จะว่ากล่าวสิ่งใดจนทั้งปวง
ยังมีอาชญาอันเกินเลยได้ จนทั้งหลายนับถือเชื่อฟังตั้งอยู่ในถ้อยคำนั้น
ด้วยอำนาจกุศลที่รักษาศีลสมาทานไว้ในชาติหนหลัง ในปริวิตนั้นก็
ความสัจย์ปราศจากมายา กุศลนั้นติดตามมาอันวยผล เกิดมาจึงมี
ตะบะเยอะมีสง่า มีวาจาประสิทธิประสาท จนทั้งหลายยังมีอาจะล่วง
จะเกินได้

บุคคลที่เป็นนักปราชญ์มีสติสัมปชัญญะ บริบูรณ์ด้วยทวิแลโอ
ตปัส มาตรฐานแก่ชวาก็หาพินหาเพื่อนไม่ เป็นคนที่มีสติมาก มิได้รู้
เป็นไปเป็นบ้านั้น ด้วยกุศลที่รักษาศีลสมาทานไว้ในปริวิต

ตกว่าสรรพสัตว์ในโลก สันนิวาจะชั่วจะดีจะมีจะยากจะได้เสียสุข
แลทุกข์นั้น แล้วด้วยกุศลแลอกุศลประชุมแต่ง

อนึ่งบุคคลที่เกิดขึ้นมา “มหาปัญญา” เป็นบุคคลมีปัญญามาก
เฉลียวฉลาด ก็เพราะกุศลที่ตนไม่ประมาท มีคารวะเคารพแก่สมณะ
พรหมณาจารย์ท่านผู้เป็นปราชญ์ “ปริยัติ” ได้ถามว่า “กั ภาณเต
กุศล” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า จักกระทำเช่นประการใด จึงจะเป็นบุญเป็น
กุศล “กั อกุศล” กระทำเช่นประการใด จึงเป็นบาปเป็นอกุศล

“ กิ สรวชฺช ” กระทำเป็นประการใด จึงประกอบไปด้วยโทษ “ กิ อนาวชฺช ” ทำเป็นประการใด จึงจะไม่มีโทษ อุตสาหะไต่ถามแล้วก็ปรณิบัติตามคำสอน แต่ในปริมาชาติ ครั้นเกิดมาชาตินี้ จึงมีสติแลปัญญา ปริชาญาณอันประเสริฐ

สมเด็จพระเทพรัตนวรมหาเจ้านายพระสัทธรรมเทศนาด้วยบทกลอนกระทำซึ่งปัญญาพิริวารกรรมทั้งห้า แล้วตรัสเทศนาด้วยบทกลอนอันเว้นจากปัญญาพิริวารกรรมทั้งห้า แก่ศกมานพยลงแล้ว ศกมานพได้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ ถวายวิสาขนาโดยสังเขปกล่าวในศุภสูตรบุตติงแต่เพียงนี้

แก้ไขข้อ ๓

อนึ่งซึ่งได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นต้นว่าทานแลศีลสัทธัมมพระสัทธรรมเทศนาแล้วแลทรงแผ่ส่วนพระราชกุศลนั้น แต่สมเด็จพระประยูรวงศ์มกุฏราชกุมารมหาราช มีองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระพันยหลวง เป็นต้น แลให้ทั่วไปแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง แลพระราชกุศลซึ่งทรงแผ่ให้บริษัทยาธิราชซึ่งพระประยูรวงศ์มกุฏราชกุมารมหาราช มีองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระพันยหลวง เป็นต้นไว้ไว้ ด้วยอำนาจกุศลมาตามัตถกฏกรรม มีกำลังกล้า เป็นกรรมวารณของกันซึ่งกุศลทั้งปวงเสียได้นั้นอย่างหนึ่ง จะบอกกล่าวไปโดยถึงโลกียบุคคลแล้ว จนแต่พระอรียบุคคลอันประเสริฐ คือพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า สำเร็จซึ่งสาวกบารมีญาณ เป็นบรมอรรคสาวกเบื้องซ้ายแล้ว เมื่อออกศัลคือมาตามัตถกฏกรรมที่พระผู้เป็นเจ้ากระทำไว้ในกาลก่อนนั้น มีกำลังกล้า ไหวทั้งหลาย ๕๐๐ มา

เข้าแวล้อมซึ่งวังสนสถานที่อยู่ของพระผู้เป็นเจ้าไว้ พระมหาโมคคัลลาน
 เกรงว่าใครมาล้อมไว้แล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็ออกโดยช่องกาลไป วันนั้น
 ไรทั้งหลายไม่พบแล้ว ไปวันอื่นไรทั้งหลายก็ไปล้อมเข้าไว้อีก พระผู้
 เป็นเจ้าก็ทำลายปริณทลลข้อฟ้าเหาะไป “เอว เต โจว” ไรทั้งหลาย
 พากันไปแวล้อมคั้งนั้นสิ้น ๒ เดือน แล้วก็กระทำอันตรายท่านไม่ได้
 ครั้นล่วงเข้าในเดือนเป็นคำรบ ๓ พระผู้เป็นเจ้าก็รู้ว่า มาดาบิณฑูฆา
 กรรมนำไรทั้งหลายมา พระผู้เป็นเจ้าก็ไม่หลีกหนี ไรทั้งหลายก็จับ
 พระผู้เป็นเจ้าแล้ว ก็ประหารพระผู้เป็นเจ้าให้แหลก เหลืออยู่แต่พระธาตุ
 ประมาณเท่าเมล็ดข้าวสาร “ฉานเวธณ ถิร กตวา” พระผู้เป็นเจ้าก็ผกผัน
 พระกายให้มันท้วยเชือกกล่าวคือฉาณ มาถวายนมัสการสมเด็จพระ
 ทศพลญาณ แล้วกลับไปปรินิพพานในฐานะที่นั้น อาตมภาพนำมาถวายนม
 วิชฌนาเพื่อจะให้ทรงทราบว่าอกศลกรรมมีกำลังกล้า

พระมหาโมคคัลลานเถรนี้ ได้ที่เอดทักควาเลิคว่าประเสริฐข้าง
 ฤทธิ์แล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็ไม่เอาฤทธิ์มาขงกันไร คือมาดาบิณฑูฆา
 กรรมได้ สมเด็จพระทศพลญาณเจ้าก็เป็นอรรคยทุกกลอันเลิศยอดโลก
 แล้ว ก็ยังไม่เอาพระพทธานภาพเจ้าไปช่วยพระมหาโมคคัลลาน ขง
 กันไรคือมาดาบิณฑูฆากรรมได้ จะบ่วยกล่าวไปไยกับท้วยโลกียบุคคลน
 วัตถุอยู่ในคัมภีร์พระธรรมบท

แก้อ้อ ๔

ซึ่งทรงพระปริวิตกว่า จะบำเพ็ญพระราชกุศลสิ่งใด จึงจะมี
 พระชนม์ยืนพร้อมก้วยพระราชโอรสพระราชธิดา พระประยูรวงศ์นางวงศ์

นั้น อาตมาพิจารณาเห็นว่า แต่ชั้นพระวิสาขามหาอุยาสิกา ท่าน
มีอายุยืนพร้อมด้วยประยูรวงศ์คณาญาติแล้ว โฉนเหล่านี้งสัทตักุมาริ
ทพระวิสาขาทรงไว้ให้เป็นไวยาวจักร สำหรับปรินิบัติพระสงฆ์เข้าไปฉัน
ในเรือนวันละ ๒๐๐๐ นั้น นางสัทตักิปรินิบัติพระสงฆ์มาไม่สู้ช้าสูนนาน
อกุศลของนางสัทตักิกระทำไว้ในปริณิภพนั้น เป็นอุปเลทกรรมเข้า
คักเอาชนมชีพของนางสัทตักินั้นให้ขาดเตี๋ยไปแต่ในประณมไวย กุศลที่
นางสัทตักิกระทำในปัจจุบันชาติก็ช่วยชีวิตนางสัทตักิไม่ได้ กุศลของ
พระวิสาขาก็บริบูรณ์ ก็ไม่อาจจะช่วยชนมชีพแห่งนางสัทตักิได้ บุตร
นิตกาคณาญาติที่มีอายุยืนอยู่พร้อมเพรียงกันกับด้วยนางวิสาขานั้น ก็
เพราะกุศลที่ทั้งอยู่ในวัตรปรินิบัติ มีศรัทธาเชื่อถือในคุณแห่งพระศรีรัตน
ไตร บำเพ็ญทานตั้งอยู่ในปัญญาจกิกคัลล แลพระอริยวงศิกคัลลาจารวัตร
ปรินิบัติเสมอด้วยพระวิสาขามาแต่ในปริณิชาติ จึงมีชนมชีพอายุยืน
อยู่พร้อมด้วยพระวิสาขา “การเรตุวา” นางให้ชนทั้งหลายกระทำการ
ฉาปนกิจแห่งนางสัทตักิแล้ว “อสกุโกนุตติ” นางมีอาภรณ์ซึ่งความ
โคกไว้ได้ “ทุกขิทุมนนา” นางเสวยซึ่งทุกข์โทมนัสไปยังสำนักนี้แห่ง
พระศาสดา นางถวายนมัสการสมเ็จพระทศพลญาณแล้ว นั่งร้องไห้
อยู่ในฐานที่นั้น สมเ็จพระศาสดามีพระพทัญญูกาตรัสว่า กุณนางวิสาขา
ไฉนจึงมานั่งร้องไห้อยู่ในฐานที่นั้น พระวิสาขารายทูลว่า “ภนุเต”
ข้าแต่พระพุทธองค์ผู้ทรงพระเจริญ “วตุตสุมปนนา” นางสัทตักิหลาน
สาวเกล้ากระหม่อม ประกอบด้วยวัตรปรินิบัติ เป็นที่พึงแก่พระสงฆ์

ทั้งหลาย ยัคนางวิโยคพลคพราจากเกล้ากระหม่อมไปแต่ในประณม
 ้วย เกล้ากระหม่อมจึงมีความโศกาไลยอยู่ในนางสัทคีตังนี้ พระ
 วิสาขมหาอุบาลีกัน ก็มีพระบรมมหาราชได้พระโศกาวตตลลิตมา
 แต่พระนางมีชนม์ชีพไค ๗ ปี นางก็เสวยขีวิโยคทุกขังนี้ ถึงมาตร
 ว่าจะไปพร้อมด้วยพระประยูรวงศ์บริวาร เหมือนนางวิสาขาก็ค
 ก็ไม่พ้นจากที่เสวยขีวิโยคทุกขัง

แม้มีไคยคิด้วยธรรมกถาอธิบาย ไหวรรในข้อใดข้อหนึ่งก็ ขอ
 เสด็จพระเมตตากุณพระกรรณาคุณพระชินคิคุณ จงทรงพระกรุณาโปรด
 พระราชทานอโภยแก่อาตมภาพ ผู้มีสติปัญญาอันน้อย ขอถวายพระพร ฯ

พระราชปณิธานที่ ๒

(ไม่พบพระราชปณิธาน มีแต่คำถวายวิสัชนา)

ว่าด้วยสามัคคีธรรมมีคุณประการใด

แก้พระราชปณิธานที่ ๒

คฤหมัคคุ ฐลคักราช ๑๑๘๑ อัครสังฆวิฆนณิกัศวรเอกศก เหมัน
 ตฤคฺคฺมฤคเคียรมาศกาลปักย นวมักฤถีสรีบวรปริงเขตกาลกำหนด
 ขาตมภาพสมเด็จพะสังฆราช สมเด็จพะพนรต กรมหมั่นนจิตฺติโน
 รส พระพรหมมุนี พระเทพโมลี ขอดถวายพระพรเจริญพระราชคีรีสวัสดิ์
 พัพฒมมงคล พระชนมะศุขทุกประการ แต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราช
 สมภารพระองค์ สมเด็จพระบรมธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอัน
 ประเสริฐ ด้วยทรงพระราชดำริถึงสังสารภยันจนจะบังเกิดมีแก่สรรพ
 สัตว์อันยังเกิดในสังสารภพ เหตุปราศจากสามัคคีธรรมซึ่งกันแลกัน แล
 เหตุที่เป็นสามัคคีธรรมนั้นจะมีคุณประการใด แลมีไฉนเป็นสามัคคีธรรมนั้น
 จะมีโทษประการใด ขาตมภาพพระราชาคณะทั้งปวงรับพระราชทานคัม
 ภูพระบาฬี ในคัมภีร์ต่าง ๆ พะพระบาฬีในพระคัมภีร์ทมนิกายมหารวรรค
 แลอังคุตตรนิกายสัทตกนิบาตว่า สมเด็จพระสัมพันธัญญ์ผู้ทรงสวัสดิภาพ
 เสด็จสำเร็จพระอิริยาบถอยู่ในคิชฌณภูมยบรรพตารามมหาวิหาร “เตน
 โข ปน สมเยน ราชามาโค อชาตสตุคฺค เวเทหิยคฺคโต” ครั้งนั้น
 สมเด็จพระชินสีห์ธิยาธิราชมาคชาธิบดิ์ อชาตสตุคฺคเวเทหิราชโอรสมีพระ
 ราชหฤทัย จะใคร่ยกพลสงครามทวยหารไปกระทำยุทธนาการ กับ

ด้วยพระมัทรียลิจฉวันราชณกรังไพศาล ด้วยมีพระภะระมลหฤทัยผูกพัน
 พยาบาท แล้วทรงพระราชดำริห์ เห็นว่าพระมัทรียลิจฉวันราชณกรัง
 ใจพินใจใคร่บ่ใจพระองค์ พร้อมกันดำรงไอสริยราชสมบัติ รักษา
 สกลอาณาเขตร้วนแคว้นราชธานีบริบูรณ์ด้วยจตุรงคโยธยาพลาหาญ
 เปนอันมาก อันจะยกทอนการเอาไชยชำนะเป็นอันยากยิ่งนัก ควรอาตมา
 จะคิดด้วยนักปราชญ์อันกอประกวับปัญญา แสวงหาอุบายซึ่งจะได้ไชย
 ชำนะโดยง่าย นามชื่อว่าผู้มีปัญญาอันประเสริฐในโลกนี้ ผู้ใดจะเสมอ
 ด้วยสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้านั้นมิได้มี ฉะนั้นอาตมาจะใช้ให้
 ราชบุตรออกไปมีสักการพระบาทยศลด ทูลถามเหตุอันจะมีไชยชำนะ
 แก่พระมัทรียลิจฉวันราชณกรังทั้งปวง เมื่อทรงพระราชดำริห์เห็นแล้ว ก็ตรัส
 ใช้ว่าสักการพราหมณ์มาคหะมหาอำมาตย์ให้ออกไปกราบสมเด็จพระ
 สัพพัญญูเจ้าตามกระแสพระราชปริวิตกนั้น สมเด็จพระบรมครูได้ทรง
 สดับแล้ว จะให้ตรัสตอบแก่สักการพราหมณ์หาไม่ได้ มีพระพุทธานุภา
 ตรัสประภาษถามพระอานนตเถระเจ้าอันนั่งเฝ้าอยู่งานพิทว่า “ กิณฺติ เต
 อานนฺต สุตฺตํ วสุตฺติ อภินฺทสนฺนิปาตา สนฺนิปาตพหฺลาคี ” คุกรสำแดง
 อานนทํท่านยังได้สดับแลดู ว่าพระมัทรียลิจฉวันราชณกรังทั้งหลายพร้อมกัน
 มาสู่ที่ประชุมเนื่อง ๆ คือวันละสามครั้งมิได้คิดวังเกียจกังขา ว่าวันวานนี้
 ประชุมกันแล้ว แล้วนั้นจะประชุมกันอีกเพื่อประโยชน์อันใดเล่า มิได้
 คิดดังนี้ แลมาสู่ที่ประชุม ได้ชื่อว่ามากไปด้วยสโมสสนินิยาต อรรถา

อธิบายว่าบรมกษัตริย์ราชมาตยาธิปไตยทั้งหลาย เมื่อว่ามีใ้มาประชุมกัน
 เนื่อง ๆ กับมิได้สัดกับข่าวสารร้ายแลที่ อันบอกมาแต่ในคัมภีร์นครขอบ
 เขตประเทศต่าง ๆ ว่าเกิดศึกแลเกิดโจรเป็นต้น ฝ่ายว่าขั้จามิตร
 หมู่โจรทั้งหลาย รู้ข่าวว่าบรมกษัตริย์ประมาทมิได้เอาพระไทยใส่ระวาง
 ขอบขันธสีมา ก็ระพากันกำเริบยกมารบราญชนบทแคว้น ไ้พิณาค
 นิยหายเนื่อง ๆ อันว่าเหตุอันเลื่องจากพระราชเกียรติยศ ก็ระปรากฏมี
 แก่บรมกษัตริย์ด้วยประการดังนี้

อนึ่งเมื่อว่ากษัตริย์แลเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย มาสู่สโมสร
 สันนิบาตเนื่อง ๆ ก็ระได้สัดกับประพฤติเหตุนั้น ๆ แล้วระได้จัดแจงพยุห
 โยธาทหารส่งไปปราบปรามขั้จามิตรหมู่ขั้จก เหล่าฆ่าศึกแลโจร
 ทั้งหลาย รู้ว่าบรมกษัตริย์มิได้ประมาทแล้ว ก็ระเกรงพระเทษานุภาพ
 ปลาสนาการไป มิได้มารันทำยำอันคัมภีร์มาพระราชอาณาเขต อันว่า
 ความเจริญพระราชเกียรติยศ ก็ระปรากฏมีแก่บรมกษัตริย์ ด้วย
 อาณิสสส์ล้ามัคคีธรรมดังนี้ ทูกรอาณนทอันว่าอภินิหารสนิยาตนั้น ชื่อ
 ว่าอัปปริหานิยธรรมเป็นประณม กษัตริย์วัชชีราชรัฐทั้งหลาย ยัง
 ประพฤติอยู่อุปการไต “สุตเมตัม ภาเนเต วชชี อภินิหารสนิยาตา
 ภวิสฺสสนฺติ สนนฺนิปาตพหฺลาคิ” พระอาณนทเถรเจ้ากราบถวายนมัสการ
 รับพระพุทธานุภา ว่าข้าแต่สมเด็จพะผู้ทรงพระภาคเจ้า อันว่าอภินิ
 สนิยาตนั้น ข้าพระบาทได้สัดกับว่ากษัตริย์วัชชีราชรัฐยังประพฤติอยู่
 “ยาว กิวนฺนุ อาณนท วชชี อภินิหารสนิยาตา ภวิสฺสสนฺติ สนนฺนิปาตพหฺลาคิ

วสุทมิเวย อานนท วสุชินํ ปาติกังขา โน ปริหานิติ” จึงมีพระพุทธรูป
 บริหารตำราว่า บุกรสำแดงอานนท อันว่าอภินิหารอันนิบาตนี้ กระษัตริย์
 ราชธรรมยังประพาศอยู่ตราบใด อันว่าไชยวสุทมิมงคลก็จะปรากฏแก่
 ชาวพระนครไพศาล มิได้มีความฉิบหายสิ้นกาลตราบนั้น “กนิติ เท
 อานนท สุตํ วสุชินํ สมคฺคา สนิปตฺตนิติ สมคฺคา วสุจฺจนฺติ สมคฺคา
 วสุชินฺทวณฺณานิ กโรนฺตติ” บุกรสำแดงอานนทท่านยังได้สัจด้วยแล
 ว่ากระษัตริย์ชาติยามาตย์ณกรุงไพศาลราชชนบท มาสู่สโมสรสมาคม
 พร้อมกัน แลจะอยู่ไปก็พร้อมกัน จะมีกิจการสิ่งใดก็พร้อมเพรียงกัน
 อรรถาธิบายความว่า นครอันใดประสงค์จะให้ดีกลองไชยเกรียบอกสำคัญให้
 ประชุมพร้อมกัน แลผู้อธิบดีทั้งหลาย คือขัตติยเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อย
 ได้ยินเสียงกลองสำคัญแล้ว แลมิได้มายอภินิหารโดยอสัง
 มิใช่เจ็บว่าไช้เจ็บ มิได้มิกิจระว่ามิกิจระ มีอาการกำเริบแปรปรวนฉุน
 คามนครนั้นจะได้ชื่อว่า ประชุมพร้อมกันโดยสามัคคีธรรมนั้นหามิได้
 แลประเพณีในกรุงไพศาลนี้ เปรื่องว่าผู้อธิบดีคิดกันว่าขัตติยเสนาอำมาตย์ เมื่อ
 ได้ยินเสียงกลองสันนิบาตสัญญาแล้ว แม้ว่าบริโภคอาหารแลประตัม
 กายนุ่งห่มผ้าแลกระทำกิจการอันใดยังมีได้สำเร็จก็ดี ก็ย่อมละกิจ
 นั้นเสียก่อน รียมาสู่ที่สันนิบาตพร้อมกัน ขากการดังนี้ได้ชื่อว่าประชุม
 พร้อมกันเป็นอันดี ประการหนึ่งเมื่อประชุมพร้อมกันแล้ว แลมิได้อยู่
 ด้วยกันในที่เดียว ก็ได้ชื่อว่ามิได้อยู่คิดกิจการพร้อมกัน เปรื่องว่าผู้
 อธิบดีทั้งหลายประชุมกันก็ตราสารอยู่ ถ้าบังคับให้ผู้ใดไปจากที่ประชุม

ผู้นั้นก็จะมี^๕ความกำ^๕ว^๕ที่^๕โ^๕ม^๕น^๕ค^๕ว^๕า^๕า^๕ต^๕ม^๕า^๕น^๕ท^๕า^๕น^๕มี^๕ไ^๕ด^๕ี^๕น^๕ย^๕ล^๕อ^๕ ท^๕า^๕น^๕ไ^๕่^๕ฟ^๕ัง^๕แ^๕่
 พ^๕า^๕ห^๕ิ^๕ระ^๕กะ^๕ธ^๕า^๕ค^๕ว^๕า^๕ภ^๕า^๕ย^๕น^๕อ^๕ก^๕ ย^๕ั^๕ด^๕ี^๕ท^๕า^๕น^๕จะ^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ก^๕ั^๕น^๕เ^๕น^๕ข^๕ั^๕อ^๕ค^๕ย^๕ห^๕ั^๕ร^๕ห^๕ั^๕ย^๕า^๕ย^๕ใน^๕
 แ^๕ล^๕ว^๕ร^๕ั^๕ง^๕ไ^๕้^๕ห^๕ั^๕ร^๕า^๕มา^๕เส^๕ย^๕ แ^๕ล^๕จะ^๕ค^๕ำ^๕ว^๕ิ^๕ร^๕ั^๕ห^๕ั^๕แ^๕ก^๕ร^๕ำ^๕ว^๕า^๕ก^๕ั^๕น^๕ค^๕ั^๕ง^๕น^๕ เ^๕ห^๕ต^๕ุ^๕ณ^๕น^๕เ^๕ง^๕
 ป^๕ระ^๕ส^๕ม^๕ม^๕อ^๕ย^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ก^๕ิ^๕ร^๕า^๕ช^๕า^๕ก^๕าร^๕พ^๕ร^๕ั^๕อ^๕ม^๕ก^๕ั^๕น^๕ ป^๕ระ^๕ก^๕าร^๕ห^๕ั^๕น^๕ง^๕ไ^๕้^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ท^๕ร^๕า^๕ย^๕ข^๕ำ^๕ว^๕า^๕น^๕ค^๕ร^๕
 ค^๕า^๕ม^๕เช^๕ต^๕ร^๕ป^๕ระ^๕เท^๕ศ^๕อ^๕น^๕ไ^๕ด^๕เ^๕ก^๕ิ^๕ด^๕ค^๕ิ^๕ก^๕เ^๕ก^๕ิ^๕ด^๕โร^๕จ^๕น^๕ ฝ^๕ุ^๕อ^๕ธิ^๕บ^๕ค^๕ิ^๕ห^๕ั^๕ง^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕ป^๕ฤ^๕ก^๕ย^๕า^๕ก^๕ั^๕น^๕
 ว^๕า^๕ฝ^๕ุ^๕ไ^๕ด^๕อ^๕า^๕ง^๕ไ^๕ป^๕ร^๕า^๕ย^๕ป^๕ร^๕า^๕ม^๕ว^๕ำ^๕ย^๕อ^๕ริ^๕ภ^๕ย^๕โ^๕ร^๕ภ^๕ย^๕ค^๕ร^๕ง^๕น^๕ไ^๕้^๕ บ^๕ร^๕ร^๕ท^๕า^๕อ^๕ธิ^๕บ^๕ค^๕ิ^๕ห^๕ั^๕ง^๕
 ป^๕ระ^๕ส^๕ม^๕ก^๕ั^๕น^๕ใน^๕ท^๕ั^๕น^๕มี^๕ไ^๕้^๕ร^๕ั^๕ง^๕เก^๕ย^๕จ^๕เก^๕ย^๕ค^๕ั^๕ก^๕ั^๕น^๕ ต^๕ำ^๕ง^๕ค^๕น^๕ช^๕ิ^๕ง^๕ก^๕ั^๕น^๕ว^๕า^๕ข^๕ิ^๕น^๕ก^๕่^๕อ^๕น^๕ว^๕
 ข^๕ำ^๕พ^๕เจ^๕ำ^๕จะ^๕ไ^๕ป^๕ร^๕ำ^๕ง^๕เ^๕น^๕ค^๕ั^๕ง^๕น^๕ ไ^๕้^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ว^๕า^๕อ^๕อ^๕ก^๕พ^๕ร^๕ั^๕อ^๕ม^๕ก^๕ั^๕น^๕ ป^๕ระ^๕ก^๕าร^๕ห^๕ั^๕น^๕เ^๕น^๕ว^๕า^๕
 อ^๕ธิ^๕บ^๕ค^๕ิ^๕ห^๕ั^๕ง^๕ค^๕ั^๕ห^๕ั^๕น^๕ มี^๕ป^๕ล^๕ิ^๕โ^๕พ^๕ธ^๕ก^๕ิ^๕ง^๕ว^๕ล^๕ค^๕ิ^๕อ^๕ง^๕า^๕น^๕การ^๕แ^๕ล^๕ย^๕อ^๕ย^๕ไ^๕้^๕จะ^๕มา^๕ส^๕ั^๕ที่^๕ป^๕ระ^๕ส^๕ม^๕มี^๕ไ^๕้^๕
 แ^๕ล^๕ท^๕ำ^๕ว^๕พระ^๕บ^๕า^๕เส^๕นา^๕มา^๕ค^๕ย^๕ห^๕ั^๕ง^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕อ^๕น^๕เ^๕ศ^๕ะ^๕ จะ^๕ไ^๕้^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ว^๕า^๕ค^๕ว^๕า^๕มี^๕ไ^๕้^๕ค^๕ั^๕ย^๕ค^๕ร^๕น^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ก^๕
 ไ^๕ป^๕เ^๕ย^๕ม^๕เ^๕ย^๕เ^๕น^๕ช^๕ว^๕ย^๕ท^๕ำ^๕ก^๕ิ^๕การ^๕งาน^๕น^๕ั^๕ห^๕า^๕มี^๕ไ^๕้^๕ ช^๕ว^๕น^๕ก^๕ั^๕น^๕ไ^๕ป^๕เ^๕ย^๕ม^๕เ^๕ย^๕เ^๕น^๕ค^๕ั^๕ย^๕
 ค^๕น^๕เ^๕น^๕ เป็น^๕ส^๕ห^๕า^๕ย^๕ร^๕ว^๕ม^๕ค^๕ุ^๕ท^๕ก^๕ข^๕โ^๕ร^๕ค^๕ภ^๕ย^๕ก^๕ิ^๕การ^๕ก^๕ิ^๕ง^๕ว^๕ล^๕ท^๕ว^๕ก^๕ั^๕น^๕ เป็น^๕อ^๕น^๕ห^๕ั^๕ง^๕
 อ^๕น^๕เ^๕ค^๕ิ^๕ย^๕ว^๕ก^๕ว^๕ย^๕ส^๕ำ^๕ม^๕ค^๕ิ^๕ร^๕ส^๕ร^๕ร^๕ม^๕ค^๕ั^๕ง^๕น^๕ ไ^๕้^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ว^๕า^๕ส^๕ม^๕ร^๕ค^๕ส^๕น^๕ิ^๕ย^๕า^๕ด^๕ จ^๕ิ^๕ด^๕เ^๕น^๕
 อ^๕ป^๕ป^๕ริ^๕ห^๕า^๕น^๕ิ^๕ย^๕ร^๕ร^๕ม^๕เ^๕น^๕ค^๕ำ^๕ร^๕บ^๕ ๒ แ^๕ล^๕ก^๕ระ^๕ม^๕ั^๕ต^๕ริ^๕ย^๕ว^๕ั^๕ช^๕ิ^๕ว^๕ำ^๕ย^๕ร^๕ฐ^๕ห^๕ั^๕ง^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕ ย^๕ั^๕
 ป^๕ระ^๕พ^๕ฤ^๕ติ^๕อ^๕ย^๕อยู่^๕ป^๕ระ^๕ก^๕าร^๕ไ^๕ “ส^๕ุ^๕ต^๕เม^๕ต^๕ ภา^๕น^๕เต^๕ ว^๕ช^๕ิ^๕ ส^๕ม^๕ค^๕ค^๕า^๕ ส^๕น^๕น^๕ิ^๕ป^๕ต^๕น^๕ุ^๕ติ^๕”
 พ^๕ระ^๕อา^๕น^๕ท^๕ก^๕ิ^๕ด^๕ล^๕อ^๕ง^๕พ^๕ระ^๕พ^๕ท^๕อ^๕ภ^๕ิ^๕ก^๕ว^๕า^๕ ข^๕ำ^๕แ^๕ต^๕ส^๕ม^๕เ^๕ค^๕ิ^๕พ^๕ระ^๕ฝ^๕ั^๕มี^๕พ^๕ระ^๕ภา^๕ค^๕เจ^๕ำ^๕ อ^๕น^๕
 ว^๕า^๕ส^๕ม^๕ร^๕ค^๕ส^๕น^๕ิ^๕ย^๕า^๕ด^๕น^๕ี^๕ ข^๕ำ^๕พ^๕ระ^๕อ^๕ง^๕ค^๕ิ^๕ได้^๕ส^๕ก^๕ิ^๕ย^๕ว^๕า^๕ก^๕ระ^๕ม^๕ั^๕ต^๕ริ^๕ย^๕ว^๕ั^๕ช^๕ิ^๕ว^๕ำ^๕ย^๕ร^๕ฐ^๕ห^๕ั^๕ง^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕
 ย^๕ั^๕ป^๕ระ^๕พ^๕ฤ^๕ติ^๕อ^๕ย^๕ “ย^๕าว^๕ ก^๕ิ^๕ว^๕ณ^๕เ^๕ อา^๕น^๕น^๕ุ^๕ท^๕” คุ^๕กร^๕อา^๕น^๕ท^๕ ฝ^๕ิ^๕ว^๕า^๕ก^๕ระ^๕ม^๕ั^๕ต^๕ริ^๕ย^๕
 วั^๕ช^๕ิ^๕ว^๕ำ^๕ย^๕ร^๕ฐ^๕ห^๕ั^๕ง^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕ย^๕ั^๕ป^๕ระ^๕พ^๕ฤ^๕ติ^๕ใน^๕ส^๕ม^๕ร^๕ค^๕ส^๕น^๕ิ^๕ย^๕า^๕ด^๕อ^๕ย^๕อยู่^๕ต^๕ร^๕า^๕บ^๕ไ^๕ อ^๕น^๕ว^๕า^๕คุ^๕ม^๕
 ไ^๕ช^๕ย^๕ม^๕เ^๕ค^๕ล^๕ก^๕ิ^๕จะ^๕ป^๕ร^๕า^๕ก^๕ฎ^๕มี^๕แ^๕ก^๕ะ^๕ว^๕า^๕น^๕ค^๕ร^๕ไ^๕พ^๕ส^๕ำ^๕ล^๕ี^๕ มี^๕ไ^๕้^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ว^๕า^๕มี^๕พ^๕ิน^๕า^๕ค^๕ิ^๕ห^๕า^๕ย^๕

สันกาลทรายนั้น “กีนติ เต อานนท สุตํ วชชี อปฺปณฺตํ น
 ปณฺณาเปนฺติ ปณฺณตํ น สมฺมุณฺทนฺติ บถา ปณฺณตฺเต โปราณ
 วชชีมฺเม สฺมาทาย วตฺตุนฺตํ” คุกรล้าแดงอานนท์ ท่านยังได้
 สกฺขแลฤฯ ว่ากรรมัตถิยวชชีราชูทั้งหลายมิได้บัญญัติชนใหม่ซึ่งราช
 ษัตริย์อื่นมิได้มีมาแต่ก่อน แลมิได้ตัดรอนเสียซึ่งราชษัตริย์อื่นโบราณ
 กรรมัตถิยทั้งไว้ แลสมาทานประพฺตติในวชชีธรรมประเพณีโดยอันควร
 ตามโบราณราชกรรมัตถิยษัตริย์ไว้แต่ก่อนนั้น ได้ชื่อว่ายถาษัตริ
 ธรรม จักเป็นอัปปริหานิยธรรมคํารบ ๓ แลกรรมัตถิยวชชีราชู
 ทั้งหลายยังประพฺตติอยู่ฤประการใด “สุตเมตํ ภนฺเต” พระอานนท์
 ก็ลของพระพุทฺธีกว่า ข้าแต่สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า อันว่ายถา
 ษัตริย์ธรรมนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้สกฺขว่า กรรมัตถิยวชชีราชูยัง
 ประพฺตติอยู่ “ยาว กัณฺโณ อานนท” คุกรอานนท์ ฉิว่ากรรมัตถิยวชชี
 ราชูทั้งหลาย ยังประพฺตติในยถาษัตริย์ธรรมอยู่ควายใด อันว่าไชย
 มงคลวัฒนาการก็ปรากฏแก่ชาวนครไพสาลี มิได้มีภัยพินาศ สัน
 กาลทรายนั้น “กีนติ เต อานนท สุตํ วชชี เป เต วชชีนํ วชชี—
 มหฺลลกา เต สกฺกโรนฺติ ครุฑโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ เตสญฺ โสตพฺพิ
 มณฺณนฺตํ” คุกรล้าแดงอานนท์ ท่านยังได้สกฺขแลฤฯว่า กรรมัตถิย
 วชชีราชูทั้งหลายย่อมกระทำการบูชาเคารพยำเียงนับถือ สกฺข
 ถ้อยคําแห่งกรรมัตถิยผู้แผ่ผู้แก้สั่งสอน แลประพฺตติตามโอวาทแห่ง
 พุทฺธมราชสกล ได้ชื่อว่ามหฺลลกะการุญธรรม จักเป็นอัปปริหานิ

กรรมคำรบ ๕ แลกรรมัตริยวัชชีราชฐทั้งหลาย ยังประพฤติดุชฎา
 ประการใด “สุตเมตํ ภาณเต” พระอานนทก็เฉลยพระพุทธานุญาตว่า ข้า
 แท้สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า อันว่ามหัลลการศกการกรรมมน ข้า
 พระพุทธเจ้าได้สัถย์ว่ากรรมัตริยวัชชีราชฐยังประพฤติดุชฎา “ยาว กิวนุ
 อานนท” การอานนทชื่อว่ากรรมัตริยวัชชีราชฐทั้งหลาย ยังประพฤติใน
 มหัลลการศกการกรรมมนอยู่ตราบใด อันว่าไชยวัณมมกคก็จะปรากฏมี
 แก่ชาวนครไพสาลี บมิได้มีความฉิบหายสิ้นกาลตรายนั้น “กีนติ เต
 อานนท สุกํ วชฺชํ ยะยา ตา กุลิตฺติโย วา กุลกุมาริโย วา ตา น
 โยกุกุสฺส ปสฺสยห วาเสณฺติ” การสำแดงอานนท ท่านยังได้สัถย์แล
 ว่ากรรมัตริยวัชชีราชฐทั้งหลาย บมิได้ข้ามเหงคคว่ำซึ่งสัถย์แม่เรือน
 ในสกุล แลกุมาริอันเป็นธิดาแห่งสกุล อันเป็นที่รักมาไว้ในราชนิเวศน์
 แห่งตน ได้ชื่อว่าเป็นปสัยกรรม จักเป็นอุปปริหานิยธรรมเป็นคำรบ ๕
 แลกรรมัตริยวัชชีราชฐทั้งหลาย ยังประพฤติดุชฎาประการใด “สุตเมตํ
 ภาณเต” พระอานนทก็เฉลยพระพุทธานุญาตว่า ข้าแท้สมเด็จพระผู้ทรง
 พระภาคเจ้า อันว่าปสัยกรรมมน ข้าพระองค์ได้สัถย์ว่ากรรมัตริยวัช
 ชีราชฐยังประพฤติดุชฎา “ยาว กิวนุ อานนท” การอานนท ฌว่า
 กรรมัตริยวัชชีราชฐทั้งหลายยังประพฤติในปสัยกรรมมนอยู่ตราบใด อัน
 ว่าไชยวัณมมกคก็จะปรากฏมีแก่ชาวนครไพสาลีมิได้พินาศฉิบหายสิ้น
 กาลตรายนั้น “กีนติ เต อานนท สุกํ วชฺชํ ยานิ ตานิ อพภนฺตฺรานิ
 เจว พหิรานิ ฯ ตานิ สกฺกโรนฺติ ครุโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ เตสญฺ

ทินนุญพุพ ักตพุพ วมมิโก พล โน ปริหาเปนัตติ” คุกรสำแดงอาณนท
 ท่านยังได้สัจับแลดูว่ากรรมัตริยวัชชีราชฐทั้งหลายย่อมกระทำสักการ
 เคารพ นัยถิอบูชาซึ่งเจติยฐาน คือเทวสถานอันเป็นที่สถิตยแห่งภุม
 เทพารักษ์ทั้งหลายอันรักษาพระนคร ทั้งภายในภายนอกพระนคร แล
 ถวายซึ่งพลกรรมทั้งสองประการ คืออามิสพลหนึ่ง ธรรมพลหนึ่ง แล
 อามิสพลนั้น คือถวายซึ่งเครื่องกระยาสังเวยบูชาต่าง ๆ ธรรมพลนั้น
 คือกระทำการกุศลมีถวายบิณฑบาตทานแลธรรมสวณะเป็นอาทิ อุทิศ
 ผลเป็นธรรมบรรณาการ ถวายไปแต่เทพยดาทั้งหลาย ทั้งกลางวัน
 กลางคืน ตามโบราณราชประเพณี เคยกระทำเคารพถวายมาแต่ก่อน
 ยมิได้ลตเลื่อมเสียบังนี้ ได้ชื่อว่าเจติยสักการกรรม จักเป็นอัปปริหานิย
 ธรรมคัมภ ๖ แลกรรมัตริยวัชชีราชฐทั้งหลาย ยังประพฤติด้อยฎา
 ประการใด “สุตเมตัง ภูเต” พระอาณนทก็คล่องพระพุทธานุญาตว่า
 ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า อันว่าเจติยสักการกรรมนี้ พระองค์
 ได้สัจับว่ากรรมัตริยวัชชีราชฐยังประพฤติด้อย “ยาว กัณณ อาณนท”
 คุกรอาณนท ผู้ว่ากรรมัตริยวัชชีราชฐทั้งหลาย ยังประพฤติในเจติย
 สักการกรรมอยู่ตรวยใด อันว่าไชยมงคลวิมณการ ก็ะปรากฏมี
 แก่ชาวนครไพสาลี มิได้พินาศฉิบหายสิ้นกาลตรายนั้น “กินติ เต
 อาณนท สุตัง วสุชนัง อรหันเตสุ วมมิการกขาวรรณคฤติ สุตังวิหิตา กินติ
 อนาคตา ฯ อรหันโต วิหิตัง อากขุเลยยุ อากตา ฯ อรหันโต วิหิตเ
 ฬาสุ วิหเรยยุนติ” คุกรสำแดงอาณนท ท่านยังได้สัจับแลดูว่ากรรมัตริย

วิชาธรรมทั้งหลาย ย่อมจักแจ้งปกครองป้องกันรักษาเป็นอันดี ใน
 สมณะอรหันต์ทั้งปวงโดยยติธรรม แลสมณะอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้
 เคยมาสู่แว่นแคว้นนั้น ก็ชวนกันมาสู่แว่นแคว้นเขตรขันธสีมา ที่มาอยู่
 แล้วนั้นก็สถิตอยู่เป็นศุขโดยยถาภาสกุฬารังนี้ ได้ชื่อว่ารักษาวรรณ
 คุตติธรรม จักเป็นอุปปริหานิยธรรมคำรบ ๘ แลกรรมัตถียวิชาธรรม
 ทั้งหลายยังประพฤติดุฎฎาประการใด “สุตเมตัง ภนฺเต” พระอานนท
 ก็กลองพระพุทธานุญาตว่า ข้าแต่สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาสเจ้า อันว่า
 รักษาวรรณคุตติธรรมนี้ ข้าพระองค์ได้สดับว่า กรรมัตถียวิชาธรรมยัง
 ประพฤติดุฎฎา “ยาว กัณฺโณ อานนฺท” คุณภควันนท ฌีว่ากรรมัตถีย
 วิชาธรรมทั้งหลาย ยังประพฤดิในรักษาวรรณคุตติธรรมนี้มีอยู่หลายประการ
 อันว่าไชยวิมละมณฑลก็จะปรากฏมีแก่ชาวนครไพศาลี มิได้พินาศ
 หนีหายสิ้นกาลตราบนั้น “เฮว รุคฺเต วสุสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคฺช
 มหามคฺชโต ภควนฺตํ เอตทโวจ” เข็องว่าสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า
 มีพระพุทธานุญาตซึ่งอุปปริหานิยธรรมทั้งเจ็ดประการ ดังพรรณนา
 มาฉนี้ ฝ่ายวิธัสการพราหมณ์มคธมหาอำมาตย์ ก็ทราบโดยนัยแห่ง
 พุทธาธิบาย ด้วยอุบายปริชาอันฉลาด จึงกราบทูลว่าข้าแต่สมเด็จพระ
 โคดมบรมศาสดาจารย์เจ้า เข็องว่ากรรมัตถียวิชาธรรมทั้งหลาย
 ประพฤดิได้ในอุปปริหานิยธรรมแต่สิ่งเดียว ก็อาจให้เจริญซึ่งไชยศิริ
 สวัสดิมงคลปราศจากสรรพอันตรายได้ จะช่วยกล่าวเป็นดังฤๅ ถึง
 ประพฤติพร้อมทั้งเจ็ดประการนั้นแล้ว แลกรุงอชชาติศักรราชสมบัติอาจ

ยุทธนาการ เอาไชยชนะแก่กระษัตริย์วิชชีราชสุไต่ ทำวันไว้แต่
 ประโลมด้วยพระราชสารสุนทรสามัคคีรส แลส่งไปซึ่งราชบรรณาการ
 โดยเลศอบายให้วิสาสะไวไวนั้นประการหนึ่ง กับพยายามทำลายเสีย
 ซึ่งสมัคคสันนิบาต ให้เลียบโมสรวสามัคคีธรรมแตกจากกันนั้นประการ
 หนึ่ง จึงจะเอาไชยชนะแก่กระษัตริย์วิชชีราชสุไต่ แล้ววัสสการ
 พราหมณ์ก็กราบถวายนมัสการลาสมเด็จพระสัมพันธวงศ์ กลับมาราย
 ทูลแด่สมเด็จพระอชาตศัตรูราชพิตร โดยกระแสนมพระพทหา
 ธิยานั้นทุกประการ แล้วทูลถวายอุบายแห่งตนให้สมเด็จพระมกระษัตริย์
 โทณสีสะแห่งตนให้สิ้นทั้งมวยผสม แล้วอาสาไปทำลายสันนิบาตกระ
 ษัตริย์เมืองไพศาลี จะให้เสื่อมสูญเสียอุปัทวันนิยธรรม ส่วนกระษัตริย์
 วิชาชีราชสุไต่หลาย มิไต่รู้ในเลศอบายแห่งวัสสการพราหมณ์ ก็รับ
 ไว้ให้ประชิดฐานในทวันนิยยามาคัย แล้ววัสสการพราหมณ์ ก็กระทำ
 ซึ่งวันนิยกิจเทียงธรรมเป็นอันคั่งนัก ลิจฉวราชสุไต่มาทั้งหลายก็มา
 เล่าเรียนคึกษาศิลปศาสตร์ในสำนักเป็นอันมาก เปรื่องว่าอาจารย์คุณ
 ปรากฏแผ่ไปในนครไพศาลีแล้ว เมื่อจะคิดทำลายสมัคคสันนิบาต วัน
 หนึ่งกระษัตริย์ลิจฉวราชสุไต่ทั้งหลายมาประชุมพร้อมกันแล้ว จะอุยฐาการ
 ไปพร้อมกัน วัสสการพราหมณ์จึงเรียกพระยาลิจฉวองค์หนึ่งไว้ แลพา
 ไปสู่ที่ควรแห่งหนึ่ง แล้วถามว่าบพิตรกระทำกสิกรรมอยู่ฤๅ พระยา
 ลิจฉวองค์นั้นก็รับว่าข้าพเจ้ากระทำอยู่ จึงถามว่าบพิตรเทียมโคไถนา

ฤๅ ก็รับว่าข้าพเจ้าได้ช่วยคู่โค เจริญเท่านั้นแล้วก็ให้พระบาลีฉวของค
 นั้นกลับไป พระบาลีฉวของค่อนเห็นดังนั้น ก็ถามว่าอาจารย์กล่าวสิ่งใด
 แก่ท่าน กระษัตริย์ฉวของค่อน ก็บอกตามที่ไต่สนทนากับอาจารย์โดย
 จริง ผู้ถามนั้นก็มิได้เชื่อกล่าวว่า ท่านหาบอกโดยสัจไม่ แกล้งอำพราง
 เสีย แลกระษัตริย์ทั้งสองนั้นก็ผิดใจแตกต่างกัน เพราะพราหมณ์กระ
 ทำให้อยู่มีพร้อมกันไปมีพร้อมกัน ครั้นอยู่มาวันอันพราหมณ์จึงเรียก
 กระษัตริย์ฉวของค่อนหนึ่งไว้ แล้วถามว่าบพิตรเสวยพระกระยาหารด้วย
 สุปพยัญชนะสิ่งใด พราหมณ์ถามเท่านั้นแล้วก็ให้กลับไป ฉวของค่อน
 หนึ่งถามตอบ ทวนหลัง ก็มิได้เชื่อแตกต่างกัน สืบมาวันอันพราหมณ์
 ก็เรียกกระษัตริย์ฉวของค่อนไว้แล้วถามว่า ทั้งจะรับมาเขาล่าสัตว์กัน
 ว่าบพิตรหากไรจะฉวยใจฤๅ กระษัตริย์ของค่อนนั้นก็ถามว่าใครว่า พราหมณ์
 ก็บอกว่าพระบาลีฉวของค่อนโน้นว่า ครั้นสืบมาวันอันพราหมณ์ก็เรียก
 พระบาลีฉวของค่อนไว้แล้ว แล้วถามว่าได้ยินเขาล่าสัตว์มาว่าบพิตรชลาต
 นักร มิได้แกล้งกล่าวในการสงครามจริงฤๅ กระษัตริย์ของค่อนนั้นก็ถาม
 ว่าผู้ใดว่าดังนี้ พราหมณ์ก็บอกว่าพระบาลีฉวของค่อนโน้น ๆ นินทาพระองค์
 แต่ผู้สัสการพราหมณ์มคธมาอำมาตย์พยายามกล่าวเป่สนุวาทกถาว่า
 กระษัตริย์ของค่อนกล่าวโทษของค่อนโน้น ๆ กล่าวโทษของค่อนต่อ ๆ กันไป
 จนถึงสามย จนกระษัตริย์ฉวราชรู้ทั้งหลายต่างพระองค์ก็ชงเคียด
 พิโรธร้ายแรงแทนจากสมัคสโมสรสามัคคีรสต่อกันแลกัน จนสอง
 องค์จะเคียวร่วมทางเดียวกันนั้นก็มิได้ แลมิได้มาสู่ที่ประชุมพร้อม
 เปรียงกันเหมือนแต่ก่อน จนสมเด็จพระเจ้าอชาตศัตรูราชได้โอกาส

ยกพยุหโยธาทหารมาย่ำเหยียบทำลายล้าง กรุงไพศาลีวิชชชนบท
ประเทศให้ถึงพินาศนิยาย เหตุเลี้ยสมัคสโมสรสนนิบาตอัปปริหา
นิธรรม แลโทษที่ปราศจากสามัคคีรสันนิคมดังนี้

อนึ่งมีพระบาทในคัมภีร์พระธรรมบทว่า ภิภษทั้งหลายณเมือง
โกสัมพี กระทำเลาะวิวาทหมายมั่นกันแลแตกออกเป็นสองพวก คือ
ธรรมะเถกพวกหนึ่ง วินัยธรพวกหนึ่ง ครั้นนั้นสมเด็จพระสัมพันธัญญ์เจ้า
ไท้ทรงทราบแล้ว ก็มีพระพุทธานุญาตรัสหัมรับวิวาทาภิกรณ์ ลำแทง
ซึ่งโทษอันปราศจากสามัคคีรสว่า คุกรภิภษสงฆ์ทั้งปวง นามชื่อว่าเลาะ
วิวาทหมายมั่นซึ่งกันแลกันดังนี้ ย่อมกระทำให้ปราศจากประโยชน์จนถึงซึ่ง
ความฉิบหาย ตนกนไสอันอาศรัยซึ่งทะเลหะเหตุเป็นมูล แลยังคชสาร
ให้ถึงซึ่งสิ้นชีวิต แลมีพระพุทธรูปบริหานนำมาซึ่งลัทธิทุกิระชาคกว่า

ในอดีตกาลสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์อุบัติยังเกิดเป็นพระยาจกเชนทร
ชาติ “ยูถปติ” เป็นใหญ่กว่าฝูงช้างทั้งหลายประมาณแปดหมื่นเป็นบริวาร
อาศรัยอยู่ในหิมวันตประเทศ ครั้นนั้นยังมีนางนกไส้ตัวหนึ่ง พักพอง
อยู่ณกอไม้ในที่ทางสัญจรไปมาแห่งกุญชรชาติทั้งปวง ส่วนสฤณ
ไปฏกทั้งหลายอันสถิตอยู่ณในฟอง ครั้นถึงกาลบริพัตรแล้วก็ทำลาย
กระเปาะฟองออกมา มีกายาพยยังอ่อนอยู่ยังมีอาภินิหารไปได้ ฝ่ายพระ
มหาสัตว์แวดล้อมกัวยคชบริวารแปดหมื่น เทียวไปสู่ที่โคจรสถานมา
บรรลุดังประเทศนั้น ส่วนนางนกไส้กล่าวว่าฝูงช้างจะย่ำเหยียบบุตรของ
อาตมา จึงประสงค์จะทำอัญชลีขอรับแก่บุตรแห่งตน สมเด็จพระ

พระมหาสัตว์กษัตริย์ทรงพระกรุณาฯ ยังสกลไปทุกทั้งหลายให้สัถย์
 เหนือบุญประเทศแห่งพระองค์ เปรื่องว่าฝูงช่างทั้งหลายไปสิ้นแล้ว จึง
 กล่าวแก่นางนงไฉ่ว่ายยังมีกุญชรชาติตัวหนึ่งร้ายกาจโหดเหี้ยมอยู่แต่ผู้
 เดียว มีไต่อยู่ในอำนาจอาตมาแลช่างนั้นจะมาในเบื้องหลัง ท่านจึง
 วอนขอภัยเพื่อสวัสดิภาพแก่บุตรท่านเด็ก สิ่งนั้นก็ไปจากท่าน
 ครั้นครุฑรุดชาติมาถึงท่าน นางนงไฉ่วางวอนบุตรหลานหลัง ช่างนั้นก็
 มิได้มีความกรุณา กระทำอำเหี้ยมดื้อซัดสกลไปทุกทั้งหลาย ให้ถึง
 กาลพิณาศเป็นจนไปทั่วทั้งแท่นแห่งตน แล้วก็เปล่งศัพท์สำเนียงโกญจนาท
 ไปจากท่านนั้น ฝ่ายนางนงไฉ่วัยช้อย่นกึ่งไม่มีความพิโรธ จึงร้องคุกคาม
 ว่าบุตรช่างร้าย ท่านบัณฑิตเสียวงเร้งไป แต่ในกาลบัดนี้ก่อนเด็ก
 งคอีกสองสามวันก็จะไต่เห็นกำลังแห่งเรา แลท่านมิได้รู้ว่ากำลัง
 ช้อย่นนี้มากกว่ากำลังกาย มาประมาทหมิ่นชาติมาว่ามีกายแลกำลัง
 น้อย ตัวท่านกอบประกำชโยมหะอ้งการว่ามีกายอันใหญ่มีกำลังมาก แล
 อาตมาจะยังท่านให้รู้ซึ่งญาณพละจงประจักษ์โดยแท้ เมื่อนางนงไฉ่ว
 กล่าวคุกคามดังนี้แล้ว ช้อย่นมาสองสามวันจึงไปอุปถากแก่กาตัวหนึ่ง
 แลท่านนั้นมีความยินดี จึงถามว่าท่านมีประโยชน์สิ่งใดเราก็คงช่วยให้
 สำเร็จ นางนงไฉ่วก็กล่าวว่าท่านจงช่วยจิกซึ่งจิกทั้งสองแห่งเอกราริก
 กุญชรชาติตัวหนึ่งนั้นให้แตกทำลาย กานันท์บริษัธ นางนงไฉ่วจึงไป
 อุปถากแก่แมลงวันตัวหนึ่งแล้วจึงวอนว่า เมื่อช่างตัวนั้นมิจักทำลาย
 แล้ว ท่านจงช่วยถ้ำซึ่งฟองซึ่งลงในจิกทั้งสองแห่งทูลหัดดินนั้นให้ไต่

แลเมลงวันนั้นก็รับพระนางนงไฉ่จึงไปอยู่ปากแก่มณฑกษัตริย์ตัวหนึ่ง
 แล้วก็วิ่งว่อนว่า เมื่อเอะจาริกะบุญชราตัวนั้น มีกษัตริย์อันการแล้ว
 แลจะไปแสวงหาน้ำวิโลกในกาลใด ท่านจึงขึ้นไปสถิตยเบ้องบนยอด
 ขรรพตอันสูง แล้วเปล่งออกซึ่งคำพิทลำเนียงอันดังในกาลนั้น แลข้าง
 นั้นก็จะสำคัญว่ามีอภะวาระบนยอดเขา ก็จะย้ายบนขึ้นไปบนเขา แล้ว
 ท่านจึงกลับลงมากระทำบรรพเลียงณเชิงเขาเล่า จึงช่วยพระข้าพเจ้า
 ด้วยประการดังนี้ มณฑกษัตริย์นั้นก็รับพระนางนงไฉ่ ครั้นอยู่มา
 วันหนึ่ง ฝ่ายว่ากานนกไปจิกซึ่งจิกทั้งสองแห่งทูลให้ถนัดนั้น ด้วย
 จะร่อยปากแห่งคนให้ฉันทนาการ ส่วนเมลงวันนั้นก็ไปถ่ายฟองซึ่งลง
 ในจิกทั้งสองแห่งข้างร้ายยังปัวระกษัตริย์หม่นอนให้ยังเกิดข้อนกัตใน
 กระบอแห่งจิก แลข้างนั้นก็ถึงซึ่งทุกขเวทนากะหาหน้าเป็นกำลัง
 ก็เที่ยวไปแสวงหาอภะวาระวิโลก ส่วนว่ามีมณฑกษัตริย์ขึ้นไปกระทำ
 คำพิทลำเนียงบนยอดเขา ข้างนั้นสำคัญว่ามีน้ำบนเขานั้นก็ย้ายบนขึ้นไป
 แลมีมณฑกษัตริย์ก็กลับลงมาชิงณเชิงเขาเล่า ข้างนั้นก็กลับย้ายหน้า
 ลงมาสู่เชิงเขา เพื่อประโยชน์จะแสวงหาน้ำ แลมีกายอันลำยากก็
 พลาดพลัดตกลงมาถึงซึ่งชีวิตพิณาคด้วยกำลังปัญญาแห่งนางนงไฉ่ อัน
 มีกายพละอันน้อย เมื่อสมได้จึงพระผู้ทรงพระภาคเจ้า นำมาซึ่งลัทธิกษ
 ษัตริย์อันมีในปัญจาโรนิยต ลำเค่งซึ่งวิวาทาธิกรณโทษ เหตุปราศ
 จากสามัคคีธรรมด้วยประการดังนี้ แลก็มีพระพทภูภาตริสว่า
 ครอบงำทั้งหลายท่านจึงสามัคคีสโมสรพร้อมเพรียงกัน อยู่ฟังวิวาทแก่

กัน อันว่าฝูงทิวาชาติสฤณกระวายทั้งหลายมากกว่าแสนในกาลก่อน
ย่อมอาศรัยซึ่งวิวาหาธิกรณเป็นมูลเหตุ แลถึงซึ่งชีวิตอันตรายเป็นอัน
มาก แล้วนำมาซึ่งวิฏฐะชาตกว่า

ในอดีตกาล สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์อุบัติบังเกิดในกำเนิดสฤณกระวาย
มีขีรวารประมาณพันหนึ่ง อาศรัยอยู่ในอรัญญประเทศ ครั้นนั้น
ยังมีนายวิฏฐกฤตกรผู้หนึ่ง รู้ว่าฝูงนกกระวายทั้งหลายประชุมกัน
อยู่ในที่นั้น จึงชิงซึ่งข่ายในเชิงขนแล้ว ปกคลุมรวรวิธเอนก
กระวายทั้งสิ้น ไล่ลงในกระเช้าแล้วนำมาสู่เรือนแห่งตน แลขाय
เลี้ยงชีวิตด้วยมูลค่าแห่งนกนั้น อยู่มาวันหนึ่งสมเด็จพระมหาสัตว์
จึงกล่าวแก่ขีรวารทั้งปวงว่า พรานนกคนนี้จะทำให้ญาติแห่งเราถึงซึ่ง
พินาศฉิบหายเป็นอันมาก อาตมาช่วยยับยั้งหนึ่ง อาจะยอมกันมิให้
พรานนกนั้นจับเราทั้งหลายได้ จำเริญแต่กันไปเบื้องว่าพรานนกซึ่งข่าย
ขึ้นไว้ในเชิงขนแล้ว ท่านทั้งปวงจงพร้อมกันยกขึ้นซึ่งสละแลยกทั้งสอง
ช่วยกันสลัดข่ายให้ไปปกคลุมนกกอไม้หนามแห่งหนึ่ง แลเราทั้งหลาย
ก็จะพากันปลาศนากการไปได้ โดยเหตุจู่จากภายใต้พื้นถันตราย เมื่อ
สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ตรัสสั่งดังนี้ ฝูงนกกระวายทั้งหลายก็รับคำว่าสาธุ
พร้อมกัน ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันคำรบสอง พรานนกนำเอาข่ายมาซึ่งขน
เหมือนดังนั้น นกทั้งหลายก็กระทำตามนัยอุบายอันพระบรมโพธิสัตว์สั่ง
แล้วก็พากันปลาศนากการไปได้สิ้น แลพรานนกนั้นแต่ปลศข่ายออกจาก
กอไม้หนามจนเพลาลบค่ำ กลับไปสู่เคหสถานแต่กรเช้าไปเล่า แต่
ถึงเป็นหลายวัน ครั้นล่วงมาสองสามวัน นกกระวายตัวหนึ่งลงสู่โค

จรมิมีทันพิจารณาก็เหยียบลงซึ่งสี่แห่งสฤณะชาติวอน แลนกตัว
 นั้นก็โกรธกล่าวว่า ผู้ใดมาเหยียบสี่สฤณะมาตังนี้ นกผู้เหยียบนั้นก็
 บอกว่าอาตมามีทันพิจารณาเหยียบท่านลง เราขออภัยอย่าได้โกรธเรา
 เลย นกตัวนั้นก็ยังมีงิ่งโกรธมากขึ้น ต่างคนวิวาททั้งเจียงซึ่งกันแลกัน
 ว่าท่านสำคัญคนว่า ยกช่วยขึ้นได้ด้วยกำลังของท่านฤา แลนก
 ทั้งหลายต่างคนก็แตกจากสามัคคีรส มิได้สมัครไมสรกันเหมือน
 แต่ก่อน ต่างขอตัวอ้างว่ายกช่วยขึ้นได้ด้วยกำลังของตน ๆ เมื่อสมเด็จ
 บรมโพธิสัตว์เห็นดังนั้น ก็ดำริหว่าธรรมควาว่าวิวาทแตกร้างกันดังนี้ จะ
 ได้มีความโสติดิภาพสวัสดิกันนั้นหามิได้ ย่อมจะมีแต่ความฉิบหายเป็นแท้
 แลกลายกันนกกทั้งหลายก็จะมีไยยกช่วยขึ้นพร้อมกัน จะถึงซึ่งภัยพินาศ
 เป็นอันมาก พรวนนกก็จะไ้โอกาสกระทำพินิตรราย แลอาตมามีคว
 ะที่อยู่ในประเทศนี้ เมื่อการเห็นแล้วก็พาแต่บริษัทสนิทของพระองค์
 ไปอาศัยอยู่ในพนสนทอนอื่น ส่วนว่าพรวนนกก็มาซึ่งช่วยอีกเล่า ฝูง
 นกกระเจาทั้งหลายมิได้สมัครสมานพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน ต่าง
 ถิกำลังตนแล้วเคียดกัน ว่าท่านลือวอ้างว่ายกช่วยขึ้นจนสี่ส
 ร่วงหล่นลง แลกลายกันท่านจงยกเกิด เราจะดูกำลังท่าน นกตัวอื่น
 ก็ว่าท่านลือวอ้างว่ายกช่วยขึ้นจนขึ้นยกทั้งสองร่วงหล่นลง แลยกกันท่าน
 จงยกเกิดเราจะดูกำลังท่านบ้าง เบื้องว่านกกทั้งหลายกล่าวเคียดกันให้
 ยกช่วยมิไ้พร้อมกัน เหตุเสียดสามัคคีรสแล้ววาทมูลดังนี้ ส่วนว่า
 พรวนนกก็ปลุกมูลลงซึ่งช่วยรวบไว้เขาฝูงนกกระเจาทั้งหลายสิ้นด้วยกัน

ใส่ลงเต็มกรรเข้าใหญ่กลับมาสู่เคหสถานแห่งตน เมื่อสมเด็จพระ
 สัพพัญญูเจ้านำมาซึ่งวิญญูระชาตก อันมีในแอกนิบาตดังนี้แล้วจึงมีพระ
 พุทธบริหารตำรับว่า คุกรสงฆ์ทั้งปวง อันว่าวิเวกาทิกรณไทยอันเป็น
 เหตุทำลายเสียซึ่งสามัคคีรสธรรมน ย่อมจะนำมาซึ่งความฉิบหาย
 จะได้มีความเจริญนั้นหามิได้ เมื่อมีพระพุทธปฏิมาลำแสงซึ่งไทยอัน
 ปรากฏจากสามัคคีรสกษัตริย์แล้ว ลำดับนั้นเมื่อพระพุทธรูปองค์ลำแสง ซึ่ง
 อาเนิสส์แห่งสามัคคีรสธรรมสืบไป ก็นำมาซึ่งอดิศาตก มีเนื้อความ
 พิศุติการในคัมภีร์มหาวรรคว่า “ภูตปุพฺพ ภิกฺขเว พาราณสียํ พุรหุ-
 มทตฺโต นาม ราชา อโหสิ” คุกรสงฆ์ทั้งปวง ในกาลก่อนยังมีสมเด็จพระ
 จัตกยาธิปัตย์ มีพระนามกรว่าพระเจ้าพรหมทัตตราชสิทฺธราช สติธย์
 ในโอสุริยสมบัตินครกรุงพาราณสีมีกาสีกระชนบทเป็นแคว้น แคว้น
 ขยายจรดกับมณฑลพะโลชา มหาโกษาธุการณะสารสมบัติ แลพระราช
 อาณาเขตรแผ่ไพศาลไปในคามนิคมราชธานีใหญ่น้อยทั้งปวง มีบริ
 มณฑลได้สามร้อยโยชน์ ครั้นนั้นยังมีบรมกระษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรง
 พระนามว่าทิมคิโกศลราช ดำรงราชสมบัติในนครกรุงมิลลาราช
 ธานีโกศลชนบทเป็นแคว้น พระองค์มีราชภักดาการณะสารสมบัติ
 จตุรงคโยธาทหารนั้นน้อย พระราชอาณาเขตรนั้น ก็ไม่สู้กว้างขวาง
 ถึงกรุงพาราณสี ส่วนสมเด็จพระเจ้าพรหมทัตต ให้ตรวชเตรียมจตุรงค
 เสนายกมาจะยุทธนาการกับด้วยพระเจ้าทิมคิโกศลราช ฯ ได้ทราบ
 ข่าว ก็ทรงพระราชดำริห์ว่าพระเจ้าพรหมทัตตมีพลพาหนะมาก อาตมา

นั้น เป็นสหายนกับพระเจ้าทมิฬโกศล ๆ ก็เสด็จไปส่งสำนักปโรหิต
 พราหมณ์ แล้วก็ตรัสเล่าทุกข์โทหะเหตุแห่งพระราชเทวี พราหมณ์
 ก็รับพระราชอุระ ให้เชิญเสด็จพระอรรคมเหษีมาสู่สำนักแห่งตน สมเด็จพระ
 เจ้าโกศลราช ก็ยังพระอรรคมเหษีให้มาสู่เนวคณ์แห่งปโรหิตจารย์
 พราหมณ์ก็เห็นพระราชกัญญาก็อุรุกรการจากอาคณ์ สลักผ้าสาฎก
 เหนืออภัยประเทศเบื้องซ้ายถวายอัญชลี แล้วเปล่งออกซึ่งอุทานถา
 สามันว่า “โกศลราชา วต โภ กุญฺญิกโต” คุณรชาวเรา สมเด็จพระ
 ภริยาก็โกศลราชขบพิตรสถิตอยู่ในคัพโภทรประเทศนี้โดยแท้ แล้ว
 ก็กราบทูลว่าพระราชเทวีอย่าได้มีพระราชหฤทัยทุกข์โศกนัยเลย รุ่งขึ้น
 พรุ่งนี้ก็จะไ้สำเร็จพระกรรมผลประสงค์สันทุกประการ แล้วพราหมณ์
 ปโรหิตก็เข้าไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าพรหมพิตรว่า ข้าแต่พระองค์ผู้
 เปนมหาสมมภิไธยราช เวลาพรุ่งนี้ควรที่พระองค์จะยังทรงเสนาให้
 สรรวมใส่เกาะ ทรงสรรพศาวุธออกประคิษฐานในที่ยุทธพยุหภูมิแล้ว
 ให้ชำระล้างซึ่งพระแสงขรรควุธด้วยวิสุทธติโตทกธารา จะเปนมหา
 ไชยมงคล นิมิตรให้พระองค์ทรงสวัสดิภาพเจริญไอลุสริยราชสมบัติ
 สมเด็จพระภริยาก็ดำรัสสั่งเสวกามาตย์ ให้กระทำตามคำปโรหิต
 กราบทูลนั้นทุกประการ แลปโรหิตพราหมณ์ ก็ยังพระราชเทวีให้สำเร็จ
 มโนสราขประสงค์สมหฤทัยปรารถนา ส่วนพระอรรคมเหษี เมื่อถึง
 กาลแห่งครมปรีตแล้ว ก็ประสูตรพระราชโอรสคือองค์พระบรมโพธิ
 สัตว์ จึงพระราชทานนามขัญญีชื่อว่าทมาภุมาร เมื่อพระราชกุมารถึง

ซึ่งวิญญูภาพเจริญมีได้ชั่ว สมเด็จพระราชบิดาก็ทรงพระราชดำริหว่า
พระยาพรหมทัตย์ย่อมมีกรรมลประสงค์ จักกระทำภัยพินาศแก่
อาตมา ฉิತ್ರว่าอาตมาอยู่ในที่นี้ ก็จะให้พิณมาฆ่าสิ้นทั้งทวารโอรส
มีได้เศษ ฉิณนั้นควรอาตมาจะให้เจ้าที่ฆาตมารออกไปอยู่ภายนอก
พระนคร เมื่อทรงพระปริวิตกดังนี้แล้ว ก็ส่งพระราชขัตตรออกไปอาศรัย
อยู่ณประเทศคามภายนอก แลพระที่ฆาตมารก็ไปศึกษาศิลปศาสตร์ใน
สำนักที่สาป้าโมกษอาจารย์ ไม่ช้าก็รอรุญแจในศิลปศาสตร์สิ้นทั้งปวง
ในกาลนั้น ส่วนว่ากับป้ามาตย์ช่างวิญญูพระเกษแห่งสมเด็จพระเจ้า
ที่มทิดโกศลนั้น มาอยู่เป็นราชเสวกแห่งพระเจ้าพรหมทัตย์ เมื่อได้
เห็นพระเจ้าที่มทิดโกศล กับพระอรรคมเหสีมาอยู่ณกรุงพาราณสี ก็
เข้าไปกราบทูลแด่สมเด็จพระเจ้าพรหมทัตย์ ๆ ก็ตรัสขัญให้ราชบุรุษ
ไปจับพระยาที่มทิดโกศลกับทั้งพระราชเทวี พันธนามาด้วยเชือกให้มัน
มีพาหุอยู่ในขังฉาภาค แล้วให้โกณสีสะ แลเตวนไปค้ำยสำเนียง
ชะระศัพทบัณเฑาะไปโดยถนนแลตรอกใหญ่่น้อยทั่วพระนคร แล้วให้
นำออกทางทักษิณทวาร ประหารกายให้จำคออกเป่นสี่ท่อน แล้วทอ
ทั้งไว้ในทิศทั้งสี่ แลราชบุรุษก็กระทำตามราชอาณัติอาญา พันธนา
กรรมที่รับทั้งสองเตวนไปทั่วพระนครพาราณสี ในขณะนั้นฝ่ายพระ
ที่ฆาตมารชกมาร มีพระกรรมลระฤกถึงพระชนกชนนั้นก็เข้ามาภายใน
พระนครเพื่อจะเยี่ยมเยือน ได้ทอดพระเนตรเห็นอุบายกรรมที่รับ เสดย
พระทูลข่าราชทัณฑ์ดังนี้ ก็ตกพระทัยเล่นเข้าไปสู่สำนัก แล้วถวาย

บังคมสมเด็จพระราชาธิกา ๆ จึงทำวัดพระราชทานราโชวาทว่า “มาไซ ตู่ว
 ตาท ที่มาวูกุมาร ที่มัม ปลุส มา รลุส หิ ตาท ที่มาวู เวเรน เวรา
 น สมนุติ อเวเรน หิ ตาท ที่มาวู เวรา สมนุติ” บุกรพ้อที่มาวูกุมาร
 พ้องอย่าได้ทักนาซึ่งกาลอันยาวแลกาลอันสั้น อันธรรมท้าวเวระร้าง
 ้วยเวรนั้นมิได้ แลเวรนั้นระร้างก็เพราะด้วยปราศจากเวร เมื่อพระ
 ราชทานโอวาทานศาสน์แก่พระราชโอรสทั้งนี้ ฝ่ายว่าราชบุรุษทั้งหลาย
 ก็กล่าวว่าพระยาที่มทิสโกศลนี้ ชรชยจะเป็นอมัตตกระชาติ มีสติอัน
 วิปลาดหลงไหล เหตุมรณภัยหากคุกคาม จึงกล่าวแก่เจ้าที่มาวูกุมาร
 ทั้งนี้ ส่วนพระเจ้าที่มทิสโกศลจึงตอบว่าเราจะไม่พูดเพื่อพิกล เสียสติ
 สัมปชัญญะนั้นหามิได้ เบื้องว่าบุคคลใดที่เป็นปราชญ์ ผู้นั้นอาจแจ้งใน
 อรรถาธิบายแห่งเรา แล้วก็ตรัสข่าวอันศาสนกถาแก่พระราชบุตรเหมือน
 ดังนั้น อีกสองครั้งสามครั้ง ราชบุรุษทั้งหลายก็นำกระษัตริย์ทั้งสอง
 ไปโดยทางทักษิณทวาร ออกนอกพระนครข้างทิศพายัพได้ แล้วก็ตัด
 พระกายพระเจ้าที่มทิสโกศลกับทั้งพระมเหสีให้ขาดออกเป็นสี่ท่อน แล้ว
 ทอทั้งไว้ในทิศทั้งสี่ ตั้งไว้ซึ่งชนให้อยู่รักษาแล้วก็ไปจากที่นั้น ส่วน
 พระที่มาวูกุมาร เมื่อถามพระชนกชนนีมา จนกระษัตริย์ทั้งสองสิ้นพระ
 ชนมชีพแล้ว ก็กลับเข้าไปภายในพระนคร นำมาซึ่งสวาทให้ชนทั้งหลาย
 อันรักษานั้นบริโภคน้ำมันเมล็ดมลงในที่นั้นแล้ว ก็ไปเก็บซึ่งพนมากกระทำ
 ฉาปนะกิจ ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระราชบิดามารดา แล้วถวาย
 อัญชลีกรกระทำปทักษิณสิ้นตติยวารแล้วก็ไปจากที่นั้น ครานั้นสมเด็จพระ

พระเจ้าพรหมทัตว์ เสด็จสถิตอยู่ณลหิษณูชร เบื้องบนปรางคปราสาท
 มีพณอันสูง ไ้ทอดกพระเนตรเห็นพระที่ฆาฏกุมารกระทำอาการทั้งนั้น
 ก็ทรงพระราชดำริหว่า บุรุษผู้นั้นชรอยจะเป็นญาติสาโลหิตแห่งพระยา
 ที่ฆาติศโกศลโดยแท้ หาสงสัยมิไ้ ตั้งอาตมาปริวิตก ผิว่าบุรุษผู้นั้น
 จะคิดกระทำภัยอันตรายแก่อาตมา แล้วผู้ใดจะนำเอาเหตุมาบอกแก่อาตมา
 นั้นมิไ้ได้ ทรงพระราชดำริหว่า ถึงกับนี้ ก็เลยแต่กับนี้ ส่วนพระที่ฆาฏกุมารก็
 เข้าไปสู่อรณัญประเทศแล้ว ทรงพระโคกการภาพพิโรธพระราชบิดา
 มารดา โดยควรแก่โคกแล้ว ก็กลับเข้ามาในพระนครพาราณสีแล้ว
 เข้าไปสู่โรงกฤษชชาติ ในที่ใกล้พระราชนิเวศน์ จึงไปขอเล่าเรียนซึ่ง
 หัตถ์ศิลป์ปสาทร เป็นศิษย์ในสำนักนายหัตถ์ถาวรย์ แล้วอาศรัยอยู่ใน
 ที่นั้น ครั้นเวลาปัจจุสมันยวาทิ พระที่ฆาฏกุมารค้นหากนิทรรมณแล้ว
 ก็คิดพิณขั้วยี่เสียงอันไพเราะ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าพรหมทัตว์พณจากที่
 ศิริไสยาสน์ ไ้ทอดกพระเนตรศัพทสำเนียงทั้งนั้น จึงตรัสสั่งให้ราช
 บุรุษไปสืบถาม ไ้ทอดทราบบแล้วก็ให้หาพระที่ฆาฏกุมารเข้าไปสู่ที่เฝ้า
 แล้วให้คิดพิณขั้วยี่ดังถวาย ชอบพระราชอัธยาไสย จึงตั้งไว้เป็นราช
 เสวก แล้วพระที่ฆาฏกุมาร กอประทั่วยุสาหะในราชกิจทั้งปวง ไม่ช้าก็
 ไ้เป็นท้าวสาธิตามาตย์คนสนิท ไว้พระทัยแห่งสมเด็จพระบรมกระษัตริย์
 อยู่มากาลวันหนึ่งสมเด็จพระเจ้าพรหมทัตว์ เสด็จไปประพาศไล่ล้อม
 หมู่มฤคในอรณัญประเทศ จึงเสด็จทรงมณฑลราชรถยาน ยังพระที่ฆา
 ฏกุมารให้เป็นนายสำรวจจับราชรถ แวดล้อมไปด้วยเสนางคนิกรทวยหาร

เป็นอันมาก เสด็จไปสู่พนัสสถานใกล้ไมยสารสำนักแห่งฝูงมฤคชาติทั้งปวง
 แลพระที่นามกุมารก็ขับราชรถพระที่นั่งรีบเร็วไป แลรถเสนาโยธาทหาร
 ทั้งหลายโดยเสด็จมีทัน ครั้นนั้นสมเด็จพระเจ้าพรหมทัตวร เสด็จ
 ทรศัพนาศนทสสถานไกลจากราชบริมภ์ เป็นสองแต่กับพระที่นามกุมาร
 จึงตรัสว่าครมมานพ ท่านจงปลดม้าอันเทียมแลหยุครดอยู่ในที่นั้น อาตมา
 มีกายอันลำบากเหนื่อยนัก จักขยับขึ้นไปหาการพอร่างขักรวดกระวาย
 ประมาณมฤคหนึ่ง พระที่นามกุมารก็กระทำตามรับสั่ง สมเด็จพระเจ้า
 พรหมทัตวร ก็เสด็จลงจากราชรถเอนพระองค์ลงไสยาสน์เห็นอุณิษย
 ชบพระเคียบลงประดิษฐานเบื้องบนพระเพลาพระมหาสัตว์แล้ว ก็หยั่งลง
 สันทิธารมณในขณะนั้น ส่วนสมเด็จพระบรมโพนิศวาทก็ดำริว่าพระยา
 พรหมทัตวรนี้ กระทำภัยพิบัติแก่อาตมาเป็นอันมาก แลช่วงชิงเอาซึ่ง
 พลพาหนะพระนครชนบทแลโดยฐานการวิชัยมัยต์อาตมา แล้วซ้ำพิณฏ
 ฆ่าสมเด็จพระชนกชนนี ให้กับสูญสิ้นพระชนเมชีพทั้งวงศ์ แลกาลบัดนี้
 ก็ได้โอกาสควรที่อาตมาจักได้กระทำทดแทนสนองเวรแก่พระยาพรหม
 ทัตวร ทรงพระคำวิหคณแล้ว ก็ถอยซึ่งพระแสงขรรค์ราชกกุธภัณฑ์
 ออกจากฝัก แล้วก็กลับปรีวิตกล่าว่า กาลเมื่อสมเด็จพระราชบิดา
 จักถึงวคตได้ตรัสสั่งสอนอาตมาไว้ว่า เจ้าอย่าได้เห็นซึ่งกาลอันยาวแล
 กาลอันสั้น อรรถมาว่าเวรจะรังษัตถ์ด้วยเวรอันตอบนั้นหามิได้ แลเวลานี้จะ
 รังษัตถ์ก็เพราะด้วยปราศจากเวร ตรัสสั่งสอนไว้ฉนั้น แลอาตมาล่องละเล็
 ងโอวาทานศาสน์แห่งพระราชาบิดานับมิควร เมื่อทรงพระราชดำริหคณ

แล้ว ก็สอดพระแสงขรรค์เข้าในฝักกิ่งเก่า แล้วกลัยก้าวที่ในปฏิวเร
 ชามานูอีกเล่า แต่ถอดพระแสงออกจากฝักแล้วใส่เข้าไปในฝักกิ่งนี้ ถึง
 สองครั้งสามครั้ง ลำคืบนั้นพอสมเด็จพระเจ้าพรหมทัตตร ก็สีกิ่งพระองค์
 บันทมนคนเสด็จอุรุราชการจากที่ไสยาคนด้วยฉัพพลัน พระที่ฆาวกุมารจึง
 กราบทูลถามว่า พระองค์สีกิ่งแต่ภยันใด จึงเสด็จอุรุราชการขึ้นโดยพลัน
 ดังนี้ จึงมีพระราชโองการตรัสว่า เราสีกิ่งด้วยเหตุเห็นซึ่งสบันนิมิตร
 ว่าเจ้าที่ฆาวกุมารโกศลราชโอรสจักพิฆามานูอาตมา จึงอุรุราชการ
 ขึ้นโดยเร็วดังนี้ สมเด็จพระมหาสัตว์โคตมรังสขัย ก็จับพระเคียวพระเจ้า
 พรหมทัตตร ด้วยพระหัตถ์เบื้องซ้ายแล้ว ถอดพระขรรค์ออกกวักแกว่ง
 ด้วยพระหัตถ์ขวา แล้วตรัสประกาศว่า อาตมานาคือที่ฆาวกุมาร
 โอรสสมเด็จพระเจ้าทมิศโกศล จักกระทำทดแทนสนองซึ่งเวรแก่
 ยพิตรในกาลบัดนี้ สมเด็จพระเจ้าพรหมทัตตรก็ตกพระทัยกลัวแต่พระ
 ภัย จึงซบพระเคียวลงแทบพระบาท พระบรมโพธิสัตว์แล้ว ก็ตรัส
 วิงวอนขอชีวิตว่า บุกรพ่อที่ฆาวกุมาร พ่อจงมีความกรุณาให้ชีวิตแก่
 อาตมาเถิด พระมหาสัตว์ก็ตรัสตอบว่า ถ้าพระองค์ให้ชีวิตแก่ข้าพเจ้า ๆ
 ก็จะให้ชีวิตแก่พระองค์ จึงมีพระราชโองการตรัสว่า บุกรพ่อที่ฆาวกุมาร
 ฝึคนั้นพ่อจงให้ชีวิตแก่อาตมาเถิด อาตมาก็จะให้ชีวิตแก่เจ้า แลกระ
 มัศรียทั้งสองต่างพระองค์ก็ให้ชีวิตแก่กันแลกัน แล้วต่างจับพระหัตถ์
 กันกระทำสัตยาบาล เพื่อมิได้ประทุษร้ายแก่กัน ครั้นนี้สมเด็จพระเจ้า
 พรหมทัตตร ก็ตรัสแก่พระที่ฆาวกุมารว่า พ่อจงขบมงคลราชรถนิวัติคณา

การเกิด แล้วเสด็จขึ้นทรงรถราชยาน พระมหาสัตว์กษัตริย์ราชรถกลับมามีชีวิตก็ประสยเสณานิกรทวยหารทั้งปวงแล้ว เสด็จขึ้นเข้าพระนครพาราณสี จึงได้สนับนิตมาตย์มนตรี แล้วดำรัสว่าท่านทั้งหลายจงคทาหน้าเจ้าที่ฉาวกumar นั้น คือโอรสแห่งพระยาที่ชคิตโกศล เราควรจะทำประการใด แก่บุตรพระยาชคิตกุนนี้ ฝ่ายหม่อมมาตย์มนตรีทั้งหลายบางจำพวกก็พิพากษาโทษ กราบทูลว่าควรจะทำเสียซึ่งหัตถบาทแห่งที่ฉาวกumar บางจำพวกก็ทูลว่าควรจะทำเสียซึ่งนาลักแลกรณทั้งสี่อย่างขอ บางจำพวกก็ทูลว่าควรจะทำเสียซึ่งสี่ะ จึงมีพระราชบริหารดำรัสว่า คุณรณาย เจ้าที่ฉาวกุมารราชบุตรพระยาโกศลนี้ เรามีอาชกระทำโทษสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ เหตุเจ้าที่ฉาวกุมารนี้ให้ซึ่งชีวิตแก่เรา ๆ ก็ให้ชีวิตแก่เจ้าที่ฉาวกุมารทุกกัน ลำคยนั้นสมเด็จพระเจ้าพรหมทัตก็ตรัสลงมพระมหาสัตว์ โดยนัยอันพระบิดาให้โอวาทในกาลอันจะถึงถึงกตนั้น จะมีอรรณานิบายเป็นประการใด สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์เจ้าก็กราบทูลว่า ขอซึ่งพระราชบิดาตรัสว่าอย่าให้เห็นซึ่งกาลอันยาวนานอธิบายว่าอย่าได้กระทำซึ่งเวรอาชญาโดยกาลอันนาน อนึ่งขอซึ่งตรัสว่าอย่าให้เห็นซึ่งกาลอันสั้นนั้น อธิบายว่าเสพซึ่งมิตรแล้วอย่าพลันทำลายจากมิตร ขอซึ่งตรัสว่ากรรมกว่าเราจะรังับด้วยเวรคยนั้นหามิได้ แลเราจะรังับเพราะด้วยปาศจากเวรนั้น อธิบายว่า เบื้องว่าพระองค์ปลงเสียซึ่งชีวิตแห่งพระบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า อนึ่งบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งมีความปรารถนาจะกระทำให้เป็นประโยชน์แก่พระองค์ แลมาปลงเสีย

ซึ่งชีวิตแห่งข้าพระพุทธเจ้าก็ ประการหนึ่งว่าข้าพระพุทธเจ้าปลงเสีย
 ซึ่งพระชนม์ชีพแห่งพระองค์ อนึ่งบุคคลผู้ใดหนึ่งปราณจะกระทำ
 ให้เป็นประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้า แลปลงเสียซึ่งพระชนม์ชีพแห่ง
 พระองค์ก็ อันว่าเวลานั้นจะรำบด้วยเวรตอภัยทั้งห้ามิได้ แลกลับคืน
 พระองค์พระราชทานชีวิตแก่ข้าพระพุทธเจ้า ๆ ก็ถวายพระชนม์ชีพแก่
 พระองค์คืนนี้ แลได้ชื่อว่าเวลานั้นรำบด้วยปราศจากเวร อันว่าโศกธา
 นาสน์แห่งพระราชบิดาสั่งสอนไว้ ในขณะมรณาสันนสนันนั้น มี
 อรรถาธิบายตกราบพลพระภรรณานี้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าพรหมทัต
 ได้ทรงสนวนการทั้งนั้น จึงเปล่งออกซึ่งพระราชทานถนัดว่า “อญฺญิ
 วท โภ อพฺพตํ” ถวายเราควรจะเป็นมหัศจรรย์ยิ่งนัก มิได้เคยมีมา
 แต่ก่อน อันว่าพระบาทสมเด็จพระโกศลราชบิดาเป็นบัณฑิตชาติอันประเสริฐ
 ส่วนเจ้าที่หมาวุฑฒาราชโอรสเล่าก็ก่อประด้วยปรีชาญาณอันวิเศษ อาจ
 สามารถรู้อรรถาธิบายแห่งชนโกวาทกถาอันแถลงโดยนัยสังเขป แล
 จำแนกออกได้โดยอรรถอันพิศดารทั้งนี้ ควรจะสรรเสริญสาธุการยิ่งนัก
 ตรัสทั้งนี้แล้ว ก็พระราชทานซึ่งเบญจพิรชาชกกกฤษณภัทศัรพศัรวิราช
 ประโยค แลพลพาหนะประชาชาชนบท แลสิ่งสรรพอนเนกวิธราชสมบัติ
 อันเป็นราชเปตีกะสันตกะตระกูลคืนให้พระที่หมาวุฑฒาราช ส่งไปครอบครอง
 ไอลีวีราชสมบัติ ดำรงบรรพเสวตราชธานีตรณกรุมิถิลาราชธานี มีโกศล
 รัชชนบทเป็นแว่นแคว้น แล้วมอญเวนพระราชธิดาวิชาณีเศกให้เป็น
 พระอรรคมเหษี

แลกระษัตริย์ทั้งสองพระองค์ต่างทรงไว้ซึ่งราชอาชญาราชาวุธหวัง
จะประหัตประหารแก่กัน แลมาทรงประพฤติในขันตีโสรัจธรรมสำรวม
รำบเสียซึ่งเวรอาฆาฏ แลปรนียัตินสโมสรมัคคีธรรมได้ดังนี้
ก็ก่อประด้วยคุณแลประโยชน์ ยิ่งพระองค์ให้ถาวรวัฒนาการในบวรราช
เสวตรฉัตร เสวยซึ่งมานุสยสมบัติภีย โภภาพ ไพบูลย์ด้วยอิศริยยศ
บริวารยศอันใหญ่ยิ่งในทิษฐธรรม เหตุรำบเสียซึ่งเวรแลตั้งอยู่ใน
สัจธรรมด้วยประการดังนี้ เมื่อสมเด็จพระชินศรีเข้ามาซึ่งที่ชาว
ชาตกสรวเสริญซึ่งอันสงส์แห่งสัจธรรมดังนี้แล้ว ก็มีพระพท
ฎีกาตรัสว่า คุณองศ์ทั้งปวงท่านทั้งหลายจงอดเสียซึ่งความโกรธแ
เวรอาฆาฏแก่กัน จงสำรวมในขันตีโสรัจธรรมคือออกใจแลสอนง่าย
ยมิควรที่จะหมายมั่นเลาะวิวาทแก่กัน เหตุดังนี้อันว่าสัจธรรม
นี้สงส์นี้ มีคุณประการอาให้เจริญอิศริยยศ แลบริวารยศในอิโลก
อุจฉลาบวิไลขึ้นมาดังนี้ ฯ

พระราชปณิธานที่ ๗

ว่าฉันใดจะได้พระภิกษุสามเณรเป็นชาวเรือน ให้สมควรแก่พระราช
ศรัทธา

๑ ศุภมคัฏฐุ กุลศักราช ๑๑๗๗ โสนะสวัจฉรรณกัษัตริย์ชูก
มาฆมาสสุกกัษัก เขการสถิตีพัฒวาระกาลปวิเจตกำหนด สมเด็จพระ
บรมนารถพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้มีพระกรรมลหมายมั่นใน
พุทธาภิเศกธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่งสุทิมหา
ปราสาทอันพิศาลโดยสถานบุรพาภิมุข เพลาเข้าสองโมงเศษ ทรง
ปฏิบัติพระสงฆ์ตรัสประภาษด้วยพระพุทธศาสนา จึงมีพระราชโองการ
มานพระบัณฑูร สรุสังหนาทำรัสเหนือเกล้าฯ ให้พระยาธิเบศย์
จางวางมหาดเล็ก พระเมธาธิบดีเจ้ากรมราชบัณฑิต ดำเนิรพระ
ราชโองการไปเผด็จสมเด็จพระสังฆราช แลพระราชาคณะผู้ใหญ่
ผู้น้อยทั้งปวง แต่บรรดาประชุมพร้อมกันณพระที่นั่งบุศบกมาลา
มหาจักรพรรดิพิมานให้ทราบฯ นับแต่วันเสด็จฉวยราชราชาภิเศกมา
ก็ได้มอบพระองค์เป็นไวยยาวจักรแต่พระรัตนไตรย ทั้งพระพุทธรูป
จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองจำเริญสืบไป กว่าจะวันห้าพัน
พระวัสสา ทรงปรารภนานักด้วยจะใคร่ได้พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่
รู้พระไตรปิฎกเป็นอย่างดี เอก, โท, ทรี, จัตวา. จะได้ทรงถวายซึ่งจิวร

บิณฑบาตเสนาสนะคิลานเภสัชขี้ขี้ จะให้เป็นทานมัยนัยเนื่องเข้าไปใน
 พระปรมาตบารมีทานอันยิ่ง จึงให้ประชุมพระราชอาคันตุกะสหาย
 ทรงพระปริยัติธรรม จะได้ชำระสอบไล่พระไตรปิฎก พระภิกษุสงฆ์
 แลสามเณร ทรงพระอุทสาหะเสด็จพระราชดำเนิน ท้ายจะได้ทรง
 พังแปลพระไตรปิฎก พระราชประสงค์จะให้เปนพระอุปัชฌาย์ ประทับ
 พระสันดานไปในอนาคต แต่ทรงฟังมากำหนด ๕ วันแล้ว ก็มีได้พระ
 ภิกษุสงฆ์แลสามเณรที่รู้พระไตรปิฎกเป็นอย่างดี เอก, โท, ตี, จัตวา.
 เมื่อมิได้สัมพระหฤทัยที่มุ่งมาด ก็มีพระกมลวิหองถึงพระพุท
 ธานว่า นัยแต่วันเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานมา พระพุทธานุภาพ
 ยังมีติดพันจะลงถึง กุพระอาทิตย์อทัยขึ้นมายังมีทันจะลงเพลาเที่ยง
 ถึงฤาจะมาจากพระภิกษุสงฆ์สามเณรที่รู้พระไตรปิฎกทั้งนี้ควรจะอธิษฐาน
 นึก

อนึ่งพระพุทธานุภาพตรัสรู้ไว้ว่า “มนุสฺสทุลฺลโภ” สรรพสัตว์
 จะได้บังเกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธานุภาพนั้นยากนัก กุเจ้ามีจักขุอันมี
 งามอยู่ในท้องพระมหาสมุทร นัยด้วยหมันนัยแสนเป็นอันมาก จะได้ผุด
 ขึ้นมาแต่ละครั้ง ผุดขึ้นมาทีละผุดจะหมกแฉก เบื้องว่าจะหมกแฉก
 มิได้มีแล้ว สงสารเท่าผุดขึ้นมาจะประสพพบซึ่งสิ่งถึงฤา เป็นไปดังนี้
 เพราะเจ้าพระคุณพระราชอาคันตุกะทั้งปวงจะรักษาพระศาสนา ฝ่ายพระพุ
 ธานั้น มิได้มีคำวิหิงษาเหมือนด้วยพระคำวิหิงษาแผ่นดิน ฝ่ายพระ
 ราชอาณาจักรในพระราชอาณาจักรนี้ ย่อมทรงคึกคักแรงอยู่เป็นนิตย์ใน

เสนางคตฺรังก์ ถึงจะเป็นอันตรายลงก็จักแรงดังตั้งแท่งแท่นตัวกันชนไว้
ฝ่ายพระพทิจักรนั้น พระราชาคณะจะรักษาพระศาสนาก็มิได้ทำวิหค
ที่จะฝึกสอนศิษยานุศิษย์ให้รู้พระไตรปิฎก จะได้สนองพระองค์ ถึงจะ
เป็นอันตรายลงจะได้แท่นตัวกันชนไว้ พระพทิจักรกับพระราชาณาจักร
มิพระคํารั้หมิได้คองกันจึงเป็นดังนี้

อนึ่งอันตรายจะพ้งมีแก่ผู้ที่จะรักษาพระศาสนานั้นถึง ๕ ประการ
อันตราย ๕ ประการนั้น คือพระราชาคณะที่มีวิสัยสาขายมาก มีกำลัง
พลังอันทพลาภาพ ด้วยความชราหากมารินทำย่ำยีให้มิจักมีดมีอัน
จะบอกพระปริยัติธรรมก็ไม่ได้ จะสำแดงธรรมไปรศัสถ์ก็ไม่ได้ บาง
พระองค์มีพระสรีรภาพอันพยาธิโรคหากมาครอบงำย่ำยียังกำลังพลัง
ให้ทพลาภาพ บางพระองค์เหนื่อยหน่ายจากเพศบรรพชิต สิ้นศรัทธา
ลาผนวคจากพระศาสนา บางพระองค์มีกายแลวจาปราศจากสังวร
จะยังประสาทเลื่อมใสศรัทธาแห่งทายกให้เกิดมิได้ บางพระองค์ถึงแก่
มรณภาพดับสูญไป อันตราย ๕ ประการนี้ เจ้าพระคุณพระราชาคณะ
ทั้งปวงก็มิได้พิจารณาเห็น ถึงเจ้าพระคุณพระราชาคณะทั้งปวง จะรัก
พระศาสนาอยู่ ก็เหมือนมิได้รักพระศาสนา เหตุมิให้ศึกษาฝึกสอน
ศิษยานุศิษย์ให้รู้พระปริยัติธรรม จะได้แทนพระองค์รักษาพระพุท
ธศาสนาต่อไป ทั้งแต่จะได้ข้ออาราธนาเจ้าพระคุณพระราชาคณะ
ทั้งปวง กระทำซึ่งพระพุทธานุสาสนาให้เหมือนกับสระโยกขรณี ที่ม่นา
อันเย็นใส แลมีดอกประทุมชาติเกิดคอบกันเป็นชั้น ๆ ถึง ๕ ชั้น ชั้นที่

มีคอกอินชานแก่ แลมีคอกอินแก่พังจะบาน แก่พังจะแย้มกลับแลเกษร
 ทั้คอกอินอ่อนพังจะผดขึ้นพ่นน้ำข้างอยู่ในน้ำข้าง เป็นชั้น ๆ กันดังนี้
 สวรรโฆกขรณจึงบริบูรณ์ไปด้วยคอกประทุมชาติเป็นที่เกษมสุข เป็นที่
 อาศรัยแห่งสัตว์ทุกบาททวิบาท มีพระยาราชนางษ์แลพระยาราชนั้
 เป็นต้นฉนี้โต อันว่าพระพุทธานุสา ถ้างเรื่องไปด้วยพระภิกษุสงฆ์
 แลสามเณรที่รู้พระไตรปิฎกเป็นชั้น ๆ กันดังนี้แล้ว อันว่ากลั่นคั้นวรรค
 อื่นกล่าวคือคุณธรรม ก็จะมีพระพรหมลลไปในที่ทวนลมแลตามลม
 จะเป็นที่อภิรมย์ยินดีแห่งเทพยดามนุษย์ทั้งปวง มีอุปมาดังนี้

อนึ่งพระราชดำริที่จะขอวางพระไทยปลงราชธรรไว้กับเจ้าพระคุณ
 สมเด็จพระสังฆราช จะขอพระภิกษุสงฆ์สามเณรที่รู้พระไตรปิฎกเป็น
 อย่าง เอก, โท, ทรี, จัตวา. ปีละ ๕ องค์ข้างปีละ ๖ องค์ข้างให้
 เสมอทุกปี ถ้าสมเด็จพระสังฆราช พระพุทธโฆษา พระพรหม
 มุนี พระญาณวิริยะ กรมหมื่นนชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
 เจ้าฟ้ามงกุฎ ปฤกษาพร้อมกันเห็นว่าพระภิกษุสงฆ์รูปนี้ พระสามเณร
 รูปนี้ ควรจะเป็นบาเรียน เอก, โท, ทรี, จัตวา. ได้แล้ว ก็ให้ทรงนบถ
 จะทรงถวายซึ่งจุฑาภิเศกแก่พระภิกษุสงฆ์รูปนั้น พระสามเณรรูปนั้น
 มิได้ทรงรับเกียจ อย่าให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช หวั่นพระไทย
 เกรงพระราชาคณะแลพระสงฆ์อื่นจร จะว่ากล่าวว้ายก้องกันเป็นมูโห
 โลกนะเลย ถ้าพระราชาคณะพระองค์ใด แลพระสงฆ์อื่นรูปใดจะ
 กล่าวดังนี้ พระราชาคณะพระองค์นั้น พระสงฆ์อื่นรูปนั้น ก็เหมือนกัน

แมลงเม่าอันบินเข้าสู่กองเพลิง เหตุไฉนจำถูกไว้ในพระสุพรรณบัฏถวาย
ออกไปว่า ให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชสถาปนาซึ่งจุฑารัตนทั้ง ๔
ซึ่งทรงพระราชดำริห์ดังนี้ จะชอชญาได้ชอชยประการใด ให้สมเด็จพระ
สังฆราชประชุมพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ให้พร้อมประชุมกัน
ถวายพระพรเข้ามาให้แจ้ง

แก้พระราชปณิธานที่ ๗ (ความที่ ๑)

๑ อาตมภาพ สมเด็จพระสังฆราช พระพุทธโฆษาจารย์
พระพรหมมุนี พระญาณวิริย กรมหมื่นนชิคตินโรส สมเด็จพระเจ้า
ยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ แลพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ขอถวาย
พระพรเจริญพระราชศิริสวัสดิ์พิพัฒมงคล พระชนมสุขทุกประการ แต่
สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภาร พระองค์สมเด็จพระบรมธรรมมิกราชา
ธิราชเจ้า ผู้ทรงพระบรมศรัทธาธิคุณอันประเสริฐ ด้วยมีพระราชโองการ
ดำรัสให้ราชบุรุษอัญเชิญพระราชบริพารมาเฝ้าฯ อาตมภาพทั้งปวงว่า
มีพระราชหฤทัยทรงปรารถนา ซึ่งพระภิกษุสงฆ์แลสามเณร ที่รู้พระไตร
ปิฎกอย่าง เอก, โท, ทรี, จัตวา. จะให้ดำรงพระพุทธศาสนาให้รุ่ง
เรืองจำเริญสืบไป อนึ่งจะให้ทรงถวายซึ่งจุฑารัตนอันมีอัน
เข้าในพระบรมคณาภิธานอันยิ่ง เมื่อมีให้สมเด็จพระหฤทัยที่มีพระราช
ประสงค์ ทรงพระปรีชาถึงพระพุทธศาสนานั้นสมควรนัก ด้วยพระ
พุทธศาสนาเป็นแก้วอันประเสริฐ จะหาได้ด้วยจากในโลกนาน ๆ
จึงจะมีแต่ละครั้ง ก็เป็นบุญกัลป์เสียโดยมาก ถึงรัชกาลข้าง

พินักชัย หมื่นนักชัย แสนนักชัย อสงไขยนักชัยบ้าง จึงจะมีพระสัพพัญญู
 อุดบัติบังเกิดในโลกแต่ละพระองค์ ๆ สมกับขบถมพทภณานิคมอันสมแก่
 พระพิชิตมารบัณฑิตพระสัทธรรมเทศนาแก่กรรมวัตรีย์ลิจฉวีราชฐทั้งปวง
 มีในพระคัมภีร์ของคุตตรนิกายยังอุกนิบาตโคยวารพระยาพิ์ว่า “ปณฺฑิต
 ลิจฉวี รตนานํ ปาตุกาโว ทูลลโห โลกสุมี” คุกรบพิตรลิจฉวีราชฐ
 อันว่าสภาพบังเกิดแห่งรัตนมณีนีประเภท & ประการ บุคคลจะหาได้
 ด้วยยากในโลก แล้วตรัสเป็นกถากามยคาปุจฉาว่า “กตเมตํ
 ปณฺฑิต” แก้วทั้ง & ประการนั้นคังฤฯ ตรัสวิสัชนาว่า

“ตถาคตสุ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสุ ปาตุกาโว ทูลลโห
 โลกสุมี ตถาคตปุเปเวทิสฺส อมฺมวินยสฺส เทสิตา ปุคฺคโล ทูลลโห
 โลกสุมี ตถาคตปุเปเวทิสฺส อมฺมวินยสฺส วิญญาตา ปุคฺคโล ทูลลโห
 โลกสุมี ตถาคตปุเปเวทิสฺส อมฺมวินยสฺส เทสิตสฺส วิญญาตา
 อมฺมานุอมฺมปฏฺฐิปนโน ทูลลโห โลกสุมี กตญฺญกตเวทํ ปุคฺคโล
 ทูลลโห โลกสุมี อิมํ ไช ลิจฉวี ปณฺฑิต รตนานํ ปาตุกาโว
 ทูลลโห โลกสุมินฺติ”

คุกรบพิตรลิจฉวีราชฐ อันว่าสภาพบังเกิดแห่งพระบรมนราศกถรร
 เพ็ชรผู้เผด็จสรรพเกลศมาร ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณด้วยพระองค์
 โดยอาการอันดีอันชอบ มิได้วิปริตนั้น ก็จัดได้ชื่อว่าเปนแก้วอันจะหา
 ได้ด้วยยากในโลกเปนประอม

อนึ่งบุคคลที่สำแดงบอกกล่าวได้ซึ่งพระธรรมวินัยอันพระพุทธองค์
ตรัสรู้นั้น ก็ให้ชื่อว่าเปนแก้วอันหาได้ด้วยยากในโลกเป็นคำรบ ๒ บุคคล
ที่รู้ซึ่งพระธรรมวินัยอันพระสัพพัญญูตรัสรู้นั้น ก็จัดเปนแก้วอันหาได้
ด้วยยากในโลกเป็นคำรบ ๓ บุคคลที่รู้พระธรรมวินัย อันพระบรมครูตรัส
รู้ แลยังทราบพระสัทธรรมเทศนา อุตสาหะปฏิบัติตามอรรโฆวาทานุศาสน์
ไว้นั้น ก็จัดเปนแก้วอันหาได้ด้วยยากในโลกเป็นคำรบ ๔ บุคคลที่อุป
ถัมภ์ค้ำชูแลยกย่องให้ก็จัดเปนแก้วอันหาได้ด้วยยากในโลกเป็นคำรบ ๕

คฤวญพิตรลิจฉวีราชฐ์ อันว่าสภาพอันยังเกิดแห่งรัตนมณีทั้ง ๕
ประการทั้งปวงมาฉนี้ บุคคลจะหาได้เป็นอันยากยิ่งนัก พิเศษกว่า
สรรพรัตนทั้งปวง แต่บรรดาที่มีในโลก มีพระพุทธบริหารตำรัสไว้ฉนี้

อนึ่งซึ่งมีพระกมลมัวหมองถึงพระพุทธศาสนา เกรงจะเสื่อมสูญ
จากพระภิกษุสงฆ์แลสามเณร ซึ่งจะสืบสัทธรรมวงศ์ ดำรงพระปริยัติ
ศาสนาให้วัฒนาการรุ่งเรืองไปในอนาคตนั้น พระราชดำริห์นึกอุป
ถัมภ์คุณแลประโยชน์อันยิ่ง สมทั้งโบราณจารีตราชานุวัติแห่งบรม
ชาติยราชกัลยาณบุคชน อันมอบพระองค์เป็นอรรคศาสนประถัมภก
มาแต่ก่อน อาตมภาพทั้งปวงขอพระราชทานอนุโมทนาในส่วนพระราช
กุศล ซึ่งปลงพระกมลเหตุทัยไว้พระราชอุทิศในกิจทำนุบำรุงพระพุทธ
ศาสนา จัดเป็นปฏิบัติคฤยฆาณบุญอันอันประเสริฐ พระอาณิสสังสัจจะนิย
จะประมาณมิได้ ซึ่งทรงพระราชปรีติตกคั้งนี้ ก็ต้องตามกระแสพระ

พุทธประวัติ ก อันเป็นพระอนาคตสังฆาณแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
อันมีในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

“ ไวลเณโต ตโต นาโถ อททุกขิ ตทนนฺตเร
 ปณฺจตฺตาฬิสฺสเสสุ อติกกนฺเตสฺย อโถ
 ปรินิพฺพานมณฺเฑหิ บมกสาธานมนฺตเร
 นิปนฺเน มยิ ตตฺเถว เวสาขปฺนฺณมฺหิ ทิเน
 ๑ ล ๑ สาสันํ ชยีสฺสตี.”

อรรถาธิบายความตามวาระพระบาลีว่า “นาโถ” อันว่าสมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้า ปางเมื่อพระองค์ทรงสถิตยเห็นอัคราชาตวิเชียรวิทันะบัลลังก์อาสน์ ภายใต้ครุราชโพธิพฤกษมณฑล ได้ตรัสแก่พระปรมาภิเสกสัมโพธิญาณแล้ว ทรงพิจารณาเห็นแจ้งไปในอนาคตว่า จำเต็มแต่กาลปจฺมโพธิสมัยล่วงไปอีกสี่สิบห้าวัสสานั้น ตถาคตจักมีขัษฐาการด้วยอนุฐานไสยาศน์เห็นอมหาปรินิพพานมัญญาอาสน์ ในระหว่างแห่งยมกะศาลพฤกษณวนเพ็ญเดือนหก เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ลำคายนั้นพระอรหันต์ทั้งหลาย มีพระมหากัสสปเถระเป็นอาทิ จะได้กระทำสังคายนาพระไตรปิฎก แลบรมกรรมวัตรทั้งหลาย มีกรุงอชาตศัตรูราชบพิตรเป็นต้น จะเป็นอรรคสาสนูปถัมภกทำนุบำรุงสาสนาตถาคต ให้ถาวรนาการไพบูลย์ในพื้นแผ่นดินชมพูทวีป แลลังกาทวีปสืบไปในภายหน้า พระพุทธประวัติมีดังนี้ ซึ่งอาตมาภาพทั้งปวงประชุมกันสอบไล่พระไตรปิฎกภิกษุสงฆ์แลสามเณรครั้งนั้น ยมิได้จนถึงภูมิบาเรียน เอก, โท, ตรี, จัตวา. ถวายสนองพระเดชพระคุณ ยังพระราชศรัทธาให้เคร้า

หมอนั้น ก็จัดเป็นปมาทาศิกรณโทษในพระพุทธานุชาจักร ควรจะมี
 ทัณฑกรรมแก่ตน ๆ เหตุมิได้ฝึกสอนศิษย์ให้รู้พระปริยัติอันเป็นอายุ
 พระศาสนา อาตมภาพพระราชคณะทั้งปวงพร้อมกันรับสารภาพ ขอ
 พระราชทานถวายปฏิญาณไว้ว่า จำเดิมแต่สืบไปภายหน้า อาตมภาพ
 ทั้งปวงพร้อมกันขอกกล่าวสั่งสอนกุลบุตร แลชักเตือนให้มีเพียรเล่า
 เรียนภิชโยภาพมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จักกระทำพระพุทธานุชาจักรให้บริบูรณ์
 ด้วยภิกษุสงฆ์แลสามเณรอันทรงพระปริยัติธรรมตามแต่อุปนิสัยวาสนา
 แห่งบุคคล อันคู่ควรแก่พระไตรปิฎกโดยอย่างยิ่งอย่างหย่อน เป็น
 ลำดับ ๆ กัน เหมือนด้วยสระโบกขรณีอันบริบูรณ์ไปด้วยเบญจกถากุสุม
 สारวชรายเรียงเป็นลำดับ ๆ กัน คุงระเสสพระราชดำรินั้นจึงได้

อนึ่งซึ่งพระราชคณะผู้รักษาศาสนา มากไปด้วยเบญจ
 พิธยันตราย ถึงจะรักษาศาสนาอยู่ ก็เหมือนมิได้รักษาศาสนา
 เหตุหาอันเหลวสีก ซึ่งเป็นอติชาติเลอนุชาติ จะครอบครองธรรมทายาท
 สืบไปมิได้นั้น อาตมภาพทั้งปวงพิจารณาเห็นสมควรโดยพระราชบริหาร
 แต้นจะขอรับพระราชทาน ตั้งใจออกกล่าวโดยอณูญวิชัย ยมิให้เว้นว่าง
 เหมือนอย่างแต่ก่อน จะให้ได้พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่รู้พระปริยัติธรรม
 จนถึงภูมิบาเรียน เอก, โท, ทรี, จัตวา. ถวายสนองพระเดชพระคุณ
 บำรุงพระราชศรัทธาให้เสมอทุก ๆ ปี มิได้ขาด ตามแต่จะได้โดยมาก
 แลน้อย สมด้วยพระราชประสงค์จึงทุกประการ ควรมิควรขอพระราช
 ทานอภัย ขอถวายพระพร

แก้พระราชปณิธานที่ ๗ (ความที่ ๒)

อาตมภาพ สมเด็จพระสังฆราชแลพระราชอาคันตุกะใหญ่ผู้น้อย
ทั้งปวง ขอถวายพระพรเจริญพระราชศรีสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลพระชนมสุข
ทุกประการ จงมีแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์สมเด็จบรม
ธรรมิกราชาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันมหาประเสริฐ ด้วยอาตมภาพรับ
พระราชทานพิจารณาเห็นว่า ซึ่งทรงพระราชศรัทธาอุสาหะ ตั้งพระ
ไทยจะบำรุงพระศาสนา ให้ถาวรวัฒนาไปในอนาคต จึงทรงพระราช
ดำริที่จะใคร่ได้พระภิกษุสามเณร ที่รู้พระไตรปิฎกเป็นอย่างดี เอก, โท,
ตรี, จัตวา, บัณฑิต ๕ องค์ ๖ องค์ทั้งทุกปี จะได้ช่วยด้วยจดจำเขียนทาน
บำเพ็ญอย่างยั่งยืน เห็นสมควรทั้งพระราชดำริแล้ว ฝ่ายอาตมภาพ
ทั้งปวง ก็ตฤณตรองที่จะฉลองพระเดชพระคุณด้วยพระราชดำริห้อย
แต่ทั่วากุลบุตรผู้มีศรัทธา ได้อุสาหะฝึกสอนจนไว้ในพระพุทธศาสนานี้
มักเป็นอันตรายเหมือนปถมชาติที่มีอันตราย ๕ ประการ คือวายพิ
กให้หกขจิตขาย ๑ คือกัมมิชาติเขี่ยกเขี่ยพิ ๑ คือผ่องนางกนิรเก็บเอาไป
เชยชม ๑ คือกัจฉประชบกตเพิกเสียให้สิ้นพิช ๑ คือนำแลเขยอกตม
มิได้บริบูรณ์ ๑ ประถมชาติก็อุปด้วยอันตราย ๕ ประการดังนี้ได
อันว่ากุลบุตรทั้งหลายที่มีศรัทธาพากเพียรเล่าเรียนซึ่งพระปริยัติธรรมนี้
มักมีอันตราย ๕ ประการมีคือนำวายพิค กล่าวคือต้องล้มลงแห่งคน
พาล แล้วหน่ายรักจากพระปริยัติวิบัติไปด้วยเหตุต่าง ๆ นั้น ๑ กัมมิชาติ
เขี่ยกเขี่ยพิ กล่าวคือฉันทวิโรคมารันทำย่ำยี ๑ นางกนิรเก็บเอาไปชม

เชย   กล่าวคือมาตคามมาป้องกันเพื่อรักษาพุทธศาสน์ครีฑาลาณนพ ๑
 กัณฐปะชกตพิเภกเสียให้สิ้นพืช   กล่าวคือมีจุฬราชหากมาครอบงำ ๑
 น้ำแลเขือกตมมิได้ขบิรณนั้น   กล่าวคือกกุศลในอดีตแลกกุศลวาสนาใน
 ปัจจุบันมิได้มี   จึงมีควรที่จะทรงพระไตรปิฎกไว้   และมีควรที่จะรับ
 ขัณฐิยบูชาแห่งพระมหากษัตริย์อันทรงธรรมได้   ก็มีอุปไมยคน
 หนึ่งอาตมภาพพระราชาคณะมิได้ล้มละซึ่งพระสงฆ์ประการในพระพุท
 ธาสนา   อุตสาหะทั้งเดือนฝึกสอนกลุญตรอยู่   ถึงจะอุสาหะข่มฝึกสอน
 ไว้หวังจะได้แทนองค์   ก็มีใครจะสมดังความปรารถนา   เหตุกลุญตรใน
 พุทธอาณาจักรกอบไปด้วยไทย ๕ ประการดังนี้   เมื่อพิจารณาไป ก็
 เหมือนเสนางคตุงค์ในพระราชอาณาจักร   สেনางคตุงค์นั้น ย่อมมี
 จิตรเมตตากรรณาอุสาหะข่มฝึกสอนบุตรของตนไว้   หวังจะให้รุ่งเรือง
 เจริญในที่ฐานันดรแทนตนสืบไป   แต่ฝ่ายบุตรนั้นหากศุลวาสนาไม่
 แล้วก็พินินวิบัติไปด้วยไทย   มีเสพซึ่งคนพาลเป็นคนจึงไม่ควรที่จะรับซึ่ง
 ที่ฐานันดรแลลาภยศศักดิ์   แห่งพระมหากษัตริย์ไว้   ก็อุปไมยดัง
 กลุญตรในพระพุทธศาสนาที่มีศุลวาสนาได้บำเพ็ญมา   ควรที่จะรับ
 ขัณฐิยบูชาแห่งพระมหากษัตริย์นั้นหาได้โดยยาก   เหตุมีกกุศลได้
 สร้างสมมามาก   คุ้มครองด้วยพระไตรปิฎกจึงจะรู้   สมด้วยคำพระธรรม
 จารย์เจ้าอธิบายนไว้ว่า   ตระกูลแห่งผู้ใดมิได้เคยเป็นเศรษฐีเสนาบดีแล
 กษัตริย์   ตระกูลใดมิได้เคยทรงพระปรีดิ์ตรัชม   ฝ่ายบุตรมาได้เป็น
 เศรษฐีเสนาบดีเป็นกษัตริย์   ใต้เป็นคนเล่าเรียนรู้พระปรีดิ์ศาสนานี้

สรรเสริญว่าเป็นกัลยบุตรมีอิณิหารบารมีมาก อนึ่งสมด้วยโบราณ
 จารย์เจ้าอธิบายไว้ว่า บุคคลเล่าเรียนรู้อย่างปรีชาคนจึงจะรู้ที่สัก
 คน ๑ รู้พระไตรปิฎกแล้วพ้นคน จึงจะทรงพระศาสนาไว้ได้คน ๑ มัก
 มีอันตรายเสียโดยมาก เป็นต้นกเพอเพราะกศลากศลกต่างสั่วให้
 ชั่วคือนั้นต่าง ๆ เหตุเป็นปฤชนจะซุ่มซึกเลศได้ด้วยตทัชฌาน
 แต่ละขณะ ๆ ถึงกลลอบล่ายแหนขยาออกไป แล้วก็กลับหุ้มเข้ามา
 ใหม่ จำเดิมแต่วันไป อาตมภาพพระราชาคณะทั้งปวง จะอุสาหะ
 ขวนขวายตักเตือนกัลยบุตรที่มีกศลวาทนา ให้มีศรัทธาความเพียรยิ่ง
 ขึ้นไป จะได้สอยไล่พระไตรปิฎกไว้เป็นอย่างดี เอก, โท, ตริ, จัตวา,
 ฉวายนองพระเศษพระคุณบำรุงพระราชศรัทธาปละ ๕ องค์ ๖ องค์บ้าง
 บ้างจะหย่อนบ้างจะยิ่งกว่า ๕ บ้าง ๖ บ้างจงทุกปี แม้มิได้พระสงฆ์
 สามเณร ที่รู้พระไตรปิฎกทั้งพระราชประสงค์แล้ว อาตมภาพพระราชา
 คณะทั้งปวงนี้หาอิทธิฤทธิ์ได้ ก็เหมือนหนึ่งมีอิทธิฤทธิ์ เหมือนจะกระทำ
 ปรียัตินทกรรมตนเอง เหตุมิได้สอยสวนฝึกสอนคิณยานคิณยไว้ให้สนอง
 องค์แลสืบพระพุทธศาสนา หนึ่งก็สมด้วยพระราชดำริที่ว่า พระราชา
 คณะทั้งปวงมักมีอันตราย ๕ ประการ ถึงพระราชาคณะจะรักษาพระ
 ศาสนาอยู่ก็เหมือนมิได้รักษาพระศาสนา อนึ่งซึ่งทรงพระราชดำริห์
 บำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองไปในอนาคตนั้น เห็นเป็นปฏิปัตติ
 ุขธารธรรมอันพิเศษ เป็นเหตุที่จะอุปเพิ่มพระสมถิงบารมีให้บริบูรณ์
 เป็นมหามงคลราชดำริห์อันประเสริฐ ขอถวายพระพร ฯ

พระราชปฤจฉาที่ ๗ นมัสการในจดหมายเหตุต่อมาว่า เมื่อขลุ
 พ.ศ. ๒๓๘๔ มีจำนวนพระภิกษุสามเณรสอดพระปริยัติธรรมได้ถึงภูมิ
 ขาเรียน ๖๖ รูป ทำนองจะทรงพระปรีวิติกว่า จะมีผู้ติเตียนว่าการ
 สอดไล่ก่อนแอ เพื่อจะให้ไต่บาเรียนมากทั้งพระราชประสงค์ จึงได้
 ไปรท ๑ ให้เชิญกระแสรบสิ่งไปถามสมเด็จพระสังฆราชแลพระราช
 คณะผู้สอดไล่ทั้งนี้

กระแสรบสิ่งเรื่องสอดพระปริยัติธรรม

ณวันอังคารเดือน ๖ แรม ๓๓ ค่ำ ขลุตวิตรัก (จุลศักราช ๑๒๐๓)
 มีพระราชบริหารให้เสด็จกรมหมื่นไกรสรวิชิต ดำเนินความที่ทรงพระ
 ปรีดาปราโมช เพราะสมเด็จพระไทยที่มุ่งมาค ออกมาประกาศถวายเจ้า
 ประคุณพระราชาคณะทั้งปวงให้ทราบทุก ๆ พระองค์ ด้วยทรงพระราช
 ศรัทธา จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้ถาวรรุ่งเรืองสืบ ๆ ไป จึงให้
 เสด็จสมเด็จพระสังฆราช (ก่อน) สมเด็จพระวันรัต (นาค) พระพิมล
 ธรรม (อู่) พระธรรมมอคม กรมหมื่นนุชิตชิโนรสศรีสุคตขัตติยวงศ์
 สมเด็จพระเจ้าอนังยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ พระเทพมุนี พระพรหมมุนี
 พระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) พระโพธิวงศ์ พระธรรมโกษา พระเทพ
 โมลี พระศรีสมโภช พระเทพกวี พระญาณไตรโลก พระญาณปริยัติ
 พระวิสุทธินิโธณ พระรัตนมุนี พระกระวีวงศ์ พระอมรโมลี (สา)
 พระศรีวิสุทธิวงศ์ (พัก) พระวินัยมุนี พระศรีสากยบุตร พระสุธรรม

เทพยเถร พระอริยมุนี พระสุเมธจารย์ พระอุดมญาณ พระไตร
 สรณชระ พระธรรมวิสารทะ พระกุศลวงศ์ เปน ๓๐ พระองค์ พร้อม
 กันณพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุพระอารามหลวง จะให้สอย
 ไล่พระไตรปิฎก พระสงฆ์สามเณรที่เป็นเปรียญ เอก, โท, ศรี, จัตวา.
 แลพระสงฆ์สามเณรที่เป็นอนุจร ทั้งไทยทั้งรามัญ แต่ทรงพระราชวิตก
 ไปกลัวเกลือกเจ้าพระคุณพระราชาคณะทั้งปวง จะมีไต่เป็นสามัคคีรส
 ออกอ้อมซึ่งกันแลกัน เจ้าพระคุณพระราชาคณะทั้งปวง ก็พร้อมกันถวาย
 พระพรเปลื้องพระราชวิตกเข้าไป ไต่ทรงฟังก็ตั้งพระราชหฤทัยคอยฟัง
 ข้าวแต่เดือน ๑ แรม ๕ ค่ำ มาจนถึงเดือน ๒ แรม ๓๓ ค่ำ ๕ เดือนกับ
 ๘ วัน มหาเถรกราบงานกราบบังคมทูลพระกรุณา สรรเสริญเจ้าพระคุณ
 ทั้งปวงว่า เปนสามัคคีรสรักใคร่กัน ถ้อยคำใดคิดอะไรสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะ
 มีได้มา ก็ไว้วางธุระเจ้าพระคุณทั้งปวงผู้ที่มาหาความรังเกียจกันมิได้
 ก็ดีพระไทยทรงพระโสมนัสนัก ทรงพระอนุสรคำนึงถึงพระพุทธานุภาพ
 ครัสพระสติธรรมเทศนาไว้ว่า “ วนปยุคฺมุเพ ยถา ผลฺลิสฺสิตฺตเค คิม—
 หานมาเส ปจฺมสมฺมํ คิเมห ” อันว่าพุ่มไม้ในป่าคงดอกอันบานพร้อมกัน
 ตั้งแต่ต้นจนตลอดขยอก ในคิมหมาส อันเป็นเดือนแรกฤดูร้อน พืช
 ไส่ภาคควรจะพุ่มชมนั่นใด เจ้าพระคุณพระราชาคณะทั้งปวง พร้อมกัน
 กระทำสามัคคีรสรักใคร่ซึ่งกันแลกัน ก็ไส่ภาคควรจะพุ่มชมเหมือน
 กันนั้น ให้เจ้าพระคุณพระราชาคณะทั้งปวง ทรงพระเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป
 ในพระพุทธานุภาพนั้นเถิด

บันทึกการที่ระสอยไล่พระไทรยี่ถูกก็สำเร็จแล้ว ได้พระสงฆ์สาม
เณรทั้งไทยทั้งรามัญเปรียญถึง ๖๖ พระองค์ จึงโปรดให้ข้าพระพุทธเจ้า
อ่านชื่อพระสงฆ์สามเณรเปรียญประกาศถวาย ให้เจ้าพระคุณทั้งปวง
ทรงฟังทุก ๆ พระองค์ ถ้าเจ้าพระคุณทั้งปวง เห็นว่าพระสงฆ์สามเณร
๖๖ องค์นั้นสมควรจะเปรียญเอก, โท, ตริ, จัตวา, ได้ โดยอัน
ควรแก่กำลังสติปัญญาแห่งตน ๆ แล้ว ก็ให้เจ้าพระคุณพระราชาคณะ
ทั้งปวง พร้อมกันสั่งสาธุการ พระสงฆ์สามเณรเปรียญจะได้มี
เกียรติคุณปรากฏไป ในพระพุทธจักรแลพระราชาณาจักร แล้วจะ
ได้เป็นที่สักการะแห่งเทพามนุษย์สืบ ๆ ไป

ครั้นอ่านชื่อพระสงฆ์สามเณรเปรียญสิ้นลงแล้ว เจ้าพระคุณพระ
ราชาคณะทั้งปวง ก็สั่งสาธุการขึ้นพร้อมกัน

พระราชปณิธานที่ ๘

ข้อ ๑ ว่าได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมามากแล้ว ยังมีการพระราชกุศลอย่างใดที่พอจะทำได้แต่ยังไม่ได้ทรงบำเพ็ญบ้าง

ข้อ ๒ ว่าด้วยคนเขื่องใจมีทรัพย์สินอยู่เพียงกหาปณะหนึ่ง จะทำบุญสิ่งใดจึงจะให้ได้อานิสงส์มากเท่ากับผู้มีทรัพย์ ทำตั้ง ๑๐๐ แล ๑๐๐๐ กหาปณะ

สิริศุภมัตถุ พระพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๓๘๑ บัณฑิตนักตรัสสัมฤทธิศก ด้วยมีพระราชปณิธาน ให้เผด็จกษัตริย์เจ้าประเทศราชคณาธิปไตย เป็นข้อพระราชปณิธาน ๒ ข้อๆ หนึ่งว่า การพระราชกุศลสิ่งใดที่ทรงบำเพ็ญมาเป็นอันมากมีประการต่าง ๆ ยังสิ่งใดที่พอจะทรงกระทำได้ แต่ยังมีได้ทรงกระทำนั้น ข้อหนึ่งว่าคนเขื่องใจมีทรัพย์สินอยู่กหาปณะหนึ่ง จะทำบุญสิ่งไรพอควรราคาสินทรัพย์เท่านั้น แต่จะให้ได้อานิสงส์มาก เสมอด้วยทานอันกรณีศรัทธาบุญกุศลหยาบที่กระทำได้ ๑๐๐ กหาปณะ ๑๐๐๐ กหาปณะ แต่ปฏิบัติหากผู้จะรับทานนั้น ให้ยกพระอริยบุคคลเสีย เอาแต่กาลอันควรแก่ปลายพระศาสนาอย่างทุกวันนี้ ให้เจ้าประเทศทั้งปวงพิจารณาความในพระบาท ถวายองค์ละฉบบ ให้มีความอ้างว่าได้ความจากคัมภีร์นั้น ๆ มีนิทานเป็นทำเนียบอย่างนั้น แล้วได้เรียงความใส่สมุดเป็นอักษรให้มาทุก ๆ พระองค์ ให้ได้ในเดือนอ้ายนี้ จะได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย แต่มีพระโองการห้ามมิให้เจ้าคุณทั้งปวงผูกษากัน ให้เอาแต่ตามใจรักตามแต่จะเห็นเกิด แล้วให้จำลองเอาตามรับสั่งนี้ไว้ทุก ๆ พระองค์ รับสั่งให้ไปถวาย แต่ฉบบ ขน ๑๔ คำ ขน ๑๕ คำ

แรมค่ำ ๑ เดือนอ้ายให้แล้ว เจ้าประคุณทำแล้วให้เขามาถวายที่วังกรม
ไกร แต่ในเดือนอ้ายให้เสร็จตามรัชสิ่ง ๓
หนังสือมาถึงฉวันเดือนอ้ายขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมง ๓

ข้อ ๑ ว่าพระราชกุศลสิ่งใดที่ยังไม่ได้ทำมีบ้าง ยังไม่พบคำ
วิสัยนา

คำถวายวิสัยนา

แก้ข้อ ๒ ว่าคนเขื่องใจมีทรัพย์สินน้อย จะทำบุญสิ่งใดจึงจะได้บุญมาก
บุคคลให้ท่านมาก แก่พระภิกษุสงฆ์ ท่านมากนั้นให้ผลมากยิ่งขึ้น
โดยวิเศษ พระพุทธองค์ตรัสเทศนาครั้ง มีเนื้อความในพระธรรมกถา
พระพุทธโฆษาจารย์เจ้าสังวณณาไว้ว่า

“เอกะสุต สหุตา มนุทา โหติ โภคา พหุ สวัชชนติ แเน
สกุโกติ พหุณี กุสลานิ กาคู ๑ มนุทาย ยน สหุทาย มนุเทศุ ๑
โกลสุ น สกุโกติ” ๑

แปลได้ความว่าบุคคลจำพวกหนึ่งมีศรัทธาอันน้อยมีทรัพย์สินมาก บุคคล
ผู้นั้นไม่อาจจะทำกุศลให้มากได้ ๑ บุคคลจำพวกหนึ่งมีศรัทธาอันน้อยมี
ทรัพย์สินน้อย ไม่อาจจะทำกุศลให้มากได้ ๑ บุคคลจำพวกหนึ่งมีศรัทธา
มาก มีทรัพย์สินน้อย บุคคลผู้นั้นไม่อาจจะทำกุศลให้มากได้ แท้จริง ๑
บุคคลจำพวกหนึ่ง มีศรัทธามาก มีทรัพย์สินมาก บุคคลผู้นั้นจึงจะอาจ
กระทำกุศลให้มากได้ ๓

อาตมภาพ พระพิพลธรรม ไต่พบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ขอถวายพระพร ๓

พระราชปณิธานที่ ๙

พระราชปวารณาเรื่องพระสงฆ์ไทยห่มผ้าอย่างมอญ

กระแสดพระราชโองการพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเวลา
ทรงพระประชวรหนัก ทรงพระกรุณาโปรด ให้กรมหมื่นนอคมรัตนราช
จกมาพระราชทานสมเด็จพระกรมพระยาเทชาภิเศก ฯ เมื่อฉวัน ๓ ๒ ๓ คำ
ขจรโทศก จุลศักราช ๑๒๑๒ เวลา ๒ ห่มเศษ มีข้อความดังต่อไปนี้

พ่อมั่งชา พ่อจงเป็นเชษฐมัตตัญญู พ่อจงรู้วาระน้ำจิตร แลอธิบาย
ของข้าผู้พื่อนขันธพลภพมากอยู่แล้ว ด้วยแผ่นดินศรีอยุธยาทรง
พระเจ้าแผ่นดินมาสองพระองค์แล้ว ก็ช่วยด้วยคนหนึ่งเป็นสาม ตั้งแต่
แผ่นดินล้านเกล้าล้านกระหม่อม สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฟ้าโลก ท่านได้
ปราบดาภิเศกขาน นัยมาได้ช่วยถึงมะแมพจึงเกิด ตั้งแต่จำความ
ได้มาจนอายุได้ยี่สิบสองปี ได้ช่วยในแผ่นดินนั้น ต่ออายุได้ยี่สิบสามปี
จึงสิ้นแผ่นดินไป มาเป็นแผ่นดินของล้านเกล้าล้านกระหม่อมอีกสิบหกปี
จึงมาเป็นแผ่นดินของพี่ พระภิกษุผู้เป็นสงฆ์รัตนในกรุงศรีอยุธยา
ก็นั่งสงบทรงจิวเป็นลูกขวยທ်งกันด้วยกัน แต่พม่ารามัญเข้ามาพึ่งพระ
บรมโพธิสมภารอยู่นั้น แลเห็นครองผ้าผิดกับพระภิกษุของเรา จึง
เรียกกันว่าพระมอญ เทียบวันพระไทยห่มเป็นมอญโดยขัดโน้มัดแห่งตน
ปัญญาของพี่เห็นว่า ถ้าล้านเกล้าล้านกระหม่อมยังเสด็จอยู่ ก็เห็นว่าจะให้
ประชุมพระราชาคณะได้ว่ากล่าวกันว่า ควรไม่ควรนานอยู่แล้ว พ้นกลัว
จะเป็นบาปบุญเป็นคุณเป็นโทษ พระสงฆ์จะแตกร้างกันไปจึงมิได้ว่า

กล่าว แต่ใจนั้นรักแต่อย่างโบราณอย่างเดิวนั้นและ นานไปเบื้องหน้า
พระภิกษุไทยซึ่งห่มผ้าเป็นมอญนั้นสูญไป พี่เห็นว่าจะควรกับศรีอยุธยา
ก็ถ้าแม้นกลั้มมากขึ้นอีกด้วยเหตุอันใดอันหนึ่ง ชื่อของพี่ใดเป็นเจ้า
แผ่นดินก็มิแต่จะเสียไป เขาจะว่าเป็นเมืองมอญเมืองพม่าไปเสียมาแต่
ครั้งแผ่นดินนั้น และเป็นความวิตกของพี่มากหนักหนา ให้พ่อเห็นแก่พี่
ช่วยเอาขึ้นแจ้งกับกรมหมื่นนุชิตชิโนรส เธอเป็นบรมญาติอันใหญ่ ทรง
ไว้ซึ่งผ้ากาสาวัตร ทั้งรู้พระสัทธรรมของพระเจ้าเป็นอันมาก แล้วยังเป็น
พระภิกษุศรีอยุธยา พี่จึงจรรวญขึ้นหนึ่งให้พ่อช่วยถวายกรมหมื่นนุชิต
ถ้าเธอรับเอาไว้ครองได้ก็ให้ถวายเธอเถิด ถ้าเธอจะมีรับไว้ครองแล้วก็
ให้เอาคืนมาเสีย ฯ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงพระผนวช
ได้ทรงทำคำปฏิญาณถวายแด่สมเด็จพระปรมานุชิต ฯ เมื่อยังดำรง
พระยศเป็นกรมหมื่นนุชิต ๑ มีข้อความดังนี้

กระหม่อมฉันเจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงศ์ ขอรับพระราชทาน
สารภาพโดยสัตย์โดยจริง ว่าแต่ก่อนเมื่อเป็นภิกษุหนุ่มแรกบวช กำลัง
ยังตั้งหน้าหาความรู้วินัยสิกขา ไปคบหากับสงฆ์พวกคึกคะนองเลวียก
ไปต่าง ๆ ได้ฟังพูดกันว่าห่มอย่างรามัญเห็นถูกต้องด้วยเหตุต่าง ๆ ก็
พลอยเห็นไปด้วย แต่ยังไม่ได้ห่มเองมิได้ ครั้นภายหลังพระสงฆ์อื่น ๆ
ท่านห่มเข้าไปในพระราชวัง เป็นวัยสังฆาณิก ฯลฯ มิได้มีวัยสัง ก็พลอย

คิดตั้งใจไว้ว่าทรงพระกรุณาโปรดให้ถือตามชอบใจ จึงพลอยทำด้วยต่อ
มาโดยรักไปข้างทางศึกษา หาได้นักมาถึงพระเกษียณยศ แลการ
แผ่นดินเป็นสำคัญแข็งแรง ทั้งทรงพระราชดำริห์ครั้งนั้นไม่เลย ถ้านัก
ไต่แต่ครั้งนั้น ก็เห็นจะมีไต่ประพุดิมาทั้งนี้ อนึ่งเมื่อครั้งโน้นก็เป็นแต่
มีศิษย์เป็นพระสงฆ์สอนจวบอยู่ ๕ องค์ ๖ องค์ ไม่ทราบว่าจะมีศิษย์หา
มาไป ครั้นหาใครยพระบารมีทั้งทรงพระกรุณาชบเลี้ยง บริษัทธิมากจน
จึงคิดเห็นข้าง ว่าจะประพุดิห่มอย่างรามัญไม่สมควรแก่พระเกษียณยศ
แลประเพณีพระนคร แต่กาลเลยมานานแล้วก็กระดากอยู่ แลไม่มี
ผู้ใหญ่ยักยิบยัญชาเป็นที่อ้าง ก็เกรงใจศิษย์หาพวกพ้องที่ประพุดิเหมือน
กันนั้นอยู่ ครั้นไต่รับสั่งในกรมเป็นที่อ้างกับนี้ จะประพุดิตามพระ
ราชประสงค์ สอนพระเชษฐพระคุณมีให้มีความรำคาญเคืองพระบรม
ราชอิริยาไศรย พระเชษฐพระคุณเป็นทสันทพน์ ชีวิตอยู่ได้ฝาลของอุ
พระบาท อนึ่งก็จะไต่เป็นสามัคคีการจะด้วยพระราชาคณะผู้ใหญ่เป็น
อันมากต่อไปในเบื้องหน้าด้วย ควรมิควรสุดแต่จะโปรด ปฏิญาณ
ถวายฉวัน ๕ ๓ คำ บัณฑิต ๓๓๓๒

พระลังกาในอาราม ๓๓ องค์ ขอรับประทานคามใจเขาเด็ก เพศ
บ้านเมืองครหาจารย์เขาที่บวชอย่างนั้น ครั้นเคยวชนเข้าความจะอิงออก
ไปนอกบ้านนอกเมือง ฯ

